

BINIBurgerinitiatief

voor Participatie & Goed Bestuur

binisuriname@gmail.com <https://binisuriname.sr>

ABOP

WIE SCOORT, WIE FAALT?

Vergelijking Verkiezingsprogramma's 2025

Totaal rapport

m.m.v.

Inhoud

1	Verkiezingsprogramma's- alleen omdat het moet	3
2	Werkwijze	4
3	Algemene opmerkingen over de programma's	6
4	Algemene Beschouwingen per Partij	7
4.1	<i>A-20 (combinatie)</i>	7
4.2	<i>ABOP</i>	9
4.3	<i>BEP</i>	11
4.4	<i>DA 91</i>	13
4.5	<i>NDP</i>	14
4.6	<i>NPS</i>	16
4.7	<i>OPTSU</i>	18
4.8	<i>Pertjajah Luhur (PL)</i>	19
4.9	<i>VHP</i>	21
6	Vergelijking per thema	23
6.1	<i>Goed Bestuur</i>	23
	Samenvatting Goed Bestuur per Partij	24
	Vragenlijst Goed Bestuur	28
6.2	<i>Rechtsstaat, Mensenrechten, Democratie</i>	44
	Samenvatting Rechtsstaat, Mensenrechten en Democratie per partij	45
	Vragenlijst Rechtsstaat, Mensenrechten, Goed Bestuur	48
6.3	<i>Mensgerichte Ontwikkeling</i>	63
	Samenvatting Mensgerichte ontwikkeling per partij	64
	Vragenlijst Mensgerichte Ontwikkeling	67
7	Gezonde Leefomgeving en Natuur	81
	Samenvatting Gezonde Leefomgeving en Natuur per partij	82
	Vragenlijst Gezonde Leefomgeving en Natuur	85
8	Hervorming Overheid /(Public Sector Reform)	92
	Samenvatting Hervorming Overheid per partij	93
	Vragenlijst Hervorming Publieke Sector	95
9	Financieel Economisch	97
	Samenvatting Financieel Economisch per Partij	98
	Vragenlijst Financieel Economisch	101
10	Ontwikkelingen Offshore Olie En Gas	108
	Samenvatting Ontwikkelingen Offshore Oil & Gas per partij	109
	Vragenlijst Ontwikkelingen Offshore Olie en Gas	111

1 Verkiezingsprogramma's – alleen omdat het moet

Dit is de derde keer dat BINI de verkiezingsprogramma's van politieke partijen onder de loep neemt. Eerder deden we dit in 2015 en 2020. In zo'n programma beschrijft een partij waar ze voor staat en wat ze van plan is te doen als ze in de regering komt. Kiezers kunnen hiermee beter bepalen op wie ze willen stemmen. Een partij laat hiermee ook zien wat haar waarden zijn en het programma vormt vaak de basis voor latere samenwerking met andere partijen.

Dat is hoe het zou moeten werken.

Maar na drie keer dit werk te hebben gedaan, zien we dat er een enorme kloof blijft tussen wat partijen op papier beloven en wat ze in de praktijk doen. Tijdens coalitieonderhandelingen wordt zelden gekeken naar de eigen verkiezingsbeloften. Het gaat dan vooral om de koek te verdelen: wie welke functies of ministeries krijgt – niet om wat het beste is voor het land.

En nog voor het zover is, dus zelfs vóór de verkiezingen, merken we al dat sommige partijen hun programma alleen maken omdat het 'moet' volgens de kieswet. In debatten, interviews en campagnes zeggen partijen soms het tegenovergestelde van wat in hun programma staat. Het is jammer dat debatorganisatoren daar vaak niets van zeggen en de verkiezingsprogramma's er niet bij pakken om partijen te wijzen op hun inconsistentie.

Na de verkiezingen verdwijnen de beloften uit de programma's meestal helemaal naar de achtergrond.

Toch blijft BINI van mening dat partijprogramma's belangrijk zijn. Ze zijn niet alleen een hulpmiddel om een keus te maken in het stemhok (opgeteld uiteraard bij 'vorige prestaties' als dat aan de orde is), maar ook een instrument voor burgers om politici achteraf te houden aan hun woord. Daarom blijven we ze lezen, bespreken en gebruiken als vertrekpunt om te volgen wat partijen daadwerkelijk doen – tijdens onderhandelingen, in regeringsplannen en bij het uitvoeren van beleid.

We hopen dat deze analyse politieke partijen aanzet om in de toekomst serieuzer om te gaan met hun verkiezingsprogramma's – en die echt als middel te gebruiken om kiezers te overtuigen. We hopen ook dat kiezers steeds beter gaan begrijpen waarom de programma's belangrijk zijn, en dat ze – met deze informatie in handen – bewuster kunnen en zullen kiezen.

2 Werkwijze

Voor de verkiezingen van 25 mei 2025 hebben we gekeken naar de programma's van negen van de veertien deelnemende partijen: A20 (en partners), ABOP, DA91, NDP, NPS, OPTSU, PL en VHP.

Vijf partijen hebben we niet meegenomen: ARENA, DUS, VLS, DNL en PVC. Bij DUS zagen we direct dat hun programma voor een groot deel gekopieerd is van dat van De Nieuwe Leeuw (of andersom, maar de kans op plagiaat door DUS is groter). Van de andere vier verwachten we niet dat serieuze aantallen stemmen zullen halen. Ze meenemen zou het rapport langer maken zonder dat het veel zou toevoegen.

Bij Pertjajah Luhur twijfelden we nog of we ze zouden meenemen, want hun programma is bijna helemaal een kopie van dat van vijf jaar geleden - het was zo erg dat het programma dat wij in eerste instantie ophaalden bij het kantoor van PL (alleen in hard copy te verkrijgen), op de kaft nog had staan: 2020-2025. Uiteindelijk besloten we PL toch maar mee te nemen.

We hebben gewerkt met de programma's die via het CHS, via partijwebsites of direct aan ons zijn toegestuurd, of door ons zijn opgehaald. Waar mogelijk hebben we nagegaan of het om de officiële versies ging. Omdat sommige partijen lang op zich lieten wachten, hebben we gewerkt met de versies die we uiterlijk op 5 mei 2025 in handen hadden.

We bekeken programma's op twee manieren: thematisch en een algemene beschouwing.

Algemene beschouwing per partij

Bij de algemene beschouwing (die wij niet hebben gescored in kleuren of cijfers) kijken we aan de hand van een aantal vragen naar de kwaliteit van het programma als geheel. Wat is de algemene indruk, welke zijn de belangrijkste sterke en zwakke punten, is het programma uitvoerbaar en realistisch? Is er een duidelijke visie en hangen de voornemens daarmee samen? Is er een redelijke situatie analyse - want als partij moet je ons laten weten wat de situatie is waaraan jij gaat werken. Is er aandacht voor de grote veranderingen buiten Suriname?

Vergelijking per thema

In de vergelijkingen per thema worden de partijen naast elkaar gelegd. Voor elk thema hebben we vragen en stellingen geformuleerd en gekeken of partijen daar iets over zeggen. Vervolgens hebben we beoordeeld of wat ze zeggen inhoudelijk klopt en onderbouwd is en of de voornemens volgens ons bijdragen aan beleving van mensenrechten en het tegengaan van ongelijkheid. (Alle andere thema's, zoals goed bestuur, zijn daar voorwaarden voor.)

De antwoorden zijn gevisualiseerd in kleuren:

- groen voor aanwezig en redelijk uitgewerkt/concreet en correct
- geel/oranje voor wel genoemd maar onvolledig concreet
- rood voor afwezig, of wel aanwezig maar totaal de plank misgeslagen.

Onder de 'scoretabel' staan korte samenvattingen over de standpunten per partij over dat thema. De volledige vragenlijst voor dat thema per partij is hier ook te vinden.

De zeven thema's die zijn bekeken:

1. Goed bestuur
2. Rechtsstaat, mensenrechten en democratie
3. Menselijke ontwikkeling (zoals onderwijs en gezondheidszorg)
4. Gezonde leefomgeving en natuur (milieu)
5. Financieel-economisch

6. Hervorming van de publieke sector
7. Ontwikkelingen rond offshore olie en gas

Dat laatste thema hebben we bewust meegenomen, omdat de olie- en gasindustrie een grote invloed zal hebben op onze toekomst. We vinden dat partijprogramma's daar dan ook duidelijke plannen voor moeten bevatten.

De Vereniging Surinaams Bedrijfsleven (VSB) werkte mee aan de vergelijking van de thema's Goed bestuur en Rechtsstaat, Mensenrechten en Democratie; en de Vereniging van Economisten (VES) leverde een bijdrage aan het thema Financieel-economisch.

We vragen begrip voor het feit dat niet alle analyses even diep zijn uitgewerkt – door tijdsdruk konden we niet alles even grondig doen.

De verschillende delen van dit rapport zijn ook los te vinden op de website: <https://binisuriname.sr>

3 Algemene opmerkingen over de programma's

Wat wij graag willen zien in verkiezingsprogramma's is dat er ten minste een realistisch beleid is en een visie die duidelijk geformuleerd moet zijn, en met mensenrechten, inspraak, goed bestuur en duurzaamheid door alles heen, in plaats van slechts populistische kreten of mooie beloften.

Wat opvalt is dat weinig partijen bekend lijken te zijn met de basisprincipes van programmatisch plannen en ontwerpen: de logische samenhang tussen een visie, missie, doelen, uitgewerkt in strategieën en acties, ontbreekt veelal. Dit gebrek aan planningsinzicht wordt al decennialang gedemonstreerd in de wijze van beleidvoeren.

Geen van de partijen heeft een duidelijk en concreet plan voor de inkomsten uit het GranMorgu (block58) project. Geen van de partijen lijkt de URGENTIE te beseffen van acties die ondernomen moeten worden om Suriname ready te maken voor de periode na 2028,, zoals instituten versterken (Rekenkamer, Belastingdienst en dergelijke), wetgeving, handhaving, planning en goed bestuur. Dit is terug te zien in de vergelijkingstabel van het thema 'Offshore Olie en Gas'

Geen van de programma's belicht (gedeeltelijke) privatisering van verlieslatende overheidsbedrijven. De toekomstige overheid zou zich moeten focussen op regelgeving, handhaving, voedselzekerheid, onderwijs (door NPS benoemd als "kenniseconomie") en binnenhalen van deskundigen op prioriteitsgebieden zoals voor olie en gas, en belastingen).

Programma's moeten weldoordacht en samenhangend zijn. Ze moeten in begrijpelijke taal zijn, onderbouwd, gebaseerd op bestaand onderzoek en niet op ongefundeerde meningen. Ze moeten vooral geen opsomming zijn van wensen. Dit bleek voor velen een brug te ver- de wensenlijsten wonnen het ook nu weer van onderbouwde keuzes.

We willen ook zien dat een partij een beetje moeite heeft gedaan om een fatsoenlijk programma te produceren. Dan telt de uitstraling ook mee. Is er aandacht besteed aan de layout? Simpel is prima. Liever een eenvoudig Word-document met inhoudsopgave, dan een document bonter dan een kerstboom met 30 lettertypes, en vertekende foto's. Partijen die foto's van bladzijdes publiceren, of een zodanige 'beveiliging' van hun producten dat het niet te doorzoeken is: dat wekt wantrouwen en irritatie. Publiceer een doorzoekbare pdf.

Heeft iemand moeite gedaan om het even na te kijken op taal- en spelling? Ook wij zijn niet 100%, waarschijnlijk niet eens 90% foutloos qua taal, spelling en ontwerp, maar de onzinnige woorden, breisels, onzin en wartaal die we zijn tegengekomen bij enkele van de programma's geven aan dat men de kiezer niet serieus neemt, of dat men zelf niet begrijpt waar het over gaat.

Is het programma een gedrocht van meer dan honderd pagina's waarin alle stokpaardjes van alle partijprominenten bereden worden? Een verkiezingsprogramma is niet het Meerjaren Ontwikkelings Plan. Het is de kunst om een middenweg te vinden tussen 'opsomming van wensen/voornemens' en 'redelijk onderbouwde voornemens', die gebaseerd zijn op een duidelijke ideologie van de partij.

Ons advies voor de volgende keer: als er geen mensen in de partij zijn die een beetje overweg kunnen met taal en met layout, betaal daar professionals voor. Het kost niet meer dan een fiets of drie, een halve billboard of honderd truitjes.

En voor de plagiaatplegers, de seriële herhalers en laatste moment schrijvers: misschien moet u gewoon wat anders gaan doen met uw tijd en geld.

4 Algemene Beschouwingen per Partij

4.1 A-20 (combinatie)

Algemene indruk
Het programma van A20 is ambitieus, uitgebreid en bevat veel sterke intenties op thema's zoals corruptiebestrijding, transparantie en moreel leiderschap. Maar het mist onderbouwing via wetgeving, planning, institutionele verankering en financiële haalbaarheid. Veel voorstellen blijven beleidsmatig vaag of missen concrete uitvoeringsmechanismen. Hoewel er erkenning is van gerechtigheid en gelijkheid, ontbreekt een mensenrechtenkader. In het algemeen is het programma beschrijvend en niet altijd strategisch.
Belangrijkste sterke punten
A20 zet sterk in op transparantie en integriteit, met voorstellen zoals een transparantieportaal, verplichte vermogensopgaven en een anticorruptie-taskforce. Er wordt gepleit voor hervorming van het presidentieel systeem, meer macht voor het parlement en benoemingen op basis van competentie in plaats van politieke loyaliteit. Ook wordt er nadruk gelegd op herstel van vertrouwen in bestuur, via digitale aanbestedingen, klokkenluidersbescherming en versterking van controle-instanties zoals de Rekenkamer en CLAD, hoewel er geen aandacht is voor het Algemeen Planbureau, ABS of planmatige beleidsvoering.
Belangrijkste zwakke punten
De partij zegt expliciet de democratische waarden te willen versterken en burgerparticipatie te bevorderen door ruimte te geven voor de stem van het volk. Maar burgerparticipatie is niet uitgewerkt met structuren voor innovatieve participatieve processen. Er worden veel hervormingen voorgesteld, maar de noodzakelijke versterking van toezichthoudende instituten, interne controle, aanbestedingscommissies en communicatiecapaciteit van de overheid is beperkt uitgewerkt. Aandacht voor versterking van de rechtsstaat is zwak. Ronduit problematisch is het idee van een 'technisch kabinet' dat als toverstaf alle problemen zal oplossen. Dat is onrealistisch; het is een wenselijkheid die geen grondslag heeft in wetgeving en zet de parlementaire democratie buitenspel. Economische en financiële onderbouwing ontbreekt. Er worden investeringen en hervormingen voorgesteld, maar zonder begrotingsimplicaties, dekking of financiële haalbaarheidsanalyse. De rollen van overheid, private sector en maatschappelijk middenveld zijn benadrukt, maar het is onduidelijk wat die rollen precies zijn. Er is aandacht voor gronduitgiftehervorming en decentralisatie, maar thema's als mensenrechten, inclusie van kwetsbare groepen (mensen met een beperking, LGBTQ+ personen, Inheemse en Tribale volken) en institutionele planning blijven onderbelicht. In het lijvige programma van A20, dat nadruk legt op gezin en familie, zijn kinderrechten vanuit juridisch perspectief niet aan de orde en is gendergelijkheid niet genoemd. Het maatschappelijk middenveld krijgt - vreemd genoeg - de zware verantwoordelijkheid om te zorgen voor transparantie in olie en gas, terwijl de private sector wel beleid mag helpen vormen.
Belangrijkste hoofdpunten/acties/beleidsvoornemens
• Ontwikkelingsvisie met 4 kernelementen: transparantie en verantwoording; sociale en economische gelijkheid; duurzaamheid als fundament; participatie en samenwerking • Corruptiebestrijding en integer leiderschap (o.a. Wet Openbaarheid van Bestuur) • Goed bestuur, transparantie, en burgerparticipatie
Is dit programma uitvoerbaar en realistisch?

A20 heeft van alle programma's de meeste aandacht voor de zwaktes van ons overheidsapparaat en beseft dat daar nog veel moet gebeuren. Die conclusie wordt echter niet meegenomen in veel van de plannen - die vergen een uitvoeringscapaciteit die er gewoon nog niet is. A20 wil namelijk tegelijk het ambtenarenapparaat hervormen, corruptie uitbannen, het kiesstelsel veranderen, onderwijs omgooien, de economie herstructureren, enz.

Dat is met de huidige structuren en fragiele bestuurscultuur niet realistisch.

Suriname kampt in 2025 nog steeds met een schuldenlast en begrotingstekorten, wat de uitvoerbaarheid van ambitieuze plannen beperkt zonder externe hulp of prioriteitsstelling. A20 presenteert ook technologie-oplossingen, zoals blockchain voor alle overheidsuitgaven, die de huidige staat van digitalisering, kennis en uitvoeringscapaciteit van de overheid overschatten.

Wat is de visie (lange termijn /middellange termijn)?

A20 en haar partners streven naar een volledig transparant en integer bestuur waarin corruptie geen ruimte krijgt. Dit wordt bereikt door preventieve en reactieve maatregelen, strenge wetgeving en een actieve rol voor burgers en onafhankelijke toezichthouders. A20 en haar partners hanteren een zerotolerance beleid voor corruptie en streven naar een volledig transparant bestuur.

Hoewel de visie puur over het bestrijden van corruptie gaat, is uit de standpunten van de partij wel te halen dat ontwikkeling meer is dan economische groei. Er wordt gesproken over langetermijnprocessen, belangen en visie in verschillende sectoren, maar er is geen langetermijnvisie (behalve wat hierboven is aangehaald) in het programma.

Situatieanalyse

De situatieanalyse is onvolledig en erg gericht op corruptie zonder de corruptie-faciliterende systemen te analyseren en de *root causes* te identificeren. De partij lijkt voorbij te gaan aan dieperliggende systemische problemen, die niet zullen worden opgelost door corruptie te bestrijden. Ecologische factoren worden alleen vanuit de optiek van de kustvlakte bekeken en men neemt aan dat de problemen in het binnenland zullen worden opgelost door streng te zijn.

De institutionele situatie is over het algemeen redelijk goed beschreven en genoemde oplossingen voor de zwakte van instituten zouden kunnen werken als de details verder worden uitgewerkt. De institutionele versterking met het oog op olie en gas is echter wankel.

Is het een geïntegreerd programma?

Het programma doet een poging tot een geïntegreerde beleidsbenadering, maar dit is niet overal even goed uitgewerkt. Onderwijs, de sociale sector, armoedebestrijding, arbeidsmarkt zijn wel geïntegreerd. Er is onderscheid gemaakt voor economisch beleid op macro-, meso- en microniveau en voor elk niveau zijn de uitdagingen, strategieën en oplossingen genoemd, maar er is geen ketenbenadering. Er is aandacht voor diversificatie, waarbij duurzame inkomstenbronnen genoemd worden, zoals ecotoerisme, wetenschappelijke validatie van bioactieve moleculen, maar er is geen onderbouwing voor de keus van sectoren.

Is er rekening gehouden met belangrijke ontwikkelingen in de wereld, en onze relatie met andere landen (of wordt Suriname in isolatie bekeken)?

Klimaatverandering en de gevolgen zijn beschreven met algemene kennis, maar de internationale verdragen, afspraken, enz. ontbreken. De relatie met het Zuiden wordt genoemd om relaties mee op te bouwen voor veiligheid en ontwikkeling. Relaties met specifieke landen en organisatie worden genoemd en wat binnen de organisaties gedaan moeten worden. Wat grensoverschrijdende criminaliteit betreft, wordt samenwerking met VN en Interpol genoemd met betrekking tot witwassen en belastingontduiking.

4.2 ABOP

Algemene indruk
Het is een vrij uitgebreid en redelijk onderbouwd programma, in de zin dat er voor verschillende thema's wel wordt gereflecteerd op de huidige situatie als onderbouwing voor de voorgestelde speerpunten/ beleidsmaatregelen/acties. Naar de (ontwikkelings)visie van de partij wordt op verschillende plekken verwezen, niet altijd met hetzelfde accent. Er worden ook enkele concrete beleidsacties of aandachtspunten genoemd, maar daartussen staat veel 'tekstvulling' en behoorlijk wat wollige en/of zweverige taal. Het programma presenteert zich als toekomstgericht en sociaal gedreven, maar blijft beleidsmatig vaak algemeen en vaag. Voor een partij die <i>governance</i> hoog in het vaandel zegt te dragen, ontbreekt het aan concrete voorstellen voor institutionele vernieuwing, transparantieversterking, en verantwoordings-mechanismen. Daarmee is het programma inhoudelijk ambitieus, maar beleidsmatig zwak onderbouwd en technisch onvoldoende uitgewerkt voor wat <i>governance</i> betreft.
Belangrijkste sterke punten
• SDG's worden als leidraad genomen bij beleidsformulering. • 'Standpunten' zijn de strategische activiteiten op basis van de relevante visie en doelen.
Belangrijkste zwakke punten
• Punten en 'standpunten', zijn niet planmatig uitgewerkt in concrete en meetbare beleidsvoorstellen. • Zwakke onderbouwing van financiële en institutionele haalbaarheid. • Ontbreken van duidelijke voorstellen voor goed bestuur, brede versterking van de rechtsstaat en transparantie.
Is dit programma uitvoerbaar en realistisch?
Het verkiezingsprogramma van de ABOP is inhoudelijk breed en ambitieus, maar in de Surinaamse context van 2025 weinig realistisch en beperkt uitvoerbaar. Het programma bevat een indrukwekkend aantal beleidsvoornemens. Wat echter vrijwel overal ontbreekt zijn concrete implementatieplannen, tijdslijnen en prioritering. Ook wordt geen rekening gehouden met de beperkte ambtelijke capaciteit en de gebrekkige coördinatie tussen ministeries vanwege politieke cultuur. Veel plannen zijn arbeidsintensief en vereisen technische expertise, bijvoorbeeld op het gebied van zorg, ICT, ondernemerschap, infrastructuurontwikkeling en milieubeheer. Suriname heeft echter te maken met een structureel tekort aan gespecialiseerd kader, een aanhoudende <i>braindrain</i> en een onderwaardering van essentiële beroepsgroepen. Het programma leunt sterk op verwachte toekomstige inkomsten uit olie- en gaswinning, terwijl nauwelijks wordt stilgestaan bij de bestaande schuldenlast, het beperkte fiscale draagvlak en de afhankelijkheid van afspraken met het IMF.
Wat is de visie (lange termijn /middellange termijn)?
ABOP gaat voor een rechtvaardige spreiding van welzijn en welvaart voor iedere Suriname. Op lange termijn wil de partij dat Suriname één van de top 60 landen in de wereld is voor wat betreft BNP per capita, welzijn, gezondheidszorg, onderwijs, levensverwachting en ondernemerschap, maar heeft alleen de BNP als indicator genoemd.
Situatieanalyse
In een samenvatting is er één alinea besteed aan de aangetroffen situatie bij het aantreden van de regering en de crisis in de 'afgelopen jaren' alsof zij geen deel waren van de regering. Het ABOP-programma spreekt

van 'standpunten' i.p.v. beleidspunten. Deze worden ingenomen zonder analyse of onderbouwing. De leningenproblematiek is genoemd als risico onder een standpunt, maar verdere diepgang ontbreekt.

Is het een geïntegreerd programma?

Er is geen geïntegreerd beleid te merken in het programma. In elk hoofdstuk wordt een visie gegeven voor het betreffende thema, waarbij de verbanden met verschillende SDG's wordt gelegd. Alleen wordt dit niet altijd even goed gereflecteerd in uitwerking van de standpunten. Milieu, energie (incl. hernieuwbare bronnen en uitbreiding naar afgelegen gebieden), klimaatverandering en digitale infrastructuur worden meerdere malen genoemd, maar zonder dat er duidelijke verbanden worden gelegd tussen de paragrafen.

Is er rekening gehouden met belangrijke ontwikkelingen in de wereld, en onze relatie met andere landen (of wordt Suriname in isolatie bekeken)

Er is aandacht voor klimaatverandering, met duidelijk richting (koolstofopslag, *carbon credits*, inclusie lokale gemeenschappen), rampenbeheersing, biodiversiteit. De relatie met de regio wordt genoemd als belangrijk voor toerisme, veiligheid, handel, infrastructuur, milieu. *Human trafficking* wordt genoemd, maar geen verdere uitwerking. Er is geen aandacht voor de snelle ontwikkelingen binnen handels- en machtsblokken, waardoor het idee kan ontstaan dat Suriname zich in een vacuüm kan ontwikkelen. Er wordt niet ingegaan op grensoverschrijdende criminaliteit.

4.3 BEP

Algemene indruk
Het partijprogramma heeft duidelijk aandacht voor sociaal-maatschappelijke kwesties en haalt ook zaken als mensenrechten en gelijkwaardigheden aan. Sommige hoofdstukken zijn echter weinig onderbouwd, en tussendoor staan er een paar 'opvallende' punten.
Belangrijkste sterke punten
De partij ziet graag een spreiding van welvaart en overheidsdiensten voor het hele volk. Decentralisatie speelt hierbij een grote rol. Mensenrechten worden op meerdere plekken aangehaald. Er is aandacht voor jeugd en jongerenbeleid, alhoewel het niet altijd concreet is en dus wat uitgebreider en meer diepgang mag hebben. Ondernemerschap is meer dan een modewoord in dit programma, omdat er concrete acties worden aangehaald.
Belangrijkste zwakke punten
De voorstellen voor decentralisatie alsook een 'ontwikkelingsleger' zullen niet leiden tot een eerlijke verdeling van welvaart, overheidsdiensten en macht. Integendeel kan het de huidige situatie verergeren en een ontwikkelingsleger kan een middel zijn om een scala aan sociale projecten buiten de jaarbegroting, ongepland te subsidiëren - daarbovenop heeft het begrip een tamelijk 'jaren-80' smaak. Er is weinig aandacht voor milieu en natuur, m.n. waar er gesproken wordt over economische ontwikkeling. Er is niet echt een geïntegreerde benadering, zaken worden meestal alleen onder hun eigen hoofdstuk aangehaald
Is dit programma uitvoerbaar en realistisch?
BEP wil veel doen op het gebied van sociale rechtvaardigheid, decentralisatie, grondenrechten, ondernemerschap en duurzame ontwikkeling, maar geeft geen uitleg hoe de doelen bereikt kunnen worden binnen het huidige overheidsapparaat, de financiële beperkingen, de bestaande personele capaciteit en de politieke realiteit. Veel genoemde plannen zijn politiek gevoelig of reeds jaren onderwerp van discussie (zoals grondenrechten, decentralisatie), zonder dat grote doorbraken zijn geboekt. Voorstellen zoals de directe verkiezing van districtscommissarissen zijn politiek gevoelig en vergen brede parlementaire steun, die onzeker is. BEP erkent dat er menskracht nodig is in vrijwel alle sectoren (onderwijs, zorg, landbouw, justitie) maar biedt geen plan voor oplossingen, behalve bij gezondheid en onderwijs. Het programma bevat zeer veel sociale voorstellen die van belang zijn, zoals sociale zorg en kinderbijslag, maar het is onduidelijk hoe de kosten daarvoor gedekt kunnen worden. De verwachting lijkt deels te rusten op inkomsten uit olie en gas.
Wat is de visie (lange termijn /middellange termijn)?
Het bereiken van een kwalitatief hoogstaand en duurzaam welzijnsniveau met garanties voor gelijkwaardigheid en rechtvaardige verdeling van de opbrengsten uit de nationale productie voor alle Surinamers nu en in de toekomst.
Situatieanalyse
Er zijn standpunten ingenomen zonder analyse of onderbouwing. Onder haast iedere sector wordt aangegeven dat er wetgeving moet komen of dat die moet worden veranderd, maar de partij geeft niet aan wat specifiek veranderd moet worden. De wil voor decentralisatie is terecht, maar door een gebrekkige situatieanalyse worden halve, ondoordachte maatregelen geopperd die het huidige systeem niet zullen veranderen.

Is het een geïntegreerd programma

Soms worden onderwerpen op meerdere plaatsen genoemd, bijv. een mensenrechtenbenadering wordt genoemd onder milieu en andere paragrafen. En *Free, Prior and Informed Consent* (FPIC) wordt ook genoemd bij ontwikkeling van waardeketens van bosproducten. De randvoorwaarden die genoemd worden zijn telecommunicatie, infrastructuur, gelijke toegang bevorderen, grondrechten als voorwaarde voor ontwikkeling in het hele land. Er is een ketenbenadering van niet-hout bosproducten, cultureel erfgoed, verwerking van hout, maar de uitwerking is beperkt.

Is er rekening gehouden met belangrijke ontwikkelingen in de wereld, en onze relatie met andere landen (of wordt Suriname in isolatie bekeken)

Er is redelijke aandacht voor mondiale thema's zoals klimaatverandering (koolstoffenhandel, REDD+, CDM's) en biodiversiteit, maar niet voor politiek en economische mondiale trends/aardverschuivingen. De regionale relatie met CARICOM wordt bekeken in het kader van handel en vage wederzijdse voordelen en de realisatie van SDG-doelen. Er wordt niet ingegaan op grensoverschrijdende criminaliteit.

4.4 DA 91

Algemene indruk
Over het programma is nagedacht, meer dan bij een aantal andere partijen, met goede ideeën, maar niet uitgewerkt. Het blijft merendeels een opsomming van voornemens en wenselijkheden.
Belangrijkste sterke punten
Het programma is mensgericht. Er is veel aandacht voor corruptiebestrijding en transparantie. Ontwikkeling en mensenrechten hebben een geïntegreerde aanpak. Het programma bestaat uit 2 delen: het eerste deel legt de basis voor een aantal dingen die uitgevoerd moeten worden voordat men tot implementatie van deel 2 over kan gaan. Dit geeft blijk van enig strategisch inzicht. Ook de internationale focus is sterk.
Belangrijkste zwakke punten
Het programma is te lang en treedt vaak in herhaling, een stevige redactie zou de leesbaarheid erg hebben geholpen. Er wordt veel gezegd, maar niet HOE de voorgenomen wensen en activiteiten uitgevoerd zullen worden.
Is dit programma uitvoerbaar en realistisch?
In tegenstelling tot andere partijen, heeft DA '91 kostenramingen en investeringsprojecten (2025–2030) met een fase-indeling, bedragen en een tussentijds meetmoment. Het begrotingstekort is geraamd op \$1 miljard, maar concrete compenserende maatregelen zijn voorgesteld. Het programma benoemt de praktische uitdagingen
Wat is de visie (lange termijn /middellange termijn)?
Een Suriname met een brede middenklasse als motor van de economie, waar kleine en middelgrote ondernemingen (KMO's) floreren, en waar infrastructuur en technologie hand in hand gaan met duurzaamheid en inclusiviteit. DA'91 zet zich in om strategisch te investeren in menselijk kapitaal, infrastructuur en innovatieve oplossingen die onze economie toekomstbestendig maken.
Situatieanalyse
Het programma gaat direct in op de verdeling in twee fasen zonder dat er een situatieanalyse is gedaan om de prioriteiten die genoemd worden te onderbouwen. Volgens de partij is de economische crisis een gevolg van jarenlange corruptie, wanbeleid en eenzijdige afhankelijkheid van grondstoffen. Een uitgebreide, samenhangende situatieanalyse komt niet echt uit de verf.
Is het een geïntegreerd programma?
Sommige thema's komen wel op meerdere plaatsen voor, maar die zijn geen deel van een geïntegreerde beleidsplanning, waardoor het programma - ondanks de goede ideeën - als onsamenhangend wordt ervaren. De SDG's worden deels gebruikt om doelen te formuleren en na te leven. Er is aandacht voor verantwoorde implementeren van een groene strategie.
Is er rekening gehouden met belangrijke ontwikkelingen in de wereld, en onze relatie met andere landen (of wordt Suriname in isolatie bekeken)?
DA 91 ondersteunt actieve deelname aan internationale klimaatinitiatieven, benoemt uitbannen van de grensoverschrijdende criminaliteit en justitiële samenwerking met Nederland/Europa, Brazilië/Zuid-Amerika en de VSA, en het wijzigen van de Grondwet voor de uitlevering van veroordeelde criminelen, ongeacht nationaliteit. Ze voorziet ook een actievere rol voor Suriname binnen regionale organisaties zoals de OAS en Latijns-Amerikaanse samenwerkingsverbanden voor versnelde toegang tot markten, technologie en stevigere positie in multilaterale onderhandelingen bij het aanpakken van lokale uitdagingen die een wereldwijd karakter hebben. De partij zet in op strategische allianties met relevante landen op het Noord- en Zuid-Amerikaanse continent met het doel de economische en geopolitieke positie van Suriname te versterken en geeft daarmee blijk van het meenemen van verschuivingen op het wereldtoneel.

4.5 NDP

Algemene indruk
Redelijk goed onderbouwd, systematisch opgebouwd. Elk hoofdstuk heeft een korte inleiding, gevolgd door doelstellingen die de partij wil realiseren, een situatieschets van de problemen in de sector, dringende actiepunten, concrete maatregelen, beleidsmaatregelen. Elk hoofdstuk eindigt met een conclusie en een 'wat nu' paragraaf waarin verwijzingen naar andere hoofdstukken voor meer detail en/of overlap.
Belangrijkste sterke punten
Gemakkelijk leesbaar. Door de opbouw per hoofdstuk is de gedachtengang van de partij goed te volgen. Het programma is visionair en ambitieus. De <i>executive summary</i> en de overzichtelijke samenvatting aan het einde geven een goed algemeen beeld van het programma
Belangrijkste zwakke punten
Het onderscheid tussen 'concrete maatregelen' en 'dringende actiepunten' is niet even duidelijk. Maatregelen worden opgesomd, maar het is niet duidelijk HOE die uitgevoerd zullen worden.
Is dit programma uitvoerbaar en realistisch?
De NDP heeft een uitgebreid plan voor economisch herstel, sociale rechtvaardigheid, bestuurlijke hervorming en duurzame ontwikkeling, dat echter te weinig rekening houdt met de gebrekkige huidige capaciteit van de overheid, de politieke realiteit, de beschikbare menskracht en de beschikbare financiële middelen. Volgens de partij is het verkiezingsprogramma een concreet actieplan: dat is het niet. Een actieplan kent concrete uitgewerkte acties, tijdlijnen, rangschikking van acties. En: heeft een budget. De NDP wil veel tegelijk: digitale overheid, versterkte controleorganen, nationale planningseenheden, lokaal bestuur versterken. Veel voorstellen vereisen wetswijzigingen, brede parlementaire steun en politieke stabiliteit – bv. de <i>Local Content</i> wet, hervorming van staatsbedrijven, aanpassing belastingstelsel, versterking controle-instanties, maar die steun en politieke wil blijkt elke keer een struikelblok in Suriname. Dit geldt ook voor de institutionele zwakte van het overheidsapparaat, dat nu nog meer zal moeten presteren. Dit aspect komt nauwelijks uit de verf. Omdat er veel wordt beloofd zonder enige rangschikking van wat de grootste prioriteiten zijn, is de kans groot dat er een wirwar van initiatieven worden gestart die een stille dood zullen sterven. Er worden ook veel investeringen beloofd (sociale woningbouw, zorg, infrastructuur, energiesector, landbouw, onderwijs), maar er is geen kostenplaatje en het is onduidelijk waar het geld vandaan zal komen. In tegenstelling tot sommige andere partijen laat de NDP de olie-inkomsten goeddeels achterwege als manier voor het betalen van alle plannen. Maar het niet expliciet noemen betekent nog niet persé dat het niet is meegenomen in de klinkende plannen. Betere belastinginning (paar keer genoemd), <i>carbon credits</i> en het aantrekken van investeringen zijn genoemd als inkomstenbronnen, maar zijn bij lange na niet voldoende.
Wat is de visie (lange termijn /middellange termijn)?
De NDP streeft naar een Suriname dat internationaal wordt erkend als een model voor duurzame ontwikkeling, inclusiviteit en innovatie. Wij willen een land bouwen dat economisch sterk, sociaal rechtvaardig en milieuvriendelijk is. In ieder hoofdstuk is er een visie op hoe een sector moet functioneren, hoewel er geen indicatoren of methoden aan verbonden zijn. Het is wel duidelijk dat er naar meer wordt gekeken dan financieel-economische groei.
Situatieanalyse

Onder ieder hoofdstuk zijn een paar problemen in de betreffende sector genoemd, waarop de actiepunten zijn gebaseerd. De opsomming schiet tekort omdat het opnoemen van uitdagingen nog geen analyse is van dieperliggende oorzaken. Er is aangegeven hoe de economie hoort te zijn zonder dat er eerst geanalyseerd is. De gepresenteerde problemen zijn geen gedegen analyse van de situatie. Institutionele versterking wordt in haast ieder hoofdstuk genoemd als belangrijk, maar ook zonder analyses.

De partij heeft prioriteiten, maar er is geen echt geïntegreerde beleidsbenadering. Elk hoofdstuk is uitgewerkt in een situatie- en probleemanalyse, doelstellingen, dringende actiepunten, te treffen beleidsmaatregelen en een conclusie. De situatie- en probleemanalyse is echter niet veel meer dan een opsomming van wat mis is.

Is het een geïntegreerd programma?

De partij heeft 6 prioriteiten: volksgezondheid, woningbouw, werkgelegenheid, economische groei, onderwijs, veiligheid met de kernpunten, maar er is geen echt geïntegreerde beleidsbenadering.

Is er rekening gehouden met belangrijke ontwikkelingen in de wereld, en onze relatie met andere landen (of wordt Suriname in isolatie bekeken)

Klimaatverandering en stijgende zeespiegel worden gezien als een actueel probleem, maar de committering aan concrete internationale klimaatdoelen wordt niet genoemd, wel het versterken van klimaatdiplomatie, w.o. actieve deelname aan internationale klimaatonderhandelingen voor het aantrekken van fondsen en eigen belang. Er is aandacht voor biodiversiteitscrisis, maar niet echt voor de grote geopolitieke verschuivingen.

4.6 NPS

Algemene indruk
Een goed opgebouwd programma dat de nieuwe weg die ingeslagen dient te worden benadrukt, maar die nieuwe weg komt niet altijd tot uiting in nieuwe paden en plannen.
Belangrijkste sterke punten
• Duurzame ontwikkeling en inclusieve economische groei. • Speerpunten: economie, milieu, onderwijs, gezondheidszorg, infrastructuur en goed bestuur. • Het gezondheidszorgprogramma is 1 van de betere • Niet lang, dus goed leesbaar voor de gemiddelde kiezer • Stimuleert ondernemerschap, productie en innovatie om de verdiencapaciteit te vergroten
Belangrijkste zwakke punten
Er worden 4 dimensies genoemd (sociaal maatschappelijke, economische, ethische, culturele), maar die zijn niet duidelijk uitgewerkt. Over het algemeen blijft men steken in het benoemen van issues en waar men naar toe wil, maar niet HOE dat moet gebeuren. Er is geen concrete visie op de periode na 2028 (impact inkomsten GranMorgu).
Is dit programma uitvoerbaar en realistisch?
De NPS heeft een inhoudelijk breed opgezet programma waarin de belangrijkste ontwikkelingsuitdagingen zijn geïdentificeerd. Voor elk probleem zijn er oplossingen aangedragen, maar er is geen financiële onderbouwing en doordat er geen prioriteiten worden gesteld of gefaseerde aanpakken binnen en tussen diverse sectoren, lijkt het eerder een wensenlijst: wel een behoorlijk goed doordachte wensenlijst, maar niet realistisch of uitvoerbaar. Veel beleidsdoelen zijn afhankelijk van een beter functionerend ambtenarenapparaat — juist één van de zwakke schakels in het bestuursapparaat. Er zijn her en der wel capaciteitsversterkingsvoornemens voor enkele sectoren of thema's zoals voor rekenschap (CLAD, REKENKAMER) en diensten, zoals de politie en het BOG (of Volksgezondheid). Veel voorstellen vereisen wetswijzigingen, brede politieke steun of een nationale dialoog (grondenrechten, grondbeleid, herstructurering van staatsbedrijven), wat al door opeenvolgende regeringen wel werd gepredikt maar niet gerealiseerd. Er worden omvangrijke investeringen beloofd in woningbouw, infrastructuur, zorg, onderwijs, veiligheid, sociale zekerheid en innovatie. Maar het programma bevat geen kostenramingen en veel van de voorgenomen uitgaven zijn gebaseerd op verwachte inkomsten uit de olie- en gasindustrie, terwijl deze onzeker blijven. Bovendien ontbreekt een analyse van de huidige schuldenpositie of van mogelijke macro-economische scenario's.
Wat is de visie (lange termijn /middellange termijn)
Er is geen geformuleerde visie in het programma, maar uit de samenvatting kan de visie gedestilleerd worden: NPS richt zich op duurzame ontwikkeling en inclusieve economische groei, met speerpunten in economie, milieu, onderwijs, gezondheidszorg, infrastructuur en goed bestuur. De recente ontdekkingen in de olie- en gasindustrie spelen een belangrijke rol in de visie voor de toekomst van Suriname. Het programma zegt praktische oplossingen voor acute problemen en een langetermijnvisie voor een inclusieve en duurzame toekomst te bieden. De partij zegt ook in sociale en ecologische pilaren te willen investeren. Er worden echter geen indicatoren voor ontwikkeling genoemd en ontwikkeling is niet gedefinieerd. De partij gebruikt het woord 'duurzaam' vaak verkeerd (bv duurzame mijnbouw wat in principe tegenstrijdig is).

Situatieanalyse
Er is geen echte situatieanalyse, maar onder haast alle standpunten worden wel instituten genoemd die versterkt moeten worden. Leningen en wisselkoersstijging zijn genoemd als risico's, al is dit niet gestoeld op een echte analyse.
Is het een geïntegreerd programma?
Er zijn 4 dimensies genoemd (sociale, economische, ethische, culturele) en een aantal beleidsthema's. Elke dimensie en elk beleidsthema is in detail uitgewerkt, maar de onderlinge verbanden tussen de thema's is niet erg duidelijk.
Is er rekening gehouden met belangrijke ontwikkelingen in de wereld, en onze relatie met andere landen (of wordt Suriname in isolatie bekeken)
Klimaatverandering is genoemd met een opsomming van intenties en maatregelen, maar er is geen alomvattende aanpak gegeven en geen verbinding met het klimaatakkoord. Onder de kop Natuurrampen en Klimaatveiligheid is er een ratjetoe van uiteenlopende maatregelen, die weinig verbinding hebben met een gestructureerde en toekomstgerichte aanpak of verbondenheid met de rest van de wereld. Bescherming van de ecologie en biodiversiteit wordt genoemd, maar niet hoe en wat, noch verbonden met de rest van de wereld. Grensoverschrijdende criminaliteit wordt genoemd, maar er wordt verder niet op ingegaan behalve dat het wordt aangepakt. Regionale en internationale samenwerking wordt genoemd, vooral in verband met strategische partnerschappen met regionale en internationale bedrijven en overheden, en ook voor binnen de gezondheidszorg, maar er is geen aandacht voor de snelle ontwikkelingen binnen handels- en machtsblokken.

4.7 OPTSU

Algemene indruk

Er staan hier en daar een paar interessante ideeën, maar over het algemeen ontbreekt de onderbouwing. Er staan veel loze kreten en beloftes in het programma en geen duidelijke en concrete acties of beleids-maatregelen. Het komt niet erg samenhangend over. Er staan ook een aantal aannames of ideeën in die bevreemdend zijn, zoals dat de bevolking binnenkort tot 1 miljoen zal groeien of dat burgers moeten participeren in ruil voor subsidies.

Belangrijkste sterke punten

- Het programma is sterk gericht op de sociaal-economische ontwikkeling van het gezin.
- Duidelijke visie op decentralisatie en lokaal bestuur
- Duurzame economische ontwikkeling m.b.t. olie-inkomsten met behoud van het bos
- Oproep tot een 'Nationaal Toekomstplan' (langetermijn perspectief)

Belangrijkste zwakke punten

- Onsamenhangend, incompleet, niet onderbouwd, in sommige gevallen onrealistisch
- Afwezigheid van rechtsstatelijke fundamenteën, visie op democratische hervormingen, concrete anti-corruptie instrumenten, en *checks & balances*
- Zwijgen over mensenrechten en kwetsbare groepen

Is dit programma uitvoerbaar en realistisch?

Het partijprogramma heeft geen kostenschatting, begrotingscijfers of projecties, waardoor niet kan worden beoordeeld hoe realistisch en uitvoerbaar het is. Tegelijkertijd zijn er een aantal voornemens die zeer moeilijk uitvoerbaar zijn (zoals verplaatsing van de hoofdstad). Er is onvoldoende aandacht voor de huidige praktische uitdagingen en beperkingen (en de oplossingen) op het gebied van capaciteit, infrastructuur, wet- en regelgeving, structuren en systemen.

Wat is de visie (lange termijn /middellange termijn)?

Er is geen visie geformuleerd in het OPTSU-programma, maar het karakter van het programma hangt sterk naar de sociale kant. Eén keer is aangehaald dat er een lange termijnvisie en planning zou moeten komen. Er wordt ook gesproken over de olie-exploitatie: er is een erkenning dat veel geld niet automatisch alle problemen oplost en dat de opbrengsten moeten leiden tot Suriname als financieel dienstverlenend land, maar wat dat betekent wordt niet uitgewerkt.

Situatieanalyse

De partij stapt vanaf het begin direct in de problemen van vandaag die aangepakt moeten worden, nl. armoede, zorg, criminaliteit, onderwijs, werkgelegenheid en betaalbare woningen. De oplossing die de partij ziet is om de huidige inkomsten anders te verdelen en prioriteiten te stellen die het leven verbeteren. Maar de situatieanalyse vooraf, waarin politieke, economische, financiële, sociale en ecologische factoren zijn meegenomen, ontbreekt.

Is het een geïntegreerd programma?

Armoede, zorg, criminaliteit, onderwijs, werkgelegenheid, betaalbare woningen staan centraal in het programma en zijn enigszins geïntegreerd. Wat betreft het financieel economische, en milieu en natuur is de integrale benadering minder aanwezig. Sociaal-maatschappelijke thema's worden onder meerdere kopjes dan hun eigen genoemd. Internationale dienstverlening wordt genoemd voor landbouw, productie en toerisme, maar er is niet echt een onderbouwing of uitwerking voor internationale dienstverlening. Bij landbouw wordt met name gesproken over het verminderen van de import om kansen te creëren voor kleine ondernemers.

Is er rekening gehouden met belangrijke ontwikkelingen in de wereld, en onze relatie met andere landen (of wordt Suriname in isolatie bekeken)

Klimaatverandering wordt niet genoemd. Internationale dienstverlening voor landbouw, productie en toerisme wordt genoemd, maar er is niet echt een onderbouwing of uitwerking voor internationale dienstverlening. Er is geen aandacht voor mondiale ontwikkelingen: klimaatverandering, grensoverschrijdende criminaliteit, handels en machtsblokken. Suriname blijft eigenlijk een eiland in de verdere ontwikkelingen op de wereld.

4.8 Pertjajah Luhur (PL)

Algemene indruk

Allereerst: het programma van PL is een bijna exacte kopie van haar programma 2020-2025. Dat geeft een slechte indruk.

Het partijprogramma van de PL benoemt veel belangrijke thema's zoals goed bestuur, corruptiebestrijding, decentralisatie en sociaal beleid, maar blijft vaak steken in algemene voornemens zonder duidelijke beleidsplannen, wetgevingsroutes of uitvoeringsstrategieën. Fundamentele governance-elementen zoals rechtsstaat, mensenrechten, participatie, checks and balances en institutionele versterking worden slechts fragmentarisch of niet behandeld.

Belangrijkste sterke punten

- Zelfs de 'sterke' punten zijn vaak beleidsmatig vaag, juridisch onderbelicht, en missen institutionele borging. Het gaat vaker om vermelding dan om overtuigende plannen.
- Hoewel de aanpak fragmentarisch is, wordt corruptie in ieder geval erkend als urgent beleidsvraagstuk.
- De partij onderstreept de noodzaak van versterking van het decentraal bestuur en verwijst naar wettelijke kaders zoals de Wet Regionale Organen.
- Er wordt gepleit voor goedkeuring van de Wet Openbaarheid van Bestuur en versterking van CLAD en de Rekenkamer.

Belangrijkste zwakke punten

- Het programma biedt geen concrete visie op de rechtsstaat of waarborging van de scheiding der machten.
- Er is geen structureel plan voor institutionele versterking of effectieve checks and balances.
- Mensenrechten en de positie van kwetsbare groepen blijven grotendeels onbesproken of vaag.
- Moderne beleidsprincipes zoals evidence-based werken, digitale transparantie en open government ontbreken.
- Beleidsvoornemens missen implementatiestrategieën, wetgevingsroutes en tijdspaden.

Is dit programma uitvoerbaar en realistisch

De plannen van de Pertjajah Luhur (PL) zijn ambitieus en klinken goed, maar zijn qua haalbaarheid en uitvoerbaarheid niet erg realistisch. Veel is al decennialang op de politieke propaganda -agenda- zoals geografische spreiding economische activiteit (industrie, onderwijs); en ontwikkeling van dorpen als regionale centra; daarvoor is veel geld nodig, en zonder gedegen decentralisatie blijft dit een wen die elke 5 jaar uit de kast wordt gehaald. Belangrijker is dat dit soort plannen een nauwe coördinatie tussen ministeries nodig heeft- in een land waar ministeries als partij-eilanden worden beheerd is dat niet zo eenvoudig te realiseren.

Een aantal zaken in het programma zijn al gerealiseerd (bv het instellen van de anticorruptie commissie), waardoor de vraag rijst of PL wel weet wat de stand van zaken is in ons land- aan de andere kant: toen men dit schreef in 2020 was er nog geen commissie. Voor veel voornemens geldt dat er al wet- en regelgeving bestaat (bv milieu) maar dat het aan handhaving schort. Daar is geen aandacht voor.

Er is wel aandacht voor bevolkingsaanwas, maar de focus daarbij is erop dat vrouwen gemiddeld 2.1 kind moeten krijgen om zichzelf en een man te vervangen. Ook immigratie is aan de orde, maar het waarom en hoe dat zich verhoudt tot vergroting van uitvoerings- en productiecapaciteit is niet genoemd. Dit programma is niet erg realistisch gegeven de huidige beschikbare financiële middelen het gebrek aan capaciteit van de overheid, gebrek aan wet- en regelgeving en een fragiele politieke cultuur die maakt dat institutionele versterking van cruciale (staats)actoren nauwelijks mogelijk is.

Wat is de visie (lange termijn /middenlange termijn)

Er is geen geformuleerde visie in het programma, maar PL zegt wel de ontwikkeling van een innovatieve, sterke en duurzame economie voor ogen te hebben, met een meerjarige visie op de economische ontwikkeling van Suriname voor de komende jaren.

De nadruk in de standpunten ligt op het sociaal vlak. Er zijn echter geen indicatoren of methodieken genoemd. Een lang termijn visie wordt alleen genoemd bij het ontwikkelen van domeingronden.

Situatieanalyse

Er is geen situatieanalyse. Bij haast ieder standpunt wordt wel gesproken over wetgeving en losse instituten die versterkt moeten worden, maar er is geen onderbouwing voor de maatregelen en ook geen sprake van wetgevingskaders. De partij koppelt demografie en immigratiebeleid aan wat bevolkingspolitiek wordt genoemd zonder onderbouwing of politieke verbinding. Het is opvallend dat er een expliciete indicator over de vrijheden van de vrouw gaat, terwijl in dezelfde alinea over mensenrechten en vrijheden wordt gesproken.

Verschillende standpunten hebben analyses van uiteenlopende kwaliteit.

Is het een geïntegreerd programma

Er is geen geïntegreerd beleid, maar verschillende thema's komen wel op verschillende plekken voor, bijvoorbeeld milieu wordt genoemd bij onderwijs, gezondheid, natuur, grondbeleid, regionale ontwikkeling en ruimtelijke ordening. Ontwikkeling is merendeels onder goed bestuur te vinden, maar sijpelt ook door naar andere hoofdstukken. Volgens de partij is samenwerking van cruciaal belang in alle beleidsterreinen, maar dat is niet verder uitgewerkt.

Is er rekening gehouden met belangrijke ontwikkelingen in de wereld, en onze relatie met andere landen (of wordt Suriname in isolatie bekeken)

De consequenties van klimaatverandering worden beschreven, maar slechts op het niveau van algemene kennis en alleen met betrekking tot de kustvlakte. Kwantitatieve doorberekeningen ontbreken, alsook benoeming van internationale verdragen, afspraken of nationale wetten, instituten en beleid. Wat internationale betrekkingen betreft, is aangegeven dat de banden met EU, VN, CARICOM, UNASUR, Azië, Afrika en Brazilië versterkt moeten worden t.b.v. investeringen en handel. Er wordt gesproken over versterken van regulier overleg en versterken van samenwerking, maar niet hoe en waarom. Bij grensoverschrijdende criminaliteit is drugssmokkel genoemd en de noodzaak van internationale samenwerking, maar niet hoe deze samenwerking eruit moet zien. Er is geen woord over de verschuivingen binnen machts- en handelsblokken.

4.9 VHP

Algemene indruk
Dit is geen goed onderbouwd programma: de visie, missie, strategische doelen en actiepunten staan los van elkaar en zijn niet onderbouwd. Veel statements en termen zijn vaag of onduidelijk, terwijl de beleidsmaatregelen/ speerpunten/ doelstellingen veelal beschreven zijn als ideale uitkomsten zonder wat, hoe, met wie, voor wie en wanneer. Het is echt zoeken naar goede, duidelijk voornemens die enigszins blijk geven van realiteitszin en niet slechts grootse gebaren en holle frasen.
Belangrijkste sterke punten
Een sterk punt is dat de VHP aangeeft dat de genoemde kernwaarden de uitgangspunten voor eventuele coalitieonderhandelingen zijn- dat is prettig omdat burgers daardoor kunnen volgen of de VHP zich eraan zal houden. Er is aandacht voor internationale belastingverdragen en aandacht voor beleggingen, anti-witwas maatregelen, compliance en derisking via aantrekken van meer internationale financiële instellingen en modernisering van het bankwezen. Ook het vergroten van de internationale handel en aandacht voor handelsbarrières, w.o. niet-tarifaire barrières. Dit alles geeft blijk van een besef dat Suriname niet losgezongen kan zijn van wat er in de wereld gebeurt. Nadruk op flexibel, toekomstgericht onderwijs, met reguleren van informeel leren, van pop-up particuliere onderwijsinstellingen en opzetten van een effectief systeem voor buitenlandse diploma erkenning en niveau-beoordeling. Ook heel prettig: speciale aandacht voor veiligheid in buurten, inclusief verstoring van de openbare orde en geluidsoverlast
Belangrijkste zwakke punten
Vaagheid, gebrek aan concrete beleidsacties, gebrek aan onderbouwing, gebrek aan een integrale benadering, ontbreken van basisissues zoals goed bestuur, mensenrechten, gelijkwaardige economische ontwikkeling. Bevreemdend is dat grondenrechten worden genoemd onder de parafrase ' Sociale mobiliteit', maar met een dusdanige omschrijving dat de vraag opkomt of de VHP het heeft over recht op grond of de grondenrechten van de ITP. ('De grondenrechten dienen wettelijk vastgelegd te worden, om duidelijkheid en zekerheid te bieden aan de Surinaamse bevolking, zodat iedere burger toegang heeft tot grond en eigendom, en juridische bescherming geniet tegen onterechte landonteigeningen. Dit versterkt de sociaaleconomische positie van huishoudens en creëert stabiliteit voor toekomstige generaties.') Het gebrek aan redactie is, zeker voor zo een grote partij, een euvel dat de VHP extra kan worden aangerekend. Zinnen als "Met steevaste normen en waarden hoog in het vaandel zal Suriname naar een nooit eerder in haar geschiedenis gekende welvaart, door welke politieke organisatie dan ook, worden verheven", hadden nooit het daglicht mogen zien.
Is dit programma uitvoerbaar en realistisch
Het verkiezingsprogramma van de VHP wil een samenhangende visie op duurzame economische groei, sociale inclusie en modern bestuur geven. Het houdt echter weinig rekening met de beperkte uitvoeringscapaciteit van de overheid, de politieke realiteit, het tekort aan menskracht en de krappe financiële ruimte. De VHP onderkent het belang van institutionele versterking en datagestueerd beleid, maar biedt geen duidelijke implementatiestrategieën, tijdslijnen (hoe globaal dan ook) of plannen voor capaciteitsopbouw. Veel beleidsdoelen, zoals grondenrechten, energiebeleid en anticorruptiewetgeving, vereisen brede politieke steun en interministeriële samenwerking — iets waar coalitieregeringen in het verleden vaak op vastliepen. Er is ook geen financiële onderbouwing voor grote investeringen in zorg, infrastructuur en woningbouw. Hoewel het programma aandacht besteedt aan opleidingen en studiebeurzen, erkent het onvoldoende dat het capaciteitsprobleem structureel is en niet snel oplosbaar. Tegelijkertijd is het programma sterk afhankelijk van verwachte olie- en gasinkomsten (20–60 miljard USD over 25 jaar), zonder dat er een meerjarenbegroting, uitgavenplafond of concrete aanpak van de schuldenlast en IMF-

afhankelijkheid wordt gepresenteerd. Het blijft te sterk leunen op optimistische verwachtingen rond olie-inkomsten, zonder voldoende aandacht voor bestaande risico's.

Wat is de visie (lange termijn /middenlange termijn)

De visie van de VHP is van Suriname te maken: 'Een eerlijke en sterke samenleving waarin mensen zichzelf en toekomstige generaties een beter leven kunnen geven. Ze kunnen de uitdagingen van de toekomst aan, omdat ze daarvoor de juiste middelen en kennis hebben. Een rechtvaardige en veerkrachtige samenleving waarbij burgers zichzelf en het nageslacht naar een hoger welzijnsniveau kunnen brengen en uitdagingen van morgen kunnen overbruggen omdat zij hiervoor in materiele en immateriële zin geëquipt zijn.'

Het valt wel op dat waar de nadruk in de visiestatement ligt op de samenleving, kwesties die te maken hebben met ongelijkheid en mensenrechten niet echt terugkomen in het programma. Er worden "doelstellingen" aangehaald voor de komende 5-15 jaar, maar de beschrijving is heel globaal (energieonafhankelijkheid, duurzaamheid en economische groei). Sociale aspecten ontbreken. Verder in het document wordt alleen gezegd dat de inkomsten van olie exploitatie worden ingezet voor 'duurzame ontwikkeling', specifiek hernieuwbare energie, landbouw en vergroening van industrie; en bijdragen aan een klimaatfonds.

Situatieanalyse

Constateren wat een aankomende regering is tegengekomen is geen analyse van een beginsituatie en leidt tot losse acties die geselecteerde aannames nastreven. De partij vindt dat de economie stabiel is, hoewel economische indicatoren en ratings het tegendeel bewijzen. Het is duidelijk nog steeds niet duidelijk voor de regeringspartij wat de sociaal maatschappelijke situatie is, of waarvoor ministeries bestaan, want men wil raden en commissies instellen om armoede te bestrijden.

Is het een geïntegreerd programma

Er is geen geïntegreerd beleid, maar een opsomming van voornemens. De 10 thema's worden als lijsten onder elkaar opgesomd. Het kan best dat bepaalde onderwerpen vaker worden genoemd en dat wel condities of randvoorwaarden binnen deze lijsten staan, maar in elk geval zijn ze niet als zodanig geïdentificeerd in het programma.

Is er rekening gehouden met belangrijke ontwikkelingen in de wereld, en onze relatie met andere landen (of wordt Suriname in isolatie bekeken)

Volgens de partij zal het beleidsprogramma gebaseerd zijn op het behalen van de SDG-targets in 2030. De VHP heeft vijf strategische doelen die aansluiten bij de internationale agenda van de Sustainable Development Goals (SDG's) waaraan ook Suriname zich heeft gecommitteerd.

Er zijn aandachtspunten voor grensoverschrijdende kwesties en mondiale thema's zoals belastingverdragen, aandacht voor handelsbarrières, maar klimaatverdragen worden niet genoemd.

6 Vergelijking per thema

6.1 Goed Bestuur

								
1. Wet Openbaarheid van Bestuur, andere transparantie maatr.								
2. Structurele inspraak & burgerparticipatie (Nat en Lok niveau)								
3. Geïstitutionaliseerde dialoog/samenw. met Civil Society								
4. Geïnst.multistakeholder dialoog (werkgevers, civil soc.academia)								
5. Versterking rol SER, uitbreiding met Civil Society)								
6. Mechanismen voor regulier rekenschap geven								
7. Verhouding tot de pers								
8. Overheidscommunicatie verbeteren								
9. Financiële sloten publiceren en behandelen in DNA								
10. Mechanismen voor “checks and balances”								
11. Verklaringen van vermogen politieke ambtsdragers								
12. Corruptiepreventie/nationaal corruptiepreventie-plan								
13. Personeelsbeleid/ Nepotisme, vriendjespolitiek aanpak								
14. Transparant, corruptievrij en rechtvaardig Gronduitgiftebeleid								
15. Wet klokkenluidersbescherming								
16. Wet aansprakelijkheid bestuurders								
17. Versterk. CLAD, Rekenk. interne controle afdelingen etc								
18. Versterking Planbureau/apparaat; ABS, Nat.Mil./energie Auth.								

Samenvatting Goed Bestuur per Partij

A20

Het partijprogramma geeft veel aandacht aan openbaarheid van bestuur, transparantie, en structuren en mechanismen voor inspraak en burgerparticipatie op lokaal en nationaal niveau. Verder wordt ook gesproken over het versterken van “burgerparticipatie en democratische waarden”, consultatie van belanghebbenden bij grote besluiten, of “burgerpanels”, maar er zijn geen voorstellen voor vaste overlegorganen, wetgeving of formele participatiemechanismen.

Op lokaal niveau pleit men voor gekozen districtscommissarissen en decentralisatie, maar het blijft onduidelijk of burgers daar dan ook directe invloed op beleid krijgen.

De partij verplichte vermogensopgaven, real-time publicatie van uitgaven, een transparantieportaal en jaarlijkse integriteitsonderzoeken, zonder dat er duidelijkheid bestaat over wie toezicht houdt en hoe burgers deze rekenschap kunnen afdwingen.

In het kader van de persvrijheid wil men bescherming van journalisten wettelijk vastleggen. Real-time publicatie van overheidsuitgaven en begrotingen via een transparantieportaal en openbare behandeling van staatsmiddelen zijn voorgesteld. Of deze verplicht in DNA zullen worden besproken en hoe burgers toegang krijgen tot begrijpelijke versies in open formats wordt is onduidelijk.

De partij wil een onafhankelijke begroting en transparante benoemingen voor de rechterlijke macht, verplichte vermogensopgaven voor ministers, parlementariërs en topambtenaren vóór en tijdens het ambt en jaarlijkse controle. Verder is ook een uitgebreid anti-corruptieplan met taskforce, klokkenluidersbescherming, blockchain, AI-detectie en zware straffen voorgesteld, maar het ontbreekt aan een wettelijk verankerd nationaal corruptiepreventieplan met tijdslijnen en verantwoordingsstructuren. Er is aandacht voor transparanter gronduitgiftebeleid en terugvordering bij misbruik.s. Volgens het partijprogramma moet er versterking van Rekenkamer, CLAD en het Openbaar Ministerie komen en oprichting van een Anticorruptie Taskforce. Planmatige beleidsvorming komt niet aan de orde en het Planbureau, het Algemeen Bureau voor de Statistiek en de planunits binnen ministeries blijven onvermeld.

ABOP

De wet Openbaarheid van Bestuur wordt nergens genoemd, hoewel ABOP wil zorgen voor “openheid in besluitvorming door publieke toegang tot informatie te bevorderen...” Burgerparticipatie wordt alleen genoemd in het kader van veiligheidsbeleid en ruimtelijke plannen. Er is wel sprake van meer autonomie voor lokale besturen, maar ook hier ontbreekt het aan een concrete uitwerking van hoe dat te doen. De partij noemt dialoog hun kracht, maar dialoog is verder nergens te vinden in het programma behalve als ‘interculturele dialoog’.

Persvrijheid wordt benoemd, maar er wordt geen toelichting gegeven over hoe de toegang van de pers tot informatie kan worden verbeterd. Er wordt specifieke aandacht gevraagd voor kwetsbare groepen die meer risico lopen op rechtsongelijkheid, zoals minderheden, mensen met een beperking en economisch kwetsbare burgers, door hen te ondersteunen in juridische processen.

BEP

De Partij vindt dat actieve participatie van alle Surinaamse burgers in het politieke en bestuurlijke besluitvormingsproces in ons land van belang is, maar geeft geen verdere acties e/o concretisering hiervoor. Wel is er ruime aandacht voor decentralisatie. Er is aandacht voor institutionele versterking waaronder CLAD, de Rekenkamer, interne controle afdelingen, en commissies voor aanbestedingen. Ook van het Planbureau want naast planning en afstemming van beleidsgebieden, moet dit orgaan ook een monitoring rol krijgen en een rol in de aanwending van inkomsten uit de olie- en gassector.

DA91

Volgens het partijprogramma zal de Wet Openbaarheid van Bestuur waar nodig worden aangescherpt en in uitvoering gaan, maar de wet is echter nog niet aangenomen. De partij zet zwaar in op anti-corruptie en transparantie. Participatie van burgers bij beleidsvorming wordt genoemd, maar dit is niet systematisch uitgewerkt in structuren, behalve via regionale organen en directe toegang tot DNA, waarbij burgers hun ideeën zouden kunnen presenteren aan het college. Op lokaal niveau is aangegeven dat lokale adviesraden naast dorpsbesturen worden georganiseerd. De vraag is of dit door de nationale overheid kan worden opgelegd.

Behalve bij het Nationaal Integriteitsplan, waar er de rol voor maatschappelijke organisaties is om bewustwording over goed bestuur te verspreiden, is er geen pad voor werkelijke dialoog met het maatschappelijk middenveld (bij geen van de partijen).

Platforms zijn belangrijk voor participatie in de nationale uitvoering van de Groene Strategie en in de dialoog over duurzaamheid in onze ontwikkeling. Ook hier is het programma beperkt tot 1 sector en vaag over de reikwijdte en gewicht van de dialoog.

Versterking en introductie van openbare rapportagesystemen worden genoemd, waarin bestuurders jaarlijks verantwoording afleggen aan de bevolking. De introductie van de Wet Belasting Onverklaarde Weelde is belangrijk om verzwegen inkomsten en opgebouwd vermogen zichtbaar te maken. Er wordt aandacht gevraagd voor de bescherming van klokkenluiders met deugdelijke wetgeving, incl een garantie voor handhaving. Versterking CLAD is noodzakelijk; en ook moeten instituten zodanig worden uitgerust t.b.v. transparantie in alle processen. Wat opvalt is dat de Rekenkamer, het Algemeen Bureau voor de Statistiek en het Planbureau niet in het programma worden genoemd. Het voorstel om het vak 'Integriteit en goed bestuur' in te voeren in het onderwijscurriculum is een beetje een tunnelvisie - het vak burgerschapseducatie is breder en zou zinvoller zijn in dit kader.

NDP

Volgens de partij is transparantie een strategisch beleidsdoel, met digitale platforms, ombudsman, wettelijke instrumenten (WOB) en versterking van toezicht (CLAD). Er zijn daar ook stevige en duidelijke actiepunten aangegeven, zoals de relevante wetgeving aanpassen of aannemen, openbare overheidsuitgaven en financiële rapportages toegankelijk maken voor burgers en bedrijven, het monitoren van staatsuitgaven en het instellen van een onafhankelijke financiële waakhond die toezicht houdt op bestedingen en contracten. Wat verder ook genoemd wordt is de instelling van inspraakplatforms om burgerparticipatie te vergroten, hoewel het niet duidelijk is hoe deze zullen functioneren.

De samenwerking van overheid, de particuliere sector en het maatschappelijk middenveld wordt genoemd, maar geïnstitutionaliseerde dialoog wordt nergens genoemd. Bestuurders zullen verantwoording afleggen over de voortgang van beleidsmaatregelen via regulier rapporteren. Hoe dit systematisch zal gebeuren, of dat het gebed zal zijn in geïnstitutionaliseerde mechanismen is niet genoemd. Door het programma heen is er wel aandacht voor communicatie met burgers, ook in de zin van 'rapporteren' over verrichtingen, maar er wordt geen expliciete actie of voornemen benoemd om die communicatie het niveau van propaganda te laten overstijgen.

Openbare overheidsuitgaven en financiële rapportages moeten toegankelijk gemaakt worden voor burgers en bedrijven; het hoe en wat is niet genoemd en ook niet of ze behandeld worden in DNA. Concrete maatregelen, zoals het invoeren van strengere wetgeving tegen speculatie en corruptie bij gronduitgifte; het digitaliseren van een nationaal register voor grondbeheer, herverdeling van ongebruikte of verkeerd toegewezen gronden zijn genoemd maar ook niet verder uitgewerkt. Het instellen van een nieuwe instantie voor begrotingscontrole en overheids-uitgaven is vermeld; het is onduidelijk wat de verhouding is tot CLAD en de Rekenkamer. Ook de institutionele versterking van het Planbureau is genoemd met een duidelijke insteek voor wat het bureau moet opleveren (o.a. beleidsadviezen verbeteren, trends en ontwikkelingen monitoren, strategische analyses), maar het Algemeen Bureau voor de Statistiek is niet genoemd.

NPS

De partij noemt een ethische gedragscodes voor politici en hoge overheidsfunctionarissen – de vraag is of daar concrete disciplinaire en strafrechtelijke bepalingen aan gekoppeld zijn. Bestuurlijke decentralisatie wordt genoemd, evenals het recht op volledige en effectieve participatie in acties die, direct of indirect, Inheemsen en Marrons raken, echter ook hier weer zonder duidelijke verankering in wetten of uitgewerkt in acties. De partij wil het vrije, ongedwongen (grondwettelijk) recht van meningsuiting garanderen en objectieve berichtgeving waarborgen en stimuleren, maar de voorgestelde maatregelen zijn verwarrend en/of niet ter zake doende. Er worden voorwaarden gesteld en incentives gegeven aan media "om professionaliteit te vergroten". Het is niet duidelijk wat bedoeld wordt: toegang tot staatsorganen, politici, enz., of voor het mogen publiceren, voor vergunningen enz. Het is overigens niet de taak van de regering om te zorgen voor professionaliteit van de vrije pers, zij moet wel de voorwaarden daartoe creëren. Er wordt ook gesproken over een school mediaraad waarvan de bedoeling onduidelijk is of het gaat om media of om ICT. Genoemd wordt ook een breed gedragen anti-corruptie strategie, maar die is niet uitgewerkt. Het programma geeft aan dat het benoemingsbeleid wordt aangepast volgens de principes van behoorlijk bestuur en dat vacatures en openbare aanbestedingen op transparante wijze worden opengesteld voor iedereen. Er zal een 'grondautoriteit' worden ingesteld die belast is met de monitoring van de aanvraag en afhandeling, om transparantie te garanderen. Genoemd wordt ook de versterking van overheidsinstellingen zoals de Rekenkamer, CLAD, interne controle afdelingen van alle departementen van bestuur, maar het Planbureau en andere cruciale instellingen die daarbij een rol spelen worden niet specifiek genoemd en er zijn geen specifieke maatregelen genoemd om bij te dragen aan een planmatige aanpak van beleid.

OPTSU

Het partijprogramma heeft een hoofdstuk 'Transparant en Rechtvaardig Bestuur', maar die bevat geen transparantie-maatregelen. In het hoofdstuk 'Strafbaarstelling Corruptie en Landverraad' wordt wel een Wet Transparantie van Bestuur genoemd, maar niet de Wet Openbaarheid van Bestuur. Het partijprogramma noemt wel burgerparticipatie en inspraakorganen, maar deze worden voornamelijk verbonden aan subsidieprikkels: personen

die participeren in inspraakorganen zoals studentenraden, buurtcommissies, en dergelijke komen namelijk in aanmerking voor subsidie. Dit opent de deur voor mensen die eerder voor de centen willen 'participeren', en niet voor werkelijke inspraak.

Versterking van de Rekenkamer en CLAD wordt genoemd, echter geen systematische mechanismen voor periodieke rapportage, parlementaire controle en publiek toegankelijke verantwoording over beleid en uitgaven en geen vermelding van institutionele versterking binnen de ministeries zelf, zoals interne controle, aanbestedingscommissies e.d.

Het belang van overheidscommunicatie wordt summier erkend, met een vage oproep tot digitalisering en betere dienstverlening. De oprichting van een Nationaal Ombudsbureau en het onderzoeksrecht van DNA worden genoemd zonder verdere uitwerking.

De partij vindt corruptiebestrijding een prioriteit en stelt maatregelen voor zoals transparantie, strengere controle en meer betrokkenheid van burgers, maar blijft vaag over concrete uitvoeringsinstrumenten. De partij erkent misstanden rond gronduitgifte en stelt voor om domeingrond levenslang en overdraagbaar via de notaris te verstrekken, gekoppeld aan bestemmingsplannen.

PL

Goedkeuring van de Wet Openbaarheid van Bestuur (WOB) wordt in het partijprogramma genoemd, en ook verdere acties voor nog meer openheid, transparantie als kernwaarde van goed bestuur en gekoppeld aan efficiënte dienstverlening, integriteit enz.

Verantwoording wordt genoemd als beginsel van goed bestuur, maar er worden geen concrete mechanismen of regelmaat van verantwoording uitgewerkt. Er is aandacht voor financieel toezicht en versterking van CLAD en Rekenkamer; publicatie van begrotingen of behandeling in DNA worden echter niet expliciet genoemd. Het belang van *checks and balances* wordt genoemd, met verwijzing naar versterking van parlementaire controle en rol van CLAD en Rekenkamer, maar concrete institutionele mechanismen worden niet uitgewerkt. Ook de afkondiging van staatsbesluiten en de instelling van de anticorruptiecommissie t.b.v. de Anticorruptiewet worden genoemd. De partij schijnt niet te weten dat de anticorruptie-commissie al is geïnstalleerd. Dat is overigens niet vreemd, daar veel in het programma gekopieerd is uit het verkiezingsprogramma van 2020.

Profielschetsen voor hoge ambtsdragers en herziening van de Personeelswet worden ook genoemd, maar het aanpakken van vriendjespolitiek of nepotisme wordt niet expliciet aangehaald.

VHP

Het partijprogramma maakt geen melding van de Wet Openbaarheid van Bestuur. Participatie is alleen in de inleiding genoemd. De termen 'dialog', 'consultatie' en 'overleg' komen niet voor in het programma. Ook rekenschap geven wordt slechts eenmaal genoemd, en wel als een kernwaarde in een vreemde zin: 'Rekenschap geven en empathie tonen'. Misschien dat men bedoelde 'empathie voelen'. Onder het hoofdstuk 'Sociale mobiliteit' wordt verwezen naar grondenrechten. Er wordt geen melding gemaakt van versterking van instituten zoals CLAD en de Rekenkamer, interne controle afdelingen, commissies voor aanbestedingen en dergelijke, die de corruptie kunnen helpen bestrijden. Instituten als het Planbureau, het Algemeen Bureau voor de Statistiek, de planunits van de Ministeries blijven onvermeld, terwijl de overheidscommunicatie en de verhouding met de pers ook geen plek hebben in het partijprogramma.

Vragenlijst Goed Bestuur			
	A20	ABOP	BEP
1. Wet Openbaarheid van bestuur, andere transparantie maatregelen	Wordt genoemd	ABOP noemt 'transparantie' 28 keren als beleidswaarde, maar het blijft bij noemen. De wet Openbaarheid van Bestuur wordt nergens genoemd, hoewel ABOP wil zorgen voor “openheid in besluitvorming door publieke toegang tot informatie te bevorderen...” En door regelmatig rapporten over het gevoerde beleid en de behaalde resultaten .Zonder wettelijke en institutionele instrumenten te noemen is dit niet erg geloofwaardig.	Niet genoemd
2. Structurele inspraak en burgerparticipatie op lokaal en nationaal niveau	Er wordt gesproken over het versterken van “burgerparticipatie en democratische waarden”, consultatie van belanghebbenden bij grote besluiten, of “burgerpanels”, maar nergens wordt duidelijk hoe en wanneer burgers formeel (en wettelijk vastgelegd) inspraak krijgen in beleid, wetgeving of controle. Op lokaal niveau is er wel aandacht voor gekozen districtscommissarissen en decentralisatie, maar het blijft onduidelijk of burgers daar dan ook directe invloed op beleid krijgen,	Burgerparticipatie wordt alleen genoemd in het kader van veiligheidsbeleid en ruimtelijke plannen. Er is wel sprake van meer autonomie voor lokale besturen, maar ook hier ontbreekt het aan concrete benoeming van hoe dat te doen.	Benoemd dat actieve participatie van alle Surinaamse burgers in het politieke en bestuurlijke besluitvormingsproces in ons land van belang is- maar geen verdere acties/concretisering; Wel ruime aandacht voor decentralisatie.

3. Geïstitutionaliseerde dialoog en samenwerking met Civil Society	A20 benoemt samenwerking met civil society, maar blijft vaag over structurele verankering. Er zijn geen voorstellen voor vaste overlegorganen, wetgeving of formele participatiemechanismen.	ABOP noemt dialoog hun kracht, maar dialoog is verder nergens te vinden in het programma behalve 'interculturele dialoog'.	Niet genoemd
4. Geïstitutionaliseerde multistakeholder dialoog (werkgevers, werknemers, civil society, academia)	Het programma spreekt wel over samenwerking en participatie, maar nergens wordt een geïstitutioniseerd model voorgesteld waarin sociale partners en academici structureel meebeslissen.	Geen dialoog, behalve interculturele.	Niet genoemd
5. Versterking rol SER, uitbreiding met Civil Society)	De Sociaal-Economische Raad (SER) wordt nergens genoemd. Ook uitbreiding met civil society of een hervormingsvoorstel ontbreekt volledig. Dit is opvallend, aangezien A20 sterk inzet op participatie en goed bestuur.	Geen rol voor de SER	Niet genoemd
6. Mechanismen voor regulier rekenschap geven	A20 noemt duidelijke mechanismen zoals verplichte vermogensopgaven, real-time publicatie van uitgaven, een transparantieportaal en jaarlijkse integriteitsonderzoeken. Maar er is weinig duidelijkheid over wie toezicht houdt en hoe burgers deze rekenschap kunnen afdwingen.	Wordt genoemd zonder verder details	Niet genoemd
7. Verhouding tot de pers	A20 erkent de rol van persvrijheid in corruptiebestrijding en wil bescherming van journalisten wettelijk vastleggen. Ook worden subsidies voor onderzoeksjournalistiek voorgesteld. Maar er is geen aandacht voor	Persvrijheid wordt benoemd, maar er wordt geen toelichting gegeven over hoe toegang van de pers tot informatie te verbeteren	Nee

	mediawetgeving of institutionele garanties.		
8. Overheidscommunicatie verbeteren	A20 benadrukt transparantie en digitale toegankelijkheid, maar noemt nergens expliciet de rol of versterking van overheidscommunicatie als beleidsinstrument. Er is geen visie op hoe burgers proactief, tijdig en helder worden geïnformeerd.	Niet genoemd	Niet genoemd
9. Financiële sloten publiceren en behandelen in DNA	A20 stelt real-time publicatie van overheidsuitgaven en begrotingen via een transparantieportaal voor, en wil openbare behandeling van staatsmiddelen. Maar: het blijft onduidelijk of deze verplicht in DNA worden besproken en hoe burgers toegang krijgen tot begrijpelijke versies in open formats.	Niet genoemd	Niet genoemd
10. Mechanismen voor “checks and balances”	A20 erkent het belang van de Trias Politica, wil onafhankelijke begroting voor de rechterlijke macht en transparante benoemingen. Ook wordt een ombudsinstituut voorgesteld. Maar parlementaire controlemechanismen blijven onderbelicht.	Niet benoemd	Nee
11. Verklaringen van vermogen politieke ambtsdragers	A20 steunt verplichte vermogensopgaven voor ministers, parlementariërs en topambtenaren, vóór en tijdens het ambt en willen jaarlijkse controle.	Niet genoemd	Nee
12. Corruptiepreventie/nationaal corruptiepreventie-plan	A20 presenteert een uitgebreid corruptieplan: taskforce, klokkenluidersbescherming, blockchain,	Her en der enkele globale mededelingen/ standpunten verspreid door het programma, zoals: “door corruptie te bestrijden en transparantie	Nee

	AI-detectie en zware straffen. Maar het ontbreekt aan een wettelijk verankerd <i>nationaal corruptiepreventieplan</i> met tijdslijnen en verantwoordingsstructuren. Ook is de inzet van blockchain niet oncontroversieel(?)	te verhogen, zorgen we ervoor dat investeringen ten goede komen aan de bevolking ' zonder concrete maatregelen. Wel genoemd:regelmatische audits en sancties voor ambtenaren die zich schuldig maken aan misbruik van macht en onafhankelijke toezichthouders die verantwoordelijk zijn voor het naleven van wetten en regels, om misbruik van macht en wanbeheer te voorkomen. Maar er is geen sprake van een samenhangend beleid of plan	
13. Personeelsbeleid/ Nepotisme, vriendjespolitiek aanpak	A20 keert zich expliciet tegen politieke benoemingen en pleit voor een technisch kabinet, sollicitatieprocedures en profielschetsen. Maar hoe dit wordt afgedwongen of gecontroleerd, overheidsbreed, blijft onduidelijk. Het spanningsveld tussen technisch kabinet en de parlementaire democratie, waarbij burgers zich via politieke partijen laten vertegenwoordigen; en die partijen mandaat geven om te regeren is klaarblijkelijk geen issue voor de partij.	Niet genoemd	Nee
14. Transparant, corruptievrij en rechtvaardig Gronduitgiftebeleid	A20 stelt een nieuw gronduitgiftebeleid voor met digitale registratie, een online platform, vetorecht van de overheid en terugvordering bij misbruik. Ook wordt	Wordt wel aangehaald maar geen concrete modellen of voorstellen	Nee, wel aangegeven dat onrechtmatig verkregen gronden, terug zullen worden gevorderd.

	verkaveling zonder toestemming verboden.		
15. Wet klokkenluidersbescherming	A20 belooft bescherming voor klokkenluiders via geheime meldkanalen, anonieme procedures en zelfs beloningen. Maar er is geen wet genoemd.	Niet genoemd	Nee
16. Wet aansprakelijkheid bestuurders	Hoewel A20 inzet op corruptiebestrijding en sancties voor ambtenaren, wordt een specifieke wet over civiele of strafrechtelijke aansprakelijkheid van bestuurders niet genoemd.	Niet genoemd	Nee
17. Institutionele versterking instituten voor corruptie-aanpak- CLAD, Rekenkamer, interne controle afdelingen, cie's aanbestedingen etc,	A20 belooft versterking van Rekenkamer, CLAD, Openbaar Ministerie en oprichting van een Anticorruptie Taskforce. A20 wil deze toezichthouders versterken met meer middelen en aangepaste wervingscriteria. Maar onafhankelijkheid wordt niet uitgewerkt in termen van budgettaire autonomie of wettelijke garanties. De rol van interne controleafdelingen en structurele aanbestedingscommissies blijft onderbelicht, terwijl het juist gaat om een ketenbenadering van opeenvolgende checks.	Wel het belang onderstreept maar verder geen idee van wat er concreet tegen te doen.	Nee
18. Institutionele versterking Planbureau en Planapparaat; ABS, Planunits Ministeries, Nationale Milieu Autoriteit, Minerals Institute, Wegenautoriteit, Energie autoriteit	Het verkiezingsprogramma van A20 zwijgt volledig over het Algemeen Planbureau, het ABS of planunits binnen ministeries. Ook planmatige beleidsvorming wordt niet als prioriteit benoemd. Bestaande	Niet genoemd	Genoemd dat het Planbureau institutioneel versterkt moet worden, en naast planning en afstemming van beleidsgebieden ook een monitoringsrol moet hebben (de planunits zijn onzichtbaar) en een rol

	toezichthoudende instituten worden niet genoemd		krijgen in aanwending van de inkomsten uit de olie- en gassector.
19. Anders nl (plaats die in comments)			
	DA91	NDP	NPS
1. Wet Openbaarheid van bestuur, andere transparantie maatregelen	DA 91 schrijft 'de <i>Wet Openbaarheid van Bestuur zal overal waar nodig worden aangescherpt en in uitvoering gaan</i> '- de wet is echter nog niet aangenomen. Misschien bedoelt DA91 dat de conceptwet wordt aangescherpt?	NDP formuleert transparantie als strategisch beleidsdoel, met digitale platforms, ombudsman, wettelijke instrumenten (WOB) en versterking van toezicht (CLAD). Er zijn duidelijke actiepunten: Wet Openbaarheid van Bestuur aannemen. Wetgeving aanpassen om toezichthouders zoals de Rekenkamer en de Nationale Ombudsman te versterken. Openbare overheidsuitgaven en financiële rapportages toegankelijk maken voor burgers en bedrijven. Digitaal transparant overheidsplatform voor het monitoren van staatsuitgaven. Openbaar begrotingen en voortgangsrapportages over staatsuitgaven. Instellen van een onafhankelijke financiële waakhond die toezicht	De NPS lijkt te denken dat de Wet Openbaarheid van Bestuur al is aangenomen, want zij schrijft: "De implementatie van de 'Wet Openbaarheid van Bestuur krijgt de hoogste prioriteit. " Noemt ook een ethische gedragscode voor politici en hoge overheidsfunctionarissen – de vraag is of daar concrete disciplinaire en strafrechtelijke bepalingen aan gekoppeld zijn. (geen groene kleur vanwege de aanname dat de wet al bestaat).

		houdt op bestedingen en contracten.	
2. Structurele inspraak en burgerparticipatie op lokaal en nationaal niveau	Transparantie en participatie van burgers bij beleidsvorming wordt genoemd, maar dit is niet systematisch uitgewerkt in structuren, behalve via regionale organen en directe toegang tot DNA, waarbij burger hun ideeën kunnen presenteren aan het college. Gegeven het gebrek aan enthousiasme van DNA leden om aanwezig te zijn bij presentaties van derden, is dit een doodgeboren kind. Op lokaal niveau wordt genoemd dat lokale adviesraden naast dorpsbesturen worden georganiseerd. De vraag is of dit door de nationale overheid kan worden opgelegd.	Genoemd zijn handhaving van wetgeving die participatie en inspraak ondersteunt-niet benoemd welke wetgeving wordt bedoeld Instellen van inspraakplatforms om Burgerparticipatie te vergroten- niet duidelijk hoe deze zullen functioneren	Bestuurlijke decentralisatie wordt genoemd maar niet verder uitgewerkt, evenals het recht op volledige en effectieve participatie in acties die, direct of indirect, Inheemsen en Marrons (tribale volken) raken, echter ook hier weer zonder duidelijke verankering in wetten of uitgewerkt in acties
3. Geïstitutionaliseerde dialoog en samenwerking met Civil Society	Behalve bij het Nationaal Integriteitsplan waar er een rol is voor maatschappelijke organisaties om bewustwording te over goed bestuur te verspreiden is er geen pad voor werkelijke dialoog met Civil Society. Dat is teleurstellend en geeft aan dat de verschillende functies en rollen van Civil Society niet goed bekend zijn.	Overheid, private sector en maatschappelijke organisaties moeten samen optrekken- maar hoe en wanneer niet genoemd.	Niet genoemd
4. Geïstitutionaliseerde multistakeholder dialoog	Platforms voor participatie in de uitvoering van de Groene Strategie nationaal en in de dialoog over	Burgerparticipatie stimuleren door regelmatige consultaties en	Niet genoemd

(werkgevers, werknemers, civil society, academia)	duurzaamheid in onze ontwikkeling. Ook hier beperkt tot 1 sector en vaag over de reikwijdte en gewicht van de dialoog.	transparantie, maar geen sprake van geïnstitutionaliseerde dialoog. Ook :sociale dialoog versterken tussen overheid, vakbonden en werkgevers om werkzekerheid te bevorderen- dit is in feite deel van de taken van de SER, maar die wordt niet genoemd	
5. Versterking rol SER, uitbreiding met Civil Society)	Niet genoemd	Niet genoemd	Niet genoemd
6. Mechanismen voor regulier rekenschap geven	Versterking en introductie van openbare rapportagesystemen waarin bestuurders jaarlijks verantwoording afleggen aan de bevolking, ook via Wet Openbaarheid van Bestuur en Ombudsinstituut	Bestuurders zullen verantwoording afleggen over de voortgang van beleidsmaatregelen via regulier rapporteren. Hoe dit zal systematisch zal gebeuren, of gebied zal zijn in geïnstitutionaliseerde mechanismen is niet genoemd	
7. Verhouding tot de pers	Niet genoemd	Vrijheid van meningsuiting wordt genoemd, persvrijheid niet	De NPS geeft aan dat zij het vrije, ongedwongen (grondwettelijk) recht van meningsuiting wil garanderen en objectieve berichtgeving waarborgen en stimuleren, maar de voorgestelde maatregelen zijn verwarrend en/of niet ter zake doende. De NPS heeft het enerzijds over de (vrije?) pers en anderszijds over staatsmedia, dit zorgt voor onduidelijkheid. Over de verhouding tot de pers wordt aangegeven: 'De pers moet toegang hebben tot staatsorganen, politici, maatschappelijke en

			sociale instituties en is gebonden aan de algemene principes van objectiviteit, hoor en wederhoor, vrij van manipulatie. "In dezelfde paragraaf staat ook: "De staatsmedia mogen echter niet vervallen in een ergerlijke vorm staatspropaganda. " Er worden voorwaarden gesteld, en incentives gegeven aan media "om professionaliteit te vergroten". Voorwaarden waartoe is onduidelijk: voor toegang tot staatsorganen, politici etc? Of voor het mogen publiceren, voor vergunningen e.d.? Het is overigens niet de taak van de regering om te zorgen voor professionaliteit van de vrije pers, zij moet wel de voorwaarden daartoe creëren. Er wordt ook gesproken over een school mediaraad waarvan de bedoeling tamelijk onduidelijk is- gaat het om media of om ICT? Kortom- een zeer verwarrende paragraaf.
8. Overheidscommunicatie verbeteren	Niet genoemd	Er is door het programma heen wel aandacht voor communicatie met burgers, ook in de zin van 'rapporteren' over verrichtingen, maar er wordt geen expliciete actie of voornemen benoemd	Zie commentaar hierboven, waarbij onduidelijk is waar de NPS de grens stelt tussen staatsmedia (en dus deel van overheidscommunicatie) en de vrije pers.

		om die communicatie het niveau van propaganda te laten overstijgen.	
9. Financiële sloten publiceren en behandelen in DNA	Niet genoemd	Openbare overheidsuitgaven en financiële rapportages worden toegankelijk gemaakt voor burgers en bedrijven, het hoe en hoe vaak is niet genoemd. Ook niet dat ze behandeld worden in DNA	Niet genoemd
10. Mechanismen voor “checks and balances”	Niet specifiek genoemd, maar wel aanwezig via hervormingen en versterking instituten	Impliciet naar verwezen maar niet benoemd	Niet genoemd
11. Verklaringen van vermogen politieke ambtsdragers	Introductie van de Wet Belasting Onverklaarde Weelde, om verzwegen inkomsten en opgebouwd vermogen zichtbaar te maken	Niet genoemd	Niet genoemd
12. Corruptiepreventie/nationaal corruptiepreventie-plan	Door het programma heen goed doordachte elementen van een plan, zoals • Oprichting onafhankelijk Anti-Corruptie Instituut • Aanscherpen van de bestaande Anti-Corruptie wetgeving • Opzetten van een systeem van snelrecht via anti-corruptie tribunalen met ondersteuning van internationale en regionale organisaties (ref. VN Verdrag tegen corruptie)	Genoemd: transparante wetgeving en harde maatregelen, onafhankelijke instituten belast met controle en toezicht versterken, maar geen verdere details, en ook geen nationaal corruptiepreventieplan	Genoemd wordt een breed gedragen anti-corruptie strategie, maar die is niet verder uitgewerkt dan ‘versterken van organen en mechanismen om corruptie aan te pakken’ en ‘digitalisering van overheidsdiensten transparantie te bevorderen’. Teleurstellend gebrek aan doordachtheid.

13. Personeelsbeleid/ Nepotisme, vriendjespolitiek aanpak	Niet specifiek genoemd, maar wel aanwezig via de vele anti corruptie en transparantie maatregelen	Niet benoemd	Fair play (same level playing field): het hanteren van profielen, procedures en protocollen. Het benoemingsbeleid wordt aangepast volgens de principes van behoorlijk bestuur. Vacatures en openbare aanbestedingen worden (transparent) opengesteld voor iedereen
14. Transparant, corruptievrij en rechtvaardig Gronduitgiftebeleid	Niet specifiek genoemd, maar wel aanwezig via de vele anti corruptie en transparantie maatregelen	Concrete maatregelen, zoals invoeren van strengere wetgeving tegen speculatie en corruptie in de grondsector; oprichten van een digitaal nationaal register voor grondbeheer, toegankelijk voor alle burgers; herverdeling van ongebruikte of verkeerd toegewezen gronden wordt gewenst maar is uiteraard wensdenken als niet duidelijk is gemaakt hoe.	Delegeren van taken naar een 'grondautoriteit' die belast is met het traject van monitoring van de aanvraag en afhandeling. Transparantie is vereist. Grond mag geen politiek middel meer zijn om vrienden te begunstigen, maar moet een instrument zijn voor sociale en economische ontwikkeling.
15. Wet klokkenluidersbescherming	Klokkenluidersbescherming met deugdelijke wetgeving, incl een garantie voor handhaving worden gecreëerd.	Genoemd	Wetgeving ter bescherming van de klokkenluiders.
16. Wet aansprakelijkheid bestuurders	Niet genoemd	Niet genoemd	Niet genoemd
17. Institutionele versterking instituten voor corruptie-aanpak- CLAD, Rekenkamer, interne controle afdelingen, cie's aanbestedingen etc,	Versterking CLAD genoemd; en ook algemeen: instituten zodanig uitrusten dat transparantie in alle processen vereist is. Ook aandacht voor instituten die niet meteen in het rijtje worden geplaatst, zoals de Kamer van Koophandel en Fabrieken (KKF) bevoegdheden geven	Geen maatregelen dwars door de hele administratie, zoals interne controle, personeelsbeleid etc maar wel onafhankelijke financiële waakhond die toezicht houdt op bestedingen en contracten en onafhankelijke anti-	Genoemd zijn versterking van de overheidsinstituten waaronder de Rekenkamer, Clad, Interne controle afdelingen van alle departementen van bestuur. Een van de weinige programma's die het belang van interne controle beseft.

	om niet-naleving te bestraffen; striktere handhaving en controles om belastingfraude aan te pakken;	corruptieautoriteit met wettelijke bevoegdheden. Verhouding tot anti corruptie cie (die in principe beperkt mandaat heeft) is niet genoemd. Instellen van nieuwe instantie voor begrotingscontrole en overheidsuitgaven- onduidelijk wat de verhouding is tot CLAD en Rekenkamer .	
18. Institutionele versterking Planbureau en Planapparaat; ABS, Planunits Ministeries, Nationale Milieu Autoriteit, Minerals Institute, Wegenautoriteit, Energie autoriteit	Frappant is de afwezigheid van Rekenkamer, ABS, Planbureau in het programma.	Institutionele versterking van het Planbureau genoemd met duidelijke insteek voor wat het bureau moet opleveren (o.a. beleidsadviezen verbeteren, trends en ontwikkelingen monitoren, strategische analyses). Statistiekbureau niet genoemd noch andere units.	Niet genoemd Er worden veel woorden gebruikt om aan te geven wat moet veranderen, dus ook: "Planningsvermogen, uitvoeringscapaciteit, dataverzameling en verwerking, onderzoek etc", maar het planbureau of andere cruciale instituten die daarbij een rol spelen worden niet specifiek genoemd, noch specifieke maatregelen om bij te dragen aan een planmatige aanpak van beleid
19. Anders nl (plaats die in comments)	Het vak Integriteit en goed bestuur in het onderwijscurriculum wordt genoemd, wat toch een beetje een tunnelvisie weergeeft- een vak burgerschapseducatie is breder en zinvoller in dit kader.		

	OPTSU	PL	VHP
1. Wet Openbaarheid van bestuur, andere transparantie maatregelen	De voorstellen van de PALU rond transparantie blijven oppervlakkig en missen een juridische en institutionele verankering . Er is een hoofdstuk 'Transparant en Rechtvaardig Bestuur', maar die bevat geen transparantie-maatregelen. In het hoofdstuk 'Strafbaarstelling Corruptie en Landverraad' wordt wel een 'Wet Transparantie van Bestuur' genoemd, maar niet de Wet Openbaarheid van Bestuur. Dat zijn twee verschillende dingen.	Goedkeuring van de Wet Openbaarheid van Bestuur (WOB) wordt genoemd, verdere acties voor nog meer openheid zijn er hoewel transparantie als kernwaarde van goed bestuur is aangehaald en gekoppeld aan efficiënte dienstverlening, integriteit etc.	Niet genoemd. Slechts een opmerking dat 'overheidsadministratie, waarbij de rollen, taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden van de verschillende actoren duidelijk worden gedefinieerd. Dit zal de bestuurscultuur verbeteren en zorgen voor een meer transparante en verantwoorde overheid.' Dit is wat genoemd wordt: wensdenken.
Structurele inspraak en burgerparticipatie op lokaal en nationaal niveau	PALU noemt burgerparticipatie en inspraakorganen, maar verbindt deze voornamelijk aan subsidieprikkels: Personen die participeren in inspraakorganen zoals studentenraden, buurtcommissies, etc., komen in aanmerking voor zogeheten Gezinsubsidie. Dit is uiteraard niet bepaald een kenmerk van een rechtenbenadering. Daarnaast opent dit de deur voor mensen die eerder voor de centen willen 'participeren', niet voor werkelijke inspraak. Er ontbreekt een helder wettelijk kader of institutionele structuur voor structurele, representatieve en onafhankelijke burgerinspraak op lokaal en nationaal niveau.	Wordt 1 keer genoemd, maar niet uitgewerkt	Participatie in inleiding genoemd, maar nergens meer.

Geïstitutionaliseerde dialoog en samenwerking met Civil Society	Samenwerking met “maatschappelijk middenveld” in de context van nationale toekomstplanning wordt genoemd, maar geen concreet idee van geïstitutionaliseerde dialoog met civil society, dus betrokkenheid is afhankelijk van willekeur.	Het maatschappelijk middenveld wordt 1 keer genoemd: bij het betrekken bij maken /herzien van wetgeving. Verder nergens	Het woord dialoog komt niet voor in het programma (ook niet consultatie, overleg)
Geïstitutionaliseerde multistakeholder dialoog (werkgevers, werknemers, civil society, academia)	Afwezig / niet genoemd	Niet genoemd	Het woord dialoog komt niet voor in het programma
Versterking rol SER, uitbreiding met Civil Society)	Afwezig / niet genoemd	Niet genoemd	Niet genoemd
Mechanismen voor regulier rekenschap geven	Behalve versterking Rekenkamer en CLAD, geen systematische mechanismen voor periodieke rapportage, parlementaire controle en publiek toegankelijke verantwoording over beleid en uitgaven.	Verantwoording wordt genoemd als beginsel van goed bestuur, en er is aandacht voor controleorganen zoals CLAD en Rekenkamer, maar concrete mechanismen of regelmaat van verantwoording worden niet uitgewerkt.	Rekenschap (verantwoording/accountability) wordt 1 keer genoemd, nl als een kernwaarde in een vreemde zin: ‘Rekenschap geven en empathie tonen’ (Empathie TONEN is niet hetzelfde als Empathie voelen)
Verhouding tot de pers	Afwezig / niet genoemd	Niet genoemd	Niet genoemd
Overheidscommunicatie verbeteren	De PALU erkent slechts summier het belang van overheidscommunicatie, met een vage oproep tot digitalisering en betere dienstverlening	Niet genoemd	Niet genoemd
Financiële sloten publiceren en behandelen in DNA	Afwezig / niet genoemd	Er is aandacht voor financieel toezicht en versterking van CLAD en Rekenkamer, maar publicatie van begrotingen of behandeling in DNA wordt niet expliciet genoemd.	Niet genoemd

Mechanismen voor “checks and balances”	Oprichting Nationaal Ombudsbureau, Onderzoeksrecht DNA, versterken CLAD en Rekenkamer worden genoemd, echter zonder verdere uitwerking	Het belang van checks and balances wordt genoemd, met verwijzing naar versterking van parlementaire controle en rol van CLAD en Rekenkamer, maar concrete institutionele mechanismen worden niet uitgewerkt.	Niet genoemd
Verklaringen van vermogen politieke ambtsdragers	Afwezig / niet genoemd	Niet genoemd	Niet genoemd
Corruptiepreventie/nationaal corruptiepreventie-plan	De PALU benoemt corruptiebestrijding als prioriteit en stelt maatregelen voor zoals transparantie, strengere controle en meer betrokkenheid van burgers, maar blijft vaag over concrete uitvoeringsinstrumenten. Een samenhangend nationaal corruptiepreventieplan, met heldere doelen, verantwoordelijke instanties en monitoringmechanismen, ontbreekt volledig.	Afkondiging Staatsbesluiten en instelling van de anticorruptiecommissie t.b.v. de Anticorruptiewet worden genoemd. PL schijnt niet te weten dat de anticorruptiecommissie al is geïnstalleerd. Dat is niet vreemd- veel is gecopieerd uit het verkiezingsprogramma 2020.	Niet genoemd
Personeelsbeleid/ Nepotisme, vriendjespolitiek aanpak	Afwezig / niet genoemd	Het programma noemt profielschetsen voor hoge ambtsdragers en herziening van de Personeelswet, maar benoemt niet expliciet het aanpakken van vriendjespolitiek of nepotisme.	Niet genoemd
Transparant, corruptievrij en rechtvaardig Gronduitgiftebeleid	De PALU erkent misstanden rond gronduitgifte en stelt voor om domeingrond levenslang en overdraagbaar via de notaris te verstrekken, gekoppeld aan bestemmingsplannen. Geen verdere uitwerking.	Er worden intenties genoemd zoals herziening van beleid, transparantie en tegengaan van grondspeculatie, maar de voorstellen blijven algemeen. Concrete beleidsinstrumenten, wetgevende hervormingen of uitvoeringsmechanismen ontbreken.	Onder het hoofdstuk ‘Sociale mobiliteit’ wordt verwezen naar grondenrechten- waarschijnlijk verwart met grondenrechten met men hier gronduitgifte mee bedoelt. (Citaat: “De grondenrechten dienen wettelijk vastgelegd te worden, om duidelijkheid en zekerheid te bieden aan de Surinaamse bevolking, zodat iedere burger toegang heeft tot grond en

			eigendom, en juridische bescherming geniet tegen onterechte landonteigeningen. Dit versterkt de sociaaleconomische positie van huishoudens en creëert stabiliteit voor toekomstige generaties.')
Wet klokkenluidersbescherming	Afwezig / niet genoemd	Wordt niet genoemd	Niet genoemd
Wet aansprakelijkheid bestuurders	Afwezig / niet genoemd	Niet genoemd	Niet genoemd
Institutionele versterking instituten voor corruptie-aanpak- CLAD, Rekenkamer, interne controle afdelingen, cie's aanbestedingen etc,	Versterking van CLAD, de Rekenkamer en de oprichting van een Ombudsbureau, geen vermelding van institutionele versterking binnen ministeries zelf, zoals interne controle-eenheden, aanbestedingscommissies e.d.	Er worden enkele maatregelen genoemd zoals instelling van een anticorruptiecommissie en versterking CLAD, maar er is geen integraal plan voor institutionele versterking van controle-afdelingen of aanbestedingsprocedures.	Geen concrete acties/beleidsvoornemens genoemd
Institutionele versterking Planbureau en Planapparaat; ABS, Planunits Ministeries, Nationale Milieu Autoriteit, Minerals Institute, Wegenautoriteit, Energie autoriteit	Planbureau versterken met een Wetenschappelijk Kamer voor Regeringsbeleid (wetenschappers). De andere instituties zijn niet genoemd.	Niet genoemd	Geen concrete acties
Anders nl (plaats die in comments)	Invoeren van Wetgeving voor het Bestuursrecht (niet nader uitgewerkt)		

6.2 Rechtsstaat, Mensenrechten, Democratie

	A-20	ABOP	BEP	DA-91	NDP	NPS	OPTSU	PL	VHP
Rechtsstaat									
19. Toegang tot rechtspraak (termijn, bijstand, tekorten etc)	✓	✓	✓	✗	⚠	✗	✗	⚠	✗
20. Bescherming tegen overheidshandelen (Ombudsinstituut)	✓	⚠	✗	✓	✓	✗	✓	⚠	✗
21. Onafhankelijke rechtspraak en vervolgingsapparaat	✓	⚠	✗	✗	⚠	⚠	✗	⚠	✗
22. Scheiding der machten	✓	✗	✗	✓	✓	✗	✗	⚠	✗
Mensenrechten									
23. Expliciete link tussen mensenrechten en ontwikkeling gelegd	⚠	⚠	✓	✓	✗	✓	✗	✗	✗
24. Specifieke beleidsdoelen/acties mensenrechten (NMI genoemd)	✗	⚠	⚠	✓	⚠	⚠	✗	⚠	✗
25. Specifieke beleidsdoelen/actie vrouwenrechten/ gendergelijkheid	⚠	⚠	✓	✓	✓	✗	✗	⚠	⚠
26. Specifieke beleidsdoelen/acties voor kinderen/kinderrechten	⚠	✗	⚠	✓	✓	✓	✗	⚠	✓
27. Specifieke beleidsdoelen/acties voor ITP-rechten	✗	✗	✓	✓	✓	✗	✗	⚠	✗
28. Specifieke beleidsdoelen/acties voor mensen met een beperking	⚠	⚠	⚠	✓	✓	✓	✗	⚠	✓
29. Specifieke beleidsdoelen/acties voor senioren burgers/ouderen	✓	⚠	✓	✓	⚠	✓	✓	⚠	⚠
30. Specifieke beleidsdoelen/acties voor rechten van LGBTQIA+	✗	✗	✗	⚠	✗	✗	✗	✗	✗
31. Anders nl (in de comments)									
Democratie									
32. Decentralisatie, versterken lokaal bestuur/ wet regionale besturen	⚠	✗	✓	✓	✓	✗	⚠	⚠	✗
33. Grondwetswijziging	✓	✗	✗	✓	✗	✗	✗	⚠	✗

Samenvatting Rechtsstaat, Mensenrechten en Democratie per partij

A20

A20 erkent problemen in de rechtsstaat en wil onder meer versterking van de rechterlijke macht, transparante benoemingen, en versterking van vervolgingsinstanties. Er is ook aandacht voor scheiding der machten en decentralisatie van overheidsdiensten. Enkele veranderingen aan het staatsbestel worden aangekondigd, om het parlement meer macht te geven ten opzichte van de president. Er is helaas weinig expliciete vermelding van mensenrechten. Er zijn wel beleidsdoelen voor gender gerelateerd geweld, maar geen algemeen genderbeleid. Idem voor kinderen, seniorburgers, mensen met een beperking: er is wel enige vermelding, maar geen uitgewerkt beleid. LGBTQ+ zijn helemaal nergens te vinden. A20 noemt ook nergens expliciet de rechten van Inheemse en Tribale Volken (ITP), noch collectieve grondenrechten, erkenning van traditioneel gezag, FPIC, of culturele autonomie.

ABOP

Een behoorlijk aantal voornemens op het gebied van toegang tot rechtspraak geven blijk van goed inzicht in de huidige problematiek: o.a. juridische bijstand, vereenvoudigde procedures en bewustwording. Onafhankelijke rechtspraak wordt genoemd, maar mist concrete plannen. Er is expliciet aandacht voor bescherming tegen overheidshandelen in de vorm van een 'Ombudsdienst' en onafhankelijke toezichthouders. Een breed scala aan mensenrechten worden genoemd in het document, van klassieke grondrechten zoals recht op vrijheid van meningsuiting, vereniging, pers en religie, het beschermen van de rechten van kwetsbare groepen, zoals Inheemse en Tribale gemeenschappen, vrouwen, LGBTQ+-personen en mensen met een beperking, maar er zijn slechts concrete maatregelen genoemd voor ITP-rechten. Grotere vraagstukken van democratie of staatsinrichting, zoals decentralisatie en grondwetswijziging komen niet aan de orde.

BEP

De BEP heeft voldoende maatregelen voor het vergroten van de toegang tot rechtspraak, waaronder evaluatie van de rechtszorg en het benoemen van meer rechters. Helaas ontbreken voornemens of concrete acties op andere cruciale gebieden van de rechtsstaat, zoals bescherming tegen overheidshandelen, onafhankelijk rechtspraak of scheiding der machten. Eén van de uitgangspunten van de BEP is het bereiken van effectieve en volledige erkenning en het respecteren van de mensenrechten van eenieder in Suriname. Dat is redelijk terug te vinden in de uitwerking van hun sociaal programma, maar er wordt niet systematisch gewerkt op basis van verdragen en instrumenten. Met uitzondering van de ITP, zijn er geen specifieke beleidsdoelen voor mensenrechten. Zaken zijn veelal wel vanuit een (goed) genderperspectief benaderd. Het verkiezingsprogramma bevat veel en duidelijke aandacht en uitwerking van decentralisatie.

DA91

Deze partij heeft wel een focus op mensenrechten, decentralisatie, en hervorming van het politiek systeem en staatsbestel. Beleidsgebieden hebben een duidelijke link tussen ontwikkeling en mensenrechten, met specifieke beleidsdoelen voor rechten van vrouwen, inheemse en tribale volken, en LGBTQIA+-personen, aangevuld met duidelijke voornemens voor seniorburgers en mensen met een beperking. Een scala aan maatregelen voor decentralisatie en lokaal bestuur zijn gericht op bestuurlijke en financiële autonomie van districten. Verrassend genoeg komen aspecten van de rechtsstaat weinig aan bod.

NDP

De partij heeft meerdere concrete acties op het gebied van toegang tot rechtspraak, waaronder juridische bijstand en speciale rechtbanken, naast meer algemene (niet-uitgewerkte) voornemens. Hoewel de acties en doelen vanuit mensenrechtenverdragen geformuleerd lijken te zijn, worden mensenrechteninstrumenten helaas niet genoemd, evenmin als het Nationaal Mensenrechten Instituut (NMI), dat overigens door geen enkele partij is genoemd. Er zijn duidelijke voornemens op het gebied van de rechten van inheemse en tribale volken. Daarnaast zijn er specifieke beleidsdoelen voor vrouwen, kinderen, senioren burgers en mensen met een beperking. Opvallend is daarnaast nog de expliciete aandacht voor mensen in (en na) detentie, een mensenrechtenvraagstuk waar veel te weinig aandacht voor is. De decentralisatiegedachte is op meerdere plaatsen genoemd, gekoppeld aan zeggenschap, versterking en verbeterde dienstverlening.

NPS

Hoewel er wordt aangegeven dat de partij zal zorgen voor het versterken van het politieel apparaat en justitie, zijn er geen concrete acties opgenomen voor het verbeteren van de toegang tot rechtspraak, bescherming tegen overheidshandelen, of een onafhankelijk rechtspraak en vervolgingsapparaat. Er is aandacht voor mensgerichte ontwikkeling (onderwijs, sociaal beleid, gezondheidszorg, en relatie tot de natuur), maar weinig tot geen concrete mensenrechten-gerelateerde acties. Bijvoorbeeld, huiselijk geweld wordt als issue genoemd, maar de woorden 'vrouw' of 'gender' komen niet voor in het programma. Ook spreekt de partij zich niet hardop uit voor de rechten van inheemse en tribale volken, maar worden zeer algemene bewoordingen gebruikt over collectieve rechten. Er zijn concrete beleidsdoelen voor seniorburgers en mensen met een beperking, maar niet voor LGBTQ+-personen. De partij heeft geen doelen of voornemens genoemd op het gebied van decentralisatie en grondwetswijziging.

OPTSU

De partij heeft geen doelen of acties op het gebied van toegang tot rechtspraak, scheiding der machten, of een onafhankelijke rechtspraak en vervolgingsapparaat. Beschermen tegen overheidshandelen wil de partij bewerkstelligen door een Nationaal Ombudsbureau en het

onderzoeksrecht van DNA. Er is geen sprake van een op mensenrechten gebaseerde of mensgericht beleid. Er zijn geen beleidsdoelen voor vrouwen e/o gendergelijkheid, kinderen, mensen met een beperking, LGBTQ+-personen, of Inheemse en Tribale volken. De partij benadrukt decentralisatie en stelt voor om o.a. ressorten en districten eigen ambtelijke organisaties en budgetten te geven. Echter, het ontbreekt aan een wettelijk of institutioneel kader voor deze decentralisatie, waardoor uitvoering en democratische legitimiteit onzeker blijven

PL

PL erkent problemen in de rechtsgang, en erkent ook het belang van een goed functionerende rechtsstaat, maar benoemt geen concrete maatregelen die hierbij horen. Er is geen verwijzing naar koppeling tussen ontwikkeling en mensenrechten, mensenrechtenverdragen, noch een mensenrechtenbeleid. Het programma noemt vrouwenemancipatie en gendergelijkheid als thema, met aandacht voor gelijke kansen en participatie. Maar er zijn geen concrete beleidsmaatregelen of structurele aanpakken. Hetzelfde geldt voor gendergerelateerd geweld. Beleidsdoelen t.a.v. kinderen/kinderrechten betreffen voornamelijk het onderwijs. Mensen met een beperking en senior burgers worden genoemd in het kader van andere themagebieden, maar zonder uitgewerkte beleidsdoelen of maatregelen.

Het programma erkent het belang van grondenrechten en het traditioneel gezag, en noemt de uitvoering van het vonnis van het Inter-Amerikaans Hof, maar mist een concrete beleidsagenda.

PL ziet herziening van de Grondwet als eerste stap naar goed en deugdelijk bestuur en een gefaseerde hervorming van het staatsbestel. Echter-geen verdere uitwerking. Idem voor decenralisatie.

VHP

Op het gebied van de rechtsstaat is er geen enkele beleidsmaatregel aangekondigd. Er is een enkele vermelding van het belang dat eraan wordt gehecht, evenals zaken als scheiding der machten- zonder een enkele verwijzing naar een idee van hoe dat te doen. Voor mensenrechten meldt de VHP ook weinig concreets. Vrouwen komen niet voor in het programma, er is 1 maatregel die er mee te maken heeft, namelijk aandacht voor slachtoffers van huiselijk geweld. Opvallend is dat Inheemse en Tribale volken nergens worden genoemd. Er is een verwijzing naar grondenrechten, in het hoofdstukje over sociale mobiliteit, nl “De grondenrechten dienen wettelijk vastgelegd te worden, om duidelijkheid en zekerheid te bieden aan de Surinaamse bevolking, zodat iedere burger toegang heeft tot grond en eigendom, en juridische bescherming geniet tegen onterechte landonteigeningen.”. Dit doet vermoeden dat het begrip grondenrechten in een andere betekenis hier wordt gehanteerd dan in de zin van collectieve rechten van de ITP. Mensen met een beperking worden benoemd in sociale programma’s en impliciet in opleidingen voor kansarme groepen.

Vragenlijst Rechtsstaat, Mensenrechten, Goed Bestuur

	A20	ABOP	BEP
Rechtsstaat			
20. Toegang tot rechtspraak (redelijke termijn, juridische bijstand, tekorten rechters en vervolgingsapparaat)	A20 erkent problemen in de rechtsstaat en wil onder meer versterking van rechterlijke macht, transparante benoemingen, en versterking van vervolgingsinstanties. Er is ook aandacht voor scheiding der machten en decentralisatie.	Een behoorlijk aantal voornemens die blijf geven van goed inzicht in de huidige problematiek zoals: • Gratis of betaalbare juridische bijstand • Eenvoudige en snelle procedures • Actief toezien op de naleving van grondrechten, zoals het recht op een eerlijk proces, bescherming tegen discriminatie en recht op privacy, door duidelijke wettelijke waarborgen te creëren en te handhaven. • Informatie over rechten en juridische procedures breed toegankelijk maken, in begrijpelijke taal en heldere procedures. • Specifieke aandacht voor kwetsbare groepen die meer risico lopen op rechtsongelijkheid, zoals minderheden, mensen met een beperking en economisch kwetsbare burgers, door hen te ondersteunen in juridische processen.	Voldoende aandacht zoals: - Evalueren en verbeteren van de rechtszorg - Continue bijscholing van zowel de zittende als staande magistratuur; - Benoemen van meer rechters; - Bijzondere versterking van de Rechterlijke Macht, m.n. het Openbaar Ministerie voor betere aanpak van alle vormen van criminaliteit

		Het inzicht in de problematiek hoeft uiteraard niet vertaald te worden in handelen- ABOP heeft de afgelopen 5 jaar het Ministerie van Juspol geleid.	
21. Bescherming tegen overheidshandelen (Ombudsinstituut)	Ombudsinstituut genoemd, maar geen verdere expliciete uitwerking,	Ombudsdienst wordt genoemd, evenals Onafhankelijke toezichthouders	Afwezig/ Niet gevonden
22. Onafhankelijke rechtspraak en vervolgingsapparaat	A20 neemt hier expliciete acties voor op: meer middelen voor de rechtspraak en bescherming voor rechters en openbare aanklagers, en onafhankelijke benoemingen van rechters zonder politieke beïnvloeding.	Onafhankelijkheid van de rechtspraak wordt genoemd, maar via welke plannen, maatregelen of binnen welke institutionele kaders dat gebeurt is niet duidelijk.	Afwezig/ Niet gevonden
23. Scheiding der machten	De partij kondigt ingrijpende wetswijzigingen aan voor het bewaken van de scheiding der machten	Geen maatregelen	wel principe van Trias Politica genoemd, geen maatregelen ter waarborging
Mensenrechten			
Er is een expliciete link tussen mensenrechten en ontwikkeling gelegd	A20 benoemt waarden als rechtvaardigheid, gelijkheid en bescherming van kwetsbare groepen, maar een expliciete koppeling tussen <i>mensenrechten als basis voor ontwikkeling</i> ontbreekt. Er is geen verwijzing naar mensenrechtenverdragen, noch een mensenrechtenbeleid.	Er wordt een verband gelegd tussen de VN-duurzaamheidsdoelen en de visie van de ABOP. Het opsommen van de SDG's weerspiegelt alleen het streven van de Verenigde Naties, maar het is niet duidelijk of ze inderdaad het handelen van de partij leiden.	1 van de uitgangspunten van de BEP is het bereiken van effectieve en volledige erkenning en respectering van de mensenrechten van een ieder in Suriname. Dat is redelijk terug te vinden in de uitwerking van hun sociaal programma, maar er wordt niet systematisch gewerkt op basis van verdragen en instrumenten.
24. Specifieke beleidsdoelen voor mensenrechten (NMI genoemd)	A20 noemt geen instelling of plan voor een mensenrechteninstituut, en stelt ook geen duidelijke beleidsdoelen op voor de bescherming en bevordering	De hele lijst van mensenrechten komt zowat voorbij- van klassieke grondrechten zoals recht op vrijheid van meningsuiting, vereniging, pers en religie, het beschermen van de rechten	Met uitzondering van de ITP, zijn er geen specifieke mensenrechten beleidsdoelen

	van mensenrechten. Het NMI wordt niet genoemd.	van kwetsbare groepen, zoals Inheemse en Tribale gemeenschappen, vrouwen, LGBTQ+-personen en mensen met een beperking, maar nergens zijn er concrete maatregelen genoemd.	
25. Specifieke beleidsdoelen voor vrouwenrechten en gendergelijkheid (oa rechtsgelijkheid, participatie, geweld, inkomen, klimaatverandering, zorgtaken, arbeidspositie)	A20 benoemt gendergerelateerd geweld als een serieus probleem en stelt een actieplan voor huiselijk geweld voor, inclusief: versterken van wetgeving (Wet Huiselijk Geweld, Wet Seksuele Intimidatie), lokale hulpteams, opvang, juridische bijstand, bewustwordingscampagnes en trainingen politie/zorgprofessionals. Maar breder genderbeleid ontbreekt: er zijn geen doelen voor rechtsgelijkheid, participatie, inkomen, zorgtaken of klimaateffecten op vrouwen.	Worden aangehaald in het kader van de SDGs maar ook bij het bevorderen van inclusieve politieke participatie – echter zonder te benoemen welke barrières men wil beslechten en hoe.	Ja. Zaken zijn veelal vanuit een (goed) genderperspectief benaderd, zoals het stimuleren van deelname van meer vrouwen in de politiek; tegengaan van huiselijk geweld, aanpak van bestaande wetgeving op het gebied van gelijktrekken van rechten tussen man en vrouw; stimuleren van de economische weerbaarheid van vrouwen en mannen door ondersteuning van zelfwerkzaamheid en betere inkomensmogelijkheden; en maatregelen zodat jongens de school niet vroegtijdig verlaten.
26. Er zijn specifieke beleidsdoelen voor kinderen/kinderrechten (o.a.geweld, bescherming, onderwijs)	A20 erkent het belang van een kindvriendelijke samenleving en noemt thema's als onderwijs, jeugdwerkloosheid en huiselijk geweld. Er is aandacht voor bescherming van jongeren via buurtwerk, onderwijsvernieuwing en jeugdzorg, maar een expliciete kinderrechtenvisie ontbreekt. Er is geen verwijzing naar het Kinderrechtenverdrag, kindermobudsman of institutionele waarborgen.	Wordt wel aangehaald, maar geen concrete modellen of voorstellen	Niet specifiek maar wel maatregelen die kinderen ten goede komen bij onderwijs en sociale voorzieningen(oa optrekken kinderbijslag, opvang)

27. Er zijn specifieke beleidsdoelen voor ITP rechten, en voor collectieve rechten (o.a. FPIC, collectieve grondenrechten, erkenning traditioneel gezag, onderwijs, inkomen, gelijke ontwikkelingskansen)	A20 noemt nergens expliciet de rechten van Inheemse en Tribale Volken (ITP), noch collectieve grondenrechten, erkenning van traditioneel gezag of specifieke beleidsmaatregelen voor onderwijs en inkomen van deze groepen. FPIC, culturele autonomie en wettelijke erkenning blijven volledig buiten beeld.	Er is een heel hoofdstuk gewijd aan de Inheemse en Tribale gemeenschappen dat zowat alle aspecten betreft: • Formele erkenning van Grondrechten: • Het vastleggen van duidelijke grenzen van traditionele gebieden in samenwerking met gemeenschappen en experts, gemeenschapsbeheer van hun omgeving • gebruik van Free, Prior, and Informed Consent, of FPIC) vertegenwoordiging van Inheemse en Tribale vertegenwoordigers op te nemen in overheidscommissies en -organen die zich bezighouden met grondstoffenbeheer, milieu, en duurzame ontwikkeling. • Speciale aandacht voor participatie van vrouwen en jongeren binnen Inheemse en Tribale gemeenschappen om zo een breder scala aan perspectieven en behoeften te waarborgen. En zo gaat dat nog even door. Heel opvallend is echter de omzichtigheid waarmee er over deze rechten wordt gesproken: ABOP 'zet zich in voor', heeft 'speciale aandacht voor', 'ondersteunt' etc. Er zijn geen concrete maatregelen en actiepunten	Veel en duidelijke aandacht voor de rechten van ITP. Duidelijk uitgangspunt dat bij het grondbeleid er rekening wordt gehouden met grondenrechten, dat gewerkt zal worden aan wettelijke erkenning van de rechten van inheemsen en andere tribale volkeren in Suriname, recht effectieve inspraak (FPIC), en verwijzing naar uitvoering van Moiwana-, Saamaka- als het Kaliña en Lokono vonnis.
--	---	---	--

		dan deze algemene opsommingen. Juist omdat het de ABOP betreft is dit behoorlijk negatief.	
28. Er zijn specifieke beleidsdoelen voor mensen met een beperking (o.a. discriminatie, geweld, werkgelegenheid, inkomen, faciliteiten, onderwijs	A20 noemt mensen met een beperking sporadisch als doelgroep bij werkgelegenheid en sociale woningbouw, maar een uitgewerkt beleid ontbreekt. Er is geen aandacht voor discriminatie, toegankelijkheid, inclusieve educatie of bescherming tegen geweld.	Wordt wel aangehaald, maar geen concrete modellen of voorstellen	Niet specifiek, wel genoemd aanpassen sociale wetten, opvang (van kinderen, mensen met een beperking en ouderen) in wijken en grote bedrijfslocaties, Hoe en door wie dit betaald moet worden is onduidelijk
29. Er zijn specifieke beleidsdoelen voor senioren burgers/ouderen	A20 erkent dat veel senioren onder de armoedegrens leven en stelt evaluatie en verbetering van het pensioenstelsel voor, inclusief bijdrage van overheid en bedrijfsleven en versterken van de wettelijke basis om deze veilig te stellen, en kijkt naar de wijze van investeringen van de pensioenen voor maximaal lange termijn (veilig) rendement. Er is aandacht voor zorg, betaalbare huisvesting en sociale bescherming. Maar concrete plannen zijn niet opgenomen.	“Gratis gezondheidszorg voor oudjes en jongeren”- de benaming is respectloos. ‘Seniore burgers’ worden alleen in de inleiding aangehaald.	Niet specifiek behalve sociale maatregelen Verhogen AOV tot het bestaansminimum; opzetten van bejaardencentra m.n. Ashiana dependances in alle districten -
30. Er zijn specifieke beleidsdoelen voor rechten van LGBTQIA+	Het verkiezingsprogramma van A20 bevat geen enkele verwijzing naar seksuele oriëntatie, genderidentiteit of de rechten van LGBTQIA+ personen. Discriminatie, bescherming, gelijke toegang tot werk, onderwijs en	Wordt 1 keer genoemd zonder verdere invulling	Afwezig/ Niet gevonden

	gezondheidszorg blijven volledig onbenoemd.		
31. Anders nl (in de comments)			
Democratie			
32. Decentralisatie en versterken lokaal bestuur/ aanpak wet regionale besturen	A20 noemt gekozen districtscommissarissen, maar verwijst niet expliciet naar de <i>Wet Regionale Organen</i> en verdere uitleg over concrete plannen zijn afwezig. Decentralisatie wordt slechts genoemd in termen van dienstverlening.	Afwezig/ Niet gevonden	Veel en duidelijke aandacht en uitwerking van decentralisatie: - Institutionele versterking van de ressort-, districtsraden en districtsbesturen; districtsplan; institutionele versterking van de diverse afdelingen op de commissariaten, Uit te voeren projecten in de districten zichtbaar aangeven in de ministeriële begrotingen; eigen districtsbegroting en ontwikkelings projecten etc. gekozen districtscommissaris. Inderdaad zoals de BEP zegt: 'decentralisatie in alle facetten'
33. Grondwetswijziging, o.a. inperken ambtstermijn, criteria uitbreiden (o.a. veroordelingen), duidelijkheid over afzettingsprocedure,	A20 pleit voor hervorming van het systeem: minder macht voor de president, meer autonomie voor het parlement en een nationale verkiezing van het staatshoofd. Maar er ontbreekt een concreet voorstel voor hoe deze hervorming juridisch zal plaatsvinden. A20 wil de macht van de president beperken, stelt eisen aan integriteit van functionarissen (geen strafblad), en pleit voor hervorming van de kiesprocedure. Afzettingsmechanismen worden echter niet uitgewerkt	Afwezig/ Niet gevonden	Afwezig/ Niet gevonden
	DA91	NDP	NPS

Rechtsstaat			
20. Toegang tot rechtspraak (redelijke termijn, juridische bijstand, tekorten rechters en vervolgingsapparaat)	Afwezig/ Niet gevonden	Een behoorlijk aantal acties, niet allemaal even duidelijk uitgewerkt of geïnstitutionaliseerd waardoor haalbaarheid kan worden bevestigd. voorbeelden: - Betaalbare en toegankelijke juridische bijstand voor alle burgers. Onafhankelijke controle-instituten versterken om de rechtsstaat te bewaken- onduidelijk welke en hoe. - Speciale rechtbanken instellen voor onder andere corruptiezaken en economische misdrijven. maximale wachttijden van civiele en strafrechtelijke zaken,	Geen duidelijke maatregelen (behalve 'NPS zorgt ervoor dat de rechterlijke macht zo goed mogelijk kan functioneren')
21. Bescherming tegen overheidshandelen (Ombudsinstituut)	Ombudspersoon wordt 1x genoemd, maar niet een wet daarvoor of andere institutionele inkadering. Maar wat wel is genoemd, is dat alle instituten van Staat een controle- en beroepsinstantie krijgen.	Laagdrempelig meldpunt waar burgers kosteloos en zonder juridische barrières klachten kunnen indienen- of dit anders is dan een Ombudsinstituut is onduidelijk	Afwezig/ Niet gevonden
22. Onafhankelijke rechtspraak en vervolgingsapparaat	Afwezig/ Niet gevonden	Volledige onafhankelijkheid garanderen en invloed van politiek beperken, maar hoe dit te doen is niet duidelijk.	Alleen genoemd 'versterken van het politieke apparaat en de Justitie' maar niet verder uitgewerkt
23. Scheiding der machten	Maatregelen om de balans tussen de uitvoerende en wetgevende macht te herstellen. De uitvoerende macht zal geconcentreerd zijn bij de regering,	Zelfde als hierboven	NPS zorgt ervoor dat 'onafhankelijke rechtspraak gegarandeerd is'- zonder enige maatregel

	waarbij DNA een zwaardere controlerende rol zal hebben		
Mensenrechten			
24. Er is een expliciete link tussen mensenrechten en ontwikkeling gelegd	Programma bestaat uit 2 delen. Alle beleidsgebieden met duidelijke link tussen ontwikkeling en mensenrechten.	Afwezig/ Niet gevonden	Niet expliciet genoemd, maar de uitgebreide aandacht voor mensgerichte ontwikkeling (onderwijs, sociaal beleid, gezondheidszorg, relatie mens en natuur) geeft de indruk dat de relatie tussen mensenrechten en ontwikkeling redelijk in place is. Dit geldt overigens niet voor de mensenrechten van eenieder - zie verderop.
25. Specifieke beleidsdoelen voor mensenrechten (NMI genoemd)	Dwars door het programma heen, en benoemd ook specifiek burgers met een beperking, senior burgers, alleenstaande ouder of LGBTQ. Ook terug te vinden in de beleidsgebieden Onderwijs, Gezondheidszorg, Veiligheid, Vrouwenbeleid, Jeugdontwikkeling, Senioren en Mensen met een Beperking	Mensenrechteninstrumenten zijn niet genoemd, maar acties en doelen zijn wel in lijn met verdragen. Het mensenrechteninstituut is niet genoemd.	Sociaaleconomische en klassieke vrijheidsrechten worden genoemd: verder geen enkele verdere uitwerking
26. Specifieke beleidsdoelen voor vrouwenrechten en gendergelijkheid (oa rechtsgelijkheid, participatie, geweld, inkomen, klimaatverandering, zorgtaken, arbeidspositie)	Veel en heldere beleidsdoelen; zoals gelijke rechten en kansen in werk en bestuur; Strijd tegen huiselijk geweld en seksuele intimidatie; Ondersteuning van vrouwelijke ondernemers; Gezondheid van vrouwen en zwangerschapszorg; toegang tot kwalitatieve gezondheidszorg voor vrouwen overal in Suriname, vooral moeder- en kindzorg	Een aantal duidelijke plannen, helaas vooral voor vrouwen als slachtoffers van geweld, wat uiteraard erg belangrijk is, maar niet de enige issue vrouwen betreffende. Verfrissend is benoeming van stimuleren van deelname van meisjes en vrouwen in sport- en cultuursectoren (het ontbreekt nog aan concretisering)	De woorden vrouw en gender komen niet voor in het NPS programma. Er is 1 maatregel die er mee te maken heeft "Voorlichting en taboe doorbreken van huiselijk geweld en programma's ontwikkelen gericht op de slachtoffers"

27. Er zijn specifieke beleidsdoelen voor kinderen/kinderrechten (o.a. geweld, bescherming, onderwijs)	Helder- aandacht voor jeugdontwikkeling; investeringen in sport, cultuur en talentontwikkeling; werkgelegenheid en educatieprogramma's; preventie van jeugdcriminaliteit en drugsgebruik	Aandacht voor Kinderbescherming o.a. door opvoedingsondersteuning en preventieve jeugdzorg. Aandacht voor onderwijskansen.	Veel aandacht voor onderwijs, maar niet specifiek kinderrechten , de onderwijsparagraaf is echter goed doordacht.
28. Er zijn specifieke beleidsdoelen voor ITP-rechten, en voor collectieve rechten (o.a. FPIC, collectieve grondenrechten, erkenning traditioneel gezag, onderwijs, inkomen, gelijke ontwikkelingskansen)	Systematische en gedegen aandacht voor ITP-rechten, o.a. • Grondwetswijzigingsvoorstel waarbij de collectieve rechten ook een plek krijgen binnen ons rechtssysteem. • Training van relevante deskundigen w.o. advocaten en rechters in inheemse en tribale rechten. • Erkenning van grondenrechten van Inheemsen en tribale volkeren • Erkenning van alle dorpen en hun besturen, zodat zij een integraal onderdeel vormen van het bestuur van ons land. wettelijke verplichting voor FPIC (Free, Prior and Informed Consent)-v oor alle activiteiten in de gebieden van met name de Inheemsen en Tribalen	Duidelijke voornemens voor • Juridische erkenning van Inheemse- en Tribale grondenrechten; • Vastleggen van bestuurlijke structuur en erkenning van collectieve rechten van Inheemse en Tribale volkeren. • Erkenning van Inheemse- en Tribale gemeenschappen en ondersteuning van hun economische autonomie Een voornemen is uiteraard nog geen actie.	De NPS spreekt zich niet hardop uit voor de rechten van ITP, maar zegt: <i>“De NPS wil positief bijdragen aan de discussie en besluitvorming ten aanzien van de in het oog springende collectieve rechten zoals: de grondenrechten, het zelfbeschikkingsrecht, het recht op behoud en ontwikkeling van collectieve traditionele kennis, het recht op volledige en effectieve participatie in acties die, direct of indirect, Inheemsen en Marrons (tribale volken) raken.</i> Dit wekt de indruk dat de NPS niet durft een uitgesproken standpunt voor of tegen (collectieve) rechten van ITP in te nemen. Bovendien kunnen er vraagtekens geplaatst worden bij <i>‘oplossingen voor grondenrechtenvraagstuk die voor de totale Surinaamse natie bevredigend is’</i>- dit staat haaks op een mensenrechten benadering. Een oplossing hoeft en kan nooit voor iedereen bevredigend zijn; de oplossing moet voor de RECHTHEBBENDEN bevredigend zijn.

29. Er zijn specifieke beleidsdoelen voor mensen met een beperking (o.a. discriminatie, geweld, werkgelegenheid, inkomen, faciliteiten, onderwijs	- Duidelijke voornemens die verder gaan dan alleen financiële zaken, bijv - Verbetering van openbaar vervoer en toegankelijkheid. - Digitale en fysieke toegankelijkheid van overheidsdiensten. Actieve integratie in de samenleving via sociale en culturele projecten.	Genoemd zijn toegang tot zorg en hulpmiddelen (zoals fysiotherapie, logopedie en mobiliteitsmiddele) en arbeidsparticipatie ; echter zonder concretisering.	veel en heldere aandacht voor mensen met een beperking, zoals participatie op de arbeidsmarkt. - Vergroten toegankelijkheid openbare ruimtes - Centraal meldpunt registratie en indicatiestelling hulpvragen. Aandacht voor woon- en leefomstandigheden en gezondheidsvoorzieningen.
30. Er zijn specifieke beleidsdoelen voor senioren burgers/ouderen	Duidelijke voornemens die verder gaan dan alleen financiële zaken, bijv Inclusieve stadsontwikkeling en woonwijken voor senioren. Actieve integratie in de samenleving via sociale en culturele projecten.	- instellen sociale voorzieningen webapplicatie voor maandelijkse financiële voorzieningen. - Opzetten van zorgprogramma's ter ondersteuning van senioren. Details ontbreken.	Adequate en heldere voornemens zoals instellen van een Directoraat Senioren Beleid; zorgvoorzieningen, waardevast Basis Algemeen Ouderdomspensioen en openbaar vervoer tegen gereduceerd tarief
31. Er zijn specifieke beleidsdoelen voor rechten van LGBTQIA+	Inclusie van LGBTQIA duidelijk genoemd in het programma, echter zonder enige concrete actie die specifiek op de groep van toepassing is. Dit geeft het gevoel alsof hier nog niet echt over is nagedacht.	Niet genoemd	Nee. Diversiteit lijkt slechts over etnische diversiteit te gaan. 'De politiek heeft de wezenlijke verantwoordelijkheid om perspectief te bieden aan elke bevolkingsgroep.'
32. Anders nl (in de comments)		Veel aandacht voor mensen in (en na) detentie, o.a. verbeterde detentie-omstandigheden en resocialisatie, werkgerichte re-integratieprogramma's.	
Democratie			

33. Decentralisatie en versterken lokaal bestuur/ aanpak wet regionale besturen	DA91 heeft veel aandacht voor decentralisatie ('op alle vlakken') en lokaal bestuur, met duidelijke benoeming dat autonomie van districten ook betekent dat er financiële middelen moeten zijn en capaciteitsopbouw; regionale ontwikkelingsplannen, regionale hubs voor dienstverlening, onderzoek, veiligheidsdiensten en economische activiteiten. Dat zelfs eraan gedacht is dat onderzoek gedecentraliseerd /per regio moet worden geeft aan dat hier goed over is nagedacht. DA91 pleit voor District Commissarissen rechtstreeks gekozen in hun district.	Decentralisatie gedachte op meerdere plaatsen genoemd, oa.. • Districten en lokale overheden krijgen meer zeggenschap en middelen. • Capaciteitsopbouw en sterker lokaal bestuur stimuleren • Hervorming van bestuur en decentralisatie voor betere dienstverlening. Onduidelijk hoe dit te realiseren binnen de huidige planning en budgetteringsregels Genoemd wordt meer zeggenschap en middelen voor districten en sterker lokaal bestuur stimuleren; Sociaal beleid decentraliseren, wat voor een partij die decentralisatie hoog in het vaandel heeft toch mager is in uitwerking.	Afwezig/ Niet gevonden
34. Grondwetswijziging, o.a. inperken ambtstermijn, criteria uitbreiden (o.a. veroordelingen), duidelijkheid over afzettingsprocedure,	Aanname van een nieuwe Grondwet voor hervorming van het politiek systeem. De keuze is voor het parlementair model waarin de president een ceremoniële rol vervult. Ook de gekozen Districtscommissaris is aan de orde.	Afwezig/ Niet gevonden	Geen aandacht voor grondwetswijzigingen
	OPTSU	PL	VHP
Rechtsstaat			
1. Toegang tot rechtspraak (redelijke termijn, juridische bijstand, tekorten rechters en vervolgingsapparaat)	Afwezig / niet genoemd	Erkent problemen in de rechtsgang, zoals trage afhandeling en lange	Geen concrete acties/ beleidvoornemens genoemd

		procedures, maar biedt geen concrete oplossingen of maatregelen	
2. Bescherming tegen overheidshandelen (Ombudsinstituut)	Instellen Nationaal Ombudsbureau, onderzoeksrecht van DNA. Geen verdere uitwerking over het daadwerkelijk mandaat of rechtskracht van het Ombudsbureau.	PL noemt "Goedkeuring van de wet Nationale Ombudsman", maar er is echter, voorzover wij weten, nog geen conceptwet ingediend bij DNA	Afwezig/ Niet gevonden
3. Onafhankelijke rechtspraak en vervolgingsapparaat	Afwezig/ Niet gevonden	Het belang van een goed functionerende rechtsstaat wordt erkend, er zijn geen concrete maatregelen	Afwezig/ Niet gevonden
4. Scheiding der machten	Afwezig/ Niet gevonden	Het beginsel van de rechtsstaat wordt genoemd, maar er is geen expliciete aandacht voor het waarborgen van de scheiding der machten of het voorkomen van politieke beïnvloeding van juridische processen.	Afwezig/ Niet gevonden
Mensenrechten			
5. Er is een expliciete link tussen mensenrechten en ontwikkeling gelegd	Afwezig/ Niet gevonden	Er is geen verwijzing naar koppeling tussen ontwikkeling en mensenrechten, mensenrechtenverdragen, noch een mensenrechtenbeleid.	Een verwarrende zin: "We willen een samenleving waarin mensen hun rechten kunnen ervaren en, dankzij de juiste omstandigheden, hun persoonlijke doelen kunnen bereiken. Dit gebeurt binnen de plannen voor de ontwikkeling van het land." Hiermee wordt in feite aangegeven dat de 'ontwikkeling van het land' boven de beleving van mensenrechten staat- dit zou een verontrustend uitgangspunt zijn.

6. Specifieke beleidsdoelen voor mensenrechten (NMI genoemd)	Afwezig/ Niet gevonden	Geen enkele vermelding behalve dat goed bestuur nodig is voor veiligstellen van mensenrechten	VHP zegt dan ze staat voor: “Versterken van de democratie en handhaving democratische principes en mensenrechten” maar levert verder geen enkel bewijs in de vorm van concrete acties.
7. Specifieke beleidsdoelen voor vrouwenrechten en gendergelijkheid (oa rechtsgelijkheid, participatie, geweld, inkomen, klimaatverandering, zorgtaken, arbeidspositie)	Niet genoemd	Het programma noemt vrouwenemancipatie en gendergelijkheid als thema, met aandacht voor gelijke kansen en participatie. Maar er zijn geen concrete beleidsmaatregelen of structurele aanpakken. Hetzelfde geldt voor gendergerelateerd geweld .	Genoemd: Actiever optreden tegen huiselijk geweld en geweld tegen vrouwen en kinderen. Door wie en hoe is niet duidelijk. Geen alomvattend genderbeleid.
8. Er zijn specifieke beleidsdoelen voor kinderen/kinderrechten (o.a.geweld, bescherming, onderwijs	Afwezig/ Niet gevonden	Kinderen en onderwijs worden genoemd, en er is aandacht voor een veilige schoolomgeving. Echter, er is geen brede of concrete uitwerking van kinderrechten, bescherming tegen geweld of structurele maatregelen gericht op kinderen.	Moeder- en kindzorg, binnen onderwijs aandacht voor ECD en zorgbeleid voor kinderen met leerachterstanden, opvang en bescherming van kinderen in gevallen van geweld. Geen alomvattend kinderrechtenbeleid.
9. Er zijn specifieke beleidsdoelen voor ITP rechten, en voor collectieve rechten (o.a. FPIC, collectieve grondenrechten, erkenning traditioneel gezag, onderwijs, inkomen, gelijke ontwikkelingskansen)	Afwezig/ Niet gevonden	Het programma erkent het belang van grondenrechten en traditioneel gezag, en noemt de uitvoering van het vonnis van het Inter-Amerikaans Hof. Toch ontbreekt een concrete beleidsagenda of uitwerking op het vlak van collectieve rechten, onderwijs, inkomen en gelijke kansen. FPIC wordt niet genoemd	Inheemse en Tribale volkeren worden nergens genoemd. Er is in het hoofdstuk sociale mobiliteit één zin over grondenrechten, nl “De grondenrechten dienen wettelijk vastgelegd te worden, om duidelijkheid en zekerheid te bieden aan de Surinaamse bevolking, zodat iedere burger toegang heeft tot grond en eigendom, en juridische bescherming geniet tegen onterechte landonteigeningen.”. Dit doet vermoeden dat het begrijp

			grondenrechten in een andere betekenis hier wordt gehanteerd dan in de zin van collectieve rechten van de ITP.
10. Er zijn specifieke beleidsdoelen voor mensen met een beperking (o.a. discriminatie, geweld, werkgelegenheid, inkomen, faciliteiten, onderwijs)	Afwezig/ Niet gevonden	Mensen met een beperking worden genoemd in het kader van participatie en arbeid, maar zonder concrete beleidsmaatregelen of brede benadering van rechten, toegankelijkheid of bescherming tegen discriminatie.	Slechts genoemd bij • sociale programma's efficiënter gericht op ondersteuning van specifieke groepen zoals ouderen en jongeren, en mensen met een beperking. gerichte opleidingen en onderwijs voor kansarme groepen.
11. Er zijn specifieke beleidsdoelen voor senioren burgers/ouderen	De partij noemt senioren burgers expliciet in het kader van beleid gericht op zelfstandig blijven, sociale participatie, thuiszorg en mobiliteit. Daarnaast worden sociaal werkers en lokale activiteiten genoemd als ondersteuning, evenals financiële steun via de zogenaamde 'Gezinssubsidie'. Ook opvanginstellingen en aangepaste woonvormen worden als prioriteiten genoemd.	Er is beperkte aandacht voor ouderen, met verwijzing naar sociaal beleid en bestaanszekerheid, maar zonder uitgewerkte beleidsdoelen of specifieke maatregelen.	Aandacht voor de <i>ontwikkeling van vergrijzing (?)</i> en ouderenzorg.
12. Er zijn specifieke beleidsdoelen voor rechten van LGBTQIA+	Afwezig/ Niet gevonden	Afwezig/ Niet gevonden	Afwezig/ Niet gevonden
13. Anders nl (in de comments)			
Democratie			
14. Decentralisatie en versterken lokaal bestuur/ aanpak wet regionale besturen	De partij benadrukt decentralisatie en stelt voor om ressorten en districten eigen ambtelijke organisaties en budgetten te geven, wat wijst op een serieuze intentie tot lokaal bestuur. Echter, het ontbreekt aan een wettelijk	Het programma benadrukt het belang van decentralisatie en noemt versterking van het lokaal bestuur als beleidsdoel, met verwijzing naar wetgeving en capaciteitsversterking op	Afwezig/ Niet gevonden

	of institutioneel kader voor deze decentralisatie, waardoor uitvoering en democratische legitimatie onzeker blijven	districts- en ressortraadniveau, maar geeft geen enkele duidelijke actie.	
15. Grondwetswijziging, o.a. inperken ambtstermijn, criteria uitbreiden (o.a. veroordelingen), duidelijkheid over afzettingsprocedure,	Afwezig/ Niet gevonden	PL ziet herziening van de Grondwet als eerste stap naar goed en deugdelijk bestuur en een gefaseerde hervorming van het staatsbestel. Echter- geen verdere uitwerking	Afwezig/ Niet gevonden

6.3 Mensgerichte Ontwikkeling

	A-20	ABOP	BEP	DA-91	NDP	NPS	OPTSU	PL	VHP
Onderwijs									
34. Investeren in onderwijs binnenland	Yellow	Green	Green	Yellow	Yellow	Yellow	Yellow	Green	Red
35. Pedagogisch onderwijs moderniseren	Red	Yellow	Red	Yellow	Yellow	Yellow	Red	Green	Red
36. 21 st century skills integreren	Green	Green	Yellow	Green	Yellow	Green	Red	Yellow	Yellow
37. Investeren in praktijkgericht onderwijs (vocational schools)	Green	Yellow	Yellow	Green	Green	Yellow	Yellow	Green	Yellow
38. Drop out programma's	Yellow	Yellow	Green	Yellow	Red	Red	Red	Red	Red
Sociaal beleid									
39. Hervorming van het sociaal (uitkeringen)stelsel	Yellow	Red	Yellow	Yellow	Green	Green	Yellow	Red	Yellow
40. Opschoning bestanden	Red	Red	Green	Yellow	Green	Red	Red	Red	Red
41. Armoedebestrijding/ sociale zekerheid	Green	Green	Yellow	Green	Yellow	Green	Red	Red	Yellow
Gezondheidszorg									
42. Toegang (fysiek en financieel) & kwaliteit verbeteren	Green	Green	Yellow	Yellow	Green	Green	Green	Red	Yellow
43. Meer preventie	Green	Green	Red	Green	Green	Green	Yellow	Yellow	Yellow
Huisvesting									
44. Sociale woningbouw & betaalbare huisvesting	Green	Yellow	Green	Green	Green	Green	Yellow	Red	Red
45. Infrastructuur voor (sociale) huisvesting	Red	Yellow	Red	Green	Red	Yellow	Red	Red	Yellow
Andere thema's									
46. Jeugd/ jongeren	Green	Yellow	Green	Green	Green	Yellow	Yellow	Red	Red
47. Sport	Green	Green	Green	Red	Red	Green	Green	Green	Red
48. Cultuur	Yellow	Green	Green	Green	Yellow	Green	Yellow	Red	Yellow
49. Buurt- en gemeenschapsontwikkeling	Yellow	Green	Green	Yellow	Yellow	Yellow	Green	Red	Green

Samenvatting Mensgerichte ontwikkeling per partij

A20

Het onderwijssysteem moet gemoderniseerd worden door o.a. de ontwikkeling van digitale en technische vaardigheden, het aanschaffen van moderne leermiddelen, capaciteitsversterking van leerkrachten en het aangaan van strategische samenwerkingen.

A20 beschouwt gezondheid als een integraal onderdeel van de nationale ontwikkeling en het ontwikkelen van holistische gezondheidszorg met een gefaseerde implementatie van *healthy lifestyles* en erkenning en integratie van traditionele geneeswijzen zijn dan ook prioriteiten.

Verder strategische business centra in het binnenland opzetten als knooppunten voor meerdere omliggende dorpen, waar essentiële diensten zoals onderwijs, gezondheidszorg en economische activiteiten op een hoogwaardig niveau worden aangeboden.

Het is niet duidelijk hoeveel van dergelijke centra opgezet zullen worden en of men ook rekening heeft gehouden met de bereikbaarheid daarvan voor de bewoners van de omliggende dorpen. Er is aandacht voor competentiegerichte training, jeugdwerkgelegenheid, jeugd-ondernemerschap, de aanpak van jeugdwerkloosheid en maatschappelijk verantwoorde jeugdparticipatie, vooral op buurtniveau.

ABOP

. Voor wat het onderwijs betreft, wil ABOP het curriculum aanpakken, de capaciteit van leerkrachten versterken, digitale vaardigheden bevorderen, meertalig onderwijs op school en het invoeren van cultuur als onderdeel van het curriculum. Verder is er aandacht voor een koppeling met de arbeidsmarkt door alternatieve leerprogramma's en het bevorderen van ondernemerschap. Er wordt gepleit voor gratis onderwijs voor kinderen, maar er is niet aangegeven tot welk leerjaar of welke leeftijd.

Er is geen armoedebestrijdingsprogramma, maar wel onderdelen daarvan, zoals inkomensondersteuning, voedselprogramma's en subsidies voor basisvoorzieningen als gezondheidszorg, onderwijs en nutsvoorziening. ABOP wil gratis gezondheidszorg voor senioren en jongeren, maar de leeftijdsgrenzen voor deze groepen worden niet aangegeven. Hoeveel personen uiteindelijk afhankelijk zullen worden van de uitbreiding van het sociaal stelsel en gratis gezondheidszorg is niet aangegeven, noch hoe dit gefinancierd zal worden.

Innovatieve mogelijkheden voor met name onderwijs en gezondheidszorg in het binnenland zijn aangegeven, zoals afstandsonderwijs, mobiele onderwijsmogelijkheden, gratis WiFi op alle scholen, gezondheidscentra en bibliotheken. mobiele gezondheidsposten en *tele-medicine*.

BEP

Het partijprogramma maar heeft veel aandacht aan onderwijs, sociale voorzieningen, sport en cultuur. De decentralisatie gedachte en de opbouw van regio's komt overal terug. Voor onderwijs wordt gepleit voor o.a. het bevorderen van de onderwijskwaliteit, afstandsonderwijs, onderwijscentra met internaat voor vervolgonderwijs, meer studiebeurzen, een verhoging van de studiefinanciering, een verruiming van de schooltijden, naschoolse opvang en begeleiding, meer aandacht voor technologische vaardigheden op school, het opzetten van onderwijscentra en speciaal onderwijs en vakopleidingsmogelijkheden in alle districten. Het sociaal stelsel moet geëvalueerd en aangepast worden, zodat men kan

overgaan tot verhogingen van AOV en uitkeringen, het bouwen van sociale woningen in alle districten, en de opvang en zorg van kinderen, ouderen en mensen met een beperking in alle districten. De wens is om ziekenhuizen in alle districten te hebben. Men wil meer sportleiders opleiden en sportcompetities op scholen; behoud van de historische binnenstad, het opzetten van cultuurcentra en cultuur in het onderwijsprogramma, maar geeft niet aan hoe dit moet gebeuren of in welke leerjaren.

DA91

Het partijprogramma heeft geen geïntegreerd sociaal-maatschappelijk programma, maar wil wel de registers voor de sociale programma's herinrichten. De preventieve gezondheidszorg is gericht op het stimuleren van *healthy lifestyles* met inzet van buurthuizen en buurtverenigingen, terwijl de curatieve zorg efficiënt, bereikbaar en toegankelijk moet zijn.

Een opvallend punt in het programma is het opzetten van een Suriname Jeugd Vrijwilligerskorps, dat jongeren de gelegenheid biedt om gedurende 6 – 12 maanden ontwikkelingswerk te doen in een omgeving buiten hun eigen woon- en leefgebied. In die periode worden ze vrijgesteld van het volgen van onderwijs en ontvangen een financiële onkostenvergoeding. Verder wil men een onderwijsfonds voor onderzoek en ontwikkeling van curricula, specifieke programma's of fondsen voor aankoop van digitale hulpmiddelen, en incentive programma's om samenwerking tussen bedrijven, ambacht- en vakscholen te stimuleren.

NDP

De nadruk van het programma is op onderwijs: opleidingen afstemmen op economische behoeften en groeiende sectoren; meer subsidies en studiefinanciering; actualiseren van curricula met focus op wetenschap, technologie, engineering en wiskunde (STEM); onderwijs uitbreiden naar afgelegen gebieden via *e-learning* en hybride onderwijssystemen. Voor de sociale ontwikkeling en welzijn wil men een sterke en toegankelijke gezondheidszorg, betaalbare huisvesting, hervorming van het gronduitgiftebeleid, het creëren van eerlijke kansen op de arbeidsmarkt en sociale bescherming van kwetsbare groepen. Onder cultuur, jeugd en sport zijn bescherming en promotie van het culturele erfgoed, ondernemerschap en innovatie, professionalisering van de sportsector en toegankelijkheid van sportfaciliteiten voor iedereen.

NPS

Wat onderwijs betreft vindt men het belangrijk om te investeren in de leerkrachten en curriculumvernieuwing, dat gericht moet zijn op 21ste-eeuwse vaardigheden zoals een kritische houding, assertiviteit, initiatieven ontplooien, ondernemerschap, duurzaamheid en ICT. Voor wat betreft de sociale sector, moet afhankelijkheid van zorg worden verminderd met zelfvoorzienende trajecten, maar personen die vanwege een onoverkomelijke beperking niet in staat zijn om voor zichzelf te zorgen, zullen wel staatszorg krijgen.

De gezondheidszorg wordt verbeterd met de herinvoering van het *Health in All Policies* beleid, versterking van het Ministerie van Volksgezondheid, modernisering ziekenhuizen, rationalisering van voorzieningen en betere zorg in het binnenland. Opvallend bij de woningbouw is de beschikbaarheid van speciale zorgwoningen en begeleid wonen, terwijl de ontwikkeling van buurten wordt benadrukt met sport- en bewegingsactiviteiten, buurtcommissies en buurtnetwerken. De ontwikkeling van het binnenland is gebaseerd op optimale benutting van lokale

menselijke en natuurlijke hulpbronnen, gericht op verhoging van de economische productiviteit en bevordering van het ondernemerschap, met behoud van het inheems en tribale leefpatroon als cultureel erfgoed.

PALU

PALU vindt dat de richting van het onderwijs afhankelijk is van een Nationaal Toekomstplan dat ontwikkeld moet worden, waardoor het onderwijs gekoppeld wordt aan nationale doelen. Het opzetten van onderwijscentra in de districten, met een focus op opleidingen gerelateerd aan landbouw en toerisme, wordt gezien als een manier om onderwijs dichterbij de arbeidsmarkt te brengen. De landelijke invoering van bigi sma skoro en SAO trainingen zijn alternatieve buitenschoolse activiteiten, die ook als online trainingen aangeboden kunnen worden. PALU pleit verder voor ouder- en studentencommissies op school, topvoorzieningen voor leerkrachten en een ruimere inzet van de schoolgebouwen voor buitenschoolse en gemeenschapsactiviteiten. Er is geen sociaal beleid, maar gezinssubsidie wordt wel gezien als een belangrijke uitkering.

PL

Innovatief en markgericht onderwijs is belangrijk voor PL, met nadruk op de uitwisseling van kennis en cultuur van studenten en onderwijsgevers en het inzetten van moderne technologie met E-learning voor de opleiding van leerkrachten en ICT en afstandsonderwijs voor leerlingen. Men vindt dat met de oprichting van een stagecentrale en een goede coördinatie van de samenwerking tussen ondernemers en relevante ministeries er snel en adequaat gereageerd kan worden op de veranderende eisen van de arbeidsmarkt. Milieu, bosbouw en mijnbouw zouden een plek moeten krijgen binnen het onderwijsgebeuren, maar hoe dit moet plaatsvinden is niet duidelijk. PL vindt dat onderwijs gratis moet zijn op alle niveaus en dat de studiefinanciering moet worden uitgebreid. Maar hoeveel; dat gaat kosten en waar de middelen vandaan zullen komen hiervoor is niet aangegeven anders dan dat er strenger op het begrotingstekort zal worden gelet.

VHP

De nadruk is op flexibel, toekomstgericht onderwijs met curriculumvernieuwing en nieuwe leertrajecten en opleidingen, het stimuleren van menselijk kapitaal, het ontwikkelen van technologische vaardigheden en digitale geletterdheid, en vakgerichte opleidingen in de diverse sectoren. Een partnerschap tussen overheid en het bedrijfsleven moet leiden tot het verruimen van het revolverend fonds voor studiefinanciering. Er is geen geïntegreerd armoedebestrijdings-plan, maar wel de wens om ongelijkheid te verminderen door onderwijs, werkgelegenheid, ondernemerschap, sociale mobiliteit en een eerlijke verdeling van welvaart. Verder worden genoemd de instelling van een Onderraad voor Sociaal Beleid, een commissie voor armoedebestrijding, en een Zorgautoriteit, en ondersteuning van specifieke groepen zoals ouderen en jongeren, en mensen met een beperking wordt genoemd, terwijl buurtwerk nodig is ten behoeve van de sociale cohesie, de aanpak sociale problemen en het bijbrengen van basic life skills en andere vaardigheden. Wat de gezondheidszorg betreft: meer nadruk op de preventieve zorg, het bevorderen van een gezonde levensstijl, en meer aandacht voor opleidingen, kwaliteitscontrole, dataverzameling en digitalisering. Een integrale aanpak van de problematiek in het binnenland is nodig, terwijl in elk dorp van redelijke omvang een innovatiecentrum zal worden opgericht om de jongeren te stimuleren en het dorp te verbinden met de buitenwereld.

Vragenlijst Mensgerichte Ontwikkeling

	A20	ABOP	BEP
Onderwijs			
1. Investeren in onderwijs binnenland	Ongelijke toegang tot kwalitatief onderwijs voor kinderen in het binnenland wordt aangekaart als probleem. Er is echter slecht 1 concreet voornemen, nl. 'investeren in de onderwijsinfrastructuur in het binnenland', en 1 geplande actie, nl. het oprichten van strategische businesscentra in het binnenland als regionale knooppunten voor diensten.	Diverse maatregelen, waaronder scholen bouwen/renoveren, mobiele onderwijsmogelijkheden, afstandsonderwijs, en een perceel met huis na 8 jaar voor leerkrachten die in het binnenland hebben gewerkt. Gelden komen van inkomsten uit natuurlijke hulpbronnen	Diverse concrete acties, waaronder distance learning, onderwijscentra voor vervolgonderwijs met internaat, speciaal onderwijs in alle districten, en omvorming van de Dienst Onderwijs Binnenland tot een Directoraat Binnenland
2. Pedagogisch onderwijs moderniseren	Afwezig / niet genoemd	Niet specifiek het pedagogisch onderwijs, maar wel voortdurende professionele ontwikkeling voor leerkrachten in o.a. pedagogische technieken, en opleiding & training van gymleerkrachten	Afwezig / niet genoemd
3. 21 st century skills integreren	Genoemd met aantal acties, zoals Ontwikkeling digitale en technische vaardigheden, investeren in docenten en moderne leermiddelen; koppelen aan arbeidsmarktbehoeften.	Wetenschap en technologie worden geïntegreerd in het onderwijs. Op verschillende plekken worden digitale vaardigheden aangehaald.	Technologie & innovatie in het beroepsonderwijs
4. Investeren in praktijkgericht onderwijs (vocational schools)	Meer vakopleidingen en technische training; ondernemerschap als vak	Koppeling tussen onderwijs en arbeidsmarkt, en aandacht voor ondernemerschap in het onderwijs	Technologie en innovatie, nucleus centra, SAO in districten
5. Drop out programma's	Stijging van het aantal dropouts wordt als probleem gesignaleerd, en in verband gebracht met werkloosheid, en de gevolgen daarvan. Het	Praktische opleidingen, alternatieve programma's en re-integratie	Vrij uitgebreid aangehaald in paragraaf over jongerenbeleid, met maatregelen op het gebied van educatie, financiële

	voornemen is om dropouts kansen te bieden om zich te laten bij-/omscholen. Er zijn geen concrete acties.		ondersteuning aan ouders, en ontspanning
6. Anders	Het onderwijssysteem moet toekomstbestendig zijn en aansluiten op het ontwikkelingspad van Suriname. Opbrengsten uit olie en gas moeten vooral gebruikt worden voor technische opleidingen in diverse sectoren (ihkv diversificatie).	Gratis onderwijs voor kinderen (niet gespecificeerd tot welk leerjaar). Gratis wi-fi op alle scholen, bibliotheken en gezondheidscentra.	
Sociaal beleid			
7. Hervorming van het sociaal (uitkeringen)stelsel	Healthy lifestyle criteria integreren in sociale uitkeringen d.m.v. een puntensysteem. De uitkering of subsidie krijgt een variabele component als incentive gekoppeld aan healthy lifestyle interventies.	Hervorming wordt niet genoemd. Het sociaal stelsel moet vooral basisbehoeften van de bevolking waarborgen. Toegankelijkheid en eerlijkheid van AOV en uitkering mensen beperking worden genoemd.	Dit is expliciet opgenomen, nl. evaluatie en mogelijk aanpassen sociale wetten, het verhogen van uitkeringen en de toegankelijkheid vergroten
8. Opschoning bestanden	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd	Doorlichten van bestanden als actie opgenomen
9. Armoedebestrijding/ sociale zekerheid	Subjectsubsidie ipv objectsubsidie, een betrouwbaar pensioensysteem, automatische jaarlijkse indexering van het minimumloon, voedselvoorzieningsprogramma's, diverse maatregelen voor prijsbeheersing, stimuleren van ondernemerschap en kleintuinbouw	Onderdelen: inkomensondersteuning, voedselprogramma's en subsidies voor basisvoorzieningen als gezondheidszorg, onderwijs en nutsvoorzieningen	Er zijn geen specifieke armoedebestrijdingsprogramma's, maar uitkeringen. Overige maatregelen zijn het verhogen van AOV en het opzetten van bejaardencentra in districten.
Gezondheidszorg			
10. Toegang (fysiek en financieel) & kwaliteit verbeteren	De gezondheidssector hervormen en moderniseren, waarbij elke burger toegang moet hebben tot hoogwaardige gezondheidszorg. Gratis	Toegankelijke en kwalitatieve gezondheidszorg is van belang, want gezondheid is prioriteit. Er wordt aangehaald dat het gratis moet zijn	Het evalueren en opzetten van ziekenhuizen in districten, en het

	voor 'oudjes en jongeren'. Het is een gedeelde verantwoordelijkheid om te investeren in een systeem dat eerlijk, efficiënt en duurzaam is.	voor 'oudjes en jongeren', zonder verder uitleg. Er is vergeleken met andere programma's meer aandacht voor gezondheidszorg in het binnenland: meer posten, mobiele posten, tele-medicine, ook Cubaanse artsen indien lokaal niet voldoende	opzetten en verbeteren van de kwaliteit van opleidingscentra
11. Meer preventie	Preventieve gezondheidszorg ontwikkelen, gefaseerde implementatie van healthy lifestyles, schoolsport	Terugbrengen schoolonderzoek, opleiding en bijscholing, betere beloning, voorlichting, vaccinatieprogramma's, healthy lifestyle programma's	Afwezig / niet genoemd
12. Anders	Erkenning en integratie van traditionele geneeskunde in het conventionele zorgsysteem, in lijn met de prioriteit voor preventieve en holistische gezondheidszorg. Wetenschappelijk onderzoek naar traditionele geneeswijzen, en het certificeren van natuurlijke behandelingen en hulpmiddelen. Erkennen van de economische potentie van geneeskrachtige planten en kruiden, met als doel een duurzame industrie op te bouwen.		
Huisvesting			
13. Sociale woningbouw & betaalbare huisvesting	Toegang tot goedkope en betaalbare woningen, huurwoningen voor kwetsbare groepen, subsidies en stimulansen voor huizenbouw voor specifieke groepen, en sociale huisvesting voor ouderen, alleenstaande moeders en mensen met een beperking. Daarnaast	Betaalbaarheid en kwaliteit staan voorop bij woningbouwprogramma's (geen concrete acties) Compacte woningbouw wordt geponeerd als strategie.	Lopende huisvestingsprojecten zullen worden afgerond, terreinen bouwrijp maken voor woningbouw in alle districten, en volks- en middenstandswoningen en appartementen opgezet.

	modernisering en strikte handhaving van wetten op huisvesting en ruimtelijke ordening, en het inzetten van publiek-private samenwerkingen. Ook aandacht voor duurzame en energie-efficiënte bouw,		Stimuleren van bouwverenigingen en zelfbouw, en volkswoningbouw projecten stimuleren in de grote dorpen in het binnenland.
14. Infrastructuur voor (sociale) huisvesting	Afwezig / niet genoemd	Ruimtelijke planning, zowel stad als ruraal	Afwezig / niet genoemd
Andere thema's			
15. Jeugd/ jongeren	Mogelijkheden creëren voor zinvolle vrijetijdsbesteding, met nadruk op 'basic life skills', persoonlijkheidsontwikkeling, vorming, levensvaardigheden, gezondere leefstijlen, competentie-ontwikkeling, talentontwikkeling, en het stimuleren van actief burgerschap. Er komt gecoördineerd jeugdbeleid, rekening houdend met specifiek risicojongeren, met aandacht voor competentiegerichte training, jeugdwerk-gelegenheid, jeugdondernemerschap, aanpak van jeugdwerkloosheid, en maatschappelijk verantwoorde jeugdparticipatie. Op buurtniveau komen er actieve campagnes om ontspoorde jongeren op te vangen en via sport, cultuur en nascholing weer op het juiste pad te brengen.	Kinderbeschermingswetten worden versterkt.	Er is een hoofdstuk over jeugd- en jongerenbeleid. Deze bevat acties over o.a. naschoolse opvang, sociale ondersteuning & begeleiding, jeugdeducatie, dropouts, en inspraak in beleid
16. Sport	Schoolsport en sport in het algemeen genieten prioriteit o.a. als instrument voor persoonlijke en maatschappelijke	Sport opnemen in curriculum, sporttalent ontwikkelen, opleidingen in sport	Sportcompetities op scholen, opleidingen, sporten in wijken, opleiden sportleiders

	vorming, volksgezondheid, zinvolle vrijetijdsbesteding, criminaliteitsbestrijding en armoedebestrijding. Sport wordt gezien als verbindende factor in gemeenschappen dwars door sociale klassen, bevolkingsgroepen en gender.		
Cultuur	Bescherming van intellectuele eigendommen	Cultuur wordt onderdeel van het curriculum. Er is aandacht voor culturele identiteit, cultuureducatie (onderling begrip), cultureel erfgoed, cultureel toerisme, en het internationaal promoten van de cultuur van Suriname.	Behoud cultureel erfgoed, cultuur in het onderwijs brengen, opzetten cultuurcentra, behoud historische binnenstad
17. Buurt- en gemeenschapsontwikkeling	Versterken van socio-culturele aspecten op buurtniveau door actieve betrokkenheid van jongeren bij het identificeren en duurzaam oplossen van gemeenschapsuitdagingen	Lokale gemeenschappen zullen worden versterkt en sociale cohesie vergroot dmv betrokkenheid van burgers. Toerisme en eco-ondernemingen als verdienmodel van gemeenschappen.	Bevorderen sport (beweging en denk) in buurten/wijken en meer uitgaansmogelijkheden, parken, en opvang voor kinderen, ouderen en met beperking. Overheidsdiensten brengen naar de gemeenschappen (meer decentralisatie), meer inspraak, ontsluiting.
	DA 91	NDP	NPS
1. Onderwijs			
2. Investeren in onderwijs binnenland	De geplande maatregelen zijn: bouwen van scholen in 'achtergestelde' gebieden, verbeterde digitale toegang tot onderwijs nationaal, en actieve decentralisatie, ook in het onderwijs	Schoolfaciliteiten in alle districten en het binnenland zullen worden verbeterd, en het onderwijs uitgebreid naar afgelegen gebieden via e-learning en hybride onderwijssystemen.	Het binnenland behoeft speciale aandacht en ondersteuning. Er komen bijzondere programma's ter verbetering van prestaties in achtergestelde buurten en het binnenland, en e-learning platforms voor afstandsonderwijs speciaal voor scholen in het binnenland.

3. Pedagogisch onderwijs moderniseren	Opleidingsinstituten zullen een niveau- en kwaliteitsverhoging ondergaan daar er hogere eisen gesteld zullen worden aan het vak van onderwijzer/leraar	Het pedagogisch onderwijs zelf wordt niet aangehaald, wel opleidingsprogramma's voor bijscholing en professionalisering van docenten.	Nieuwe functiebeschrijvingen, professionalisering (bijscholing in nieuwe didactische werkvormen)
4. 21 st century skills integreren	Hoewel niet expliciet genoemd, komen de geplande maatregelen daar wel op neer, o.a. het integreren van kritisch denken, probleemoplossend vermogen, burgerschapszin, integriteit, goed bestuur, ondernemerschap, leiderschap en digitale vaardigheden in het nationale curriculum. Daarnaast is er aandacht voor technologie: een zogeheten 'virtuele highway', fondsen/programma's voor aankoop van digitale hulpmiddelen. Het eea mogelijk te maken door het opzetten van een onderwijsfonds voor onderzoek en ontwikkeling van curricula.	Hoewel niet expliciet genoemd, wordt actualiseren van curricula met focus op wetenschap, technologie, engineering en wiskunde (STEM), alsook de integratie van digitale tools en technologie in het onderwijsproces genoemd. Andere 21st century skills worden niet aangehaald.	Introductie van een vernieuwd curriculum gericht op 21ste-eeuwse vaardigheden zoals een kritische houding, assertiviteit, initiatieven ontplooiën, ondernemerschap, duurzaamheid en ICT, waaronder AI-basisvaardigheden
5. Investeren in praktijkgericht onderwijs (vocational schools)	Samenwerking tussen bedrijven, ambacht- en vakscholen zal worden gestimuleerd, beroepsopleidingen gedecentraliseerd, en ook het algeheel curriculum wordt gemoderniseerd en praktijkgericht gemaakt.	Technische en beroepsgerichte opleidingen zullen worden gemoderniseerd en moeten beter aansluiten op de vraag van de arbeidsmarkt. Vakscholen en gespecialiseerde trainingscentra voor jongeren en volwassenen zullen worden opgericht, in technologie, bouw, energie en andere groeisectoren. Er komen meer stages en leerwerktrajecten in samenwerking met het bedrijfsleven.	Het beroepsonderwijs wordt verbeterd en het bedrijfsleven zal gestimuleerd worden om intensiever samen te werken met de beroepsopleidingen (dual learning).
6. Drop out programma's	Er is geen expliciet programma voor opvang, begeleiding, scholing en re-	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd

	integratie van dropouts. De enige vermelding die er wordt gemaakt is dat er banen gecreëerd zullen worden voor vroege schoolverlaters (en midcareer professionals) middels het stimuleren van ondernemerschap, de productie sector en financiële dienstverlening.		
7. Anders		Bevorderen van innovatie en onderzoek door investeren in wetenschappelijk onderzoek en technologische innovatie, samenwerking tussen onderwijsinstellingen, en het ondersteunen van jonge ondernemers en start-ups in de technologiesector.	Onderwijs inspelen op economische behoeften (olie & gas, duurzame productiesectoren)
Sociaal beleid			
8. Hervorming van het sociaal (uitkeringen)stelsel	Dit wordt expliciet genoemd. Basis van de herinrichting moet zijn: transparantie, bereikbaarheid en voorspelbaarheid. Concrete acties / uitwerking ontbreekt. Het stelsel zal worden geautomatiseerd.	Sociaal beleid hervormen en decentraliseren; meer zeggenschap voor gemeenschappen over hun welzijnsprogramma's.; uitbreiding van sociale zekerheid en gemeenschapsprogramma's; versterking van sociale zorg en kinderbescherming	Conditional Cash Transfer programma's zullen worden ingevoerd. Bestaande sociale hulpprogramma's evalueren en waar nodig bijstellen, en het instellen van subjectsubsidies voor kinderopvang, voeding, bustransport en schooluitgaven voor zwakke huishoudens. Er komt decentrale registratie en begeleiding, en regelmatige meting van de effectiviteit van de sociale investering.
9. Opschoning bestanden	Registers voor de sociale programma's herinrichten middels transparantie en het hanteren van publiek bekende standaarden	Centraal Sociaal Nummer (CSN) invoeren: een uniek identificatienummer koppelen aan alle overheidsdatabases voor een transparante en eerlijke verdeling van sociale voorzieningen.	Afwezig / niet genoemd

		Dat is gekoppeld aan digitale registratie en monitoring, en een webapplicatie om onjuistheden en dubbele registraties te voorkomen. Snellere en efficiëntere uitkering van sociale voordelen zal misbruik voorkomen en garanderen dat de juiste personen tijdig de juiste ondersteuning ontvangen.	
10. Armoedebestrijding/ sociale zekerheid	Realiseren van economische programma's en sociale vangnetten die gericht zijn op de meest kwetsbare groepen in de samenleving. Hierbij zal het oogmerk zijn hen voor zover mogelijk op de route te zetten van het worden van een onafhankelijke zelfredzame burger. Verder moeten duurzame banen, meer werkgelegenheid en ondernemerschap ook bijdragen aan het tegengaan van armoede.	Armoedebestrijding slechts als doel genoemd, voornamelijk gekoppeld aan werkgelegenheid. Overige maatregelen voor sociale zekerheid hierboven genoemd	'Conditional Cash Transfer programma' (CCT) Sociale protectie. Een beter systeem van sociale bescherming voor de meest kwetsbare groepen in de samenleving.
11. Anders	Werkplaatstraining en moeder en kind zorg		Goed uitgewerkt beleid voor mensen met een beperking, senioren burgers, met diverse maatregelen, op o.a. de volgende gebieden: infrastructuur, huisvesting, en transport.
Gezondheidszorg			
12. Toegang (fysiek en financieel) & kwaliteit verbeteren	Verbetering van de efficiëntie, bereikbaarheid en toegankelijkheid van de curatieve zorg, o.a. door mobiele klinieken en regionale gezondheidscentra.	Basisgezondheidszorg wordt toegankelijk en betaalbaar gemaakt voor alle Surinamers, ongeacht hun inkomen of woonplaats. Concrete acties zijn: uitbreiden van gezondheidsdiensten in rurale en binnenlandse gebieden door middel	Er komt een grondige 'Situatie Analyse' van de sector, en een gebudgetteerd middellange en lange termijn beleidsplan voor de volksgezondheid (in het kader van Health in All Policies).

	Een beter zorgverzekeringssysteem, met garanties voor de beschikbaarheid en toegankelijkheid van de zorg (geen concrete acties genoemd)	van mobiele klinieken en digitale zorgoplossingen, beter uitgeruste lokale medische posten, regionale en districtsziekenhuizen, het uitbreiden van de huisartsenzorg, en investeren in spoedeisende hulp.	Verder wordt te toegang en kwaliteit verbeterd middels modernisering van ziekenhuizen, rationalisering van voorzieningen en betere zorg in het binnenland.
13. Meer preventie	Preventieve gezondheidszorg zal effectief worden ingezet met o.a. het stimuleren van healthy lifestyles, het e.e.a. met inzet van buurthuizen en buurtverenigingen	Concrete maatregelen zijn: een nationaal preventieprogramma voor de bestrijding van chronische ziekten, infectieziekten en pandemieën, gezondheidseducatie op scholen en in gemeenschappen uitbreiden, en het uitvoeren van programma's voor vaccinatie, moeder- en kindzorg en vroegtijdige ziekte.	Er komt wetgeving en beleid voor een zelfstandige public health organisatie. Daarnaast worden kwetsbare prioriteitsgroepen geïdentificeerd en ondersteund. Private en Publieke Eerstelijnszorg worden geïntegreerd, en preventie wordt geïntegreerd in de Eerstelijnszorg. Er komen geïntegreerde primaire gezondheidsklinieken.
Huisvesting			
14. Sociale woningbouw & betaalbare huisvesting	Concrete acties zijn het opzetten van een Revolving Housing Fund (uit olie-inkomsten), en het bouwen van 10.000 sociale woningen.	Nationaal Huisvestingsplan 2025-2030 uitvoeren, inhoudende stimuleren woningbouwprojecten via publiek private samenwerkingen, strenge toezicht op toewijzing en bouwkwiteit van woningen, en herziening t gronduitgiftebeleid om transparantie en eerlijkheid te garanderen.	Er komt een duurzaam huisvestingsbeleid. Concrete acties worden genoemd, waaronder een kosten-batenanalyse voor het fabriceren van houten woningen, reintroductie van de 5-7% renteregeling voor nieuwbouw en reparatie van eigen woning, en versnelde uitvoering van het LISP programma.
15. Infrastructuur voor (sociale) huisvesting	Dit is een van de weinige partijen die hier expliciet iets over zegt. Bij huisvestingsprojecten moet er de garantie zijn van de aanwezigheid van basisvoorzieningen: duurzaam investeren in de benodigde infrastructuur voor schoon drinkwater,	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd

	sanitaire voorzieningen, elektriciteit en goede toegangswegen. Verder is als maatregel opgenomen stadsontwikkeling en woonwijken voor senioren		
Andere thema's			
16. Jeugd/ jongeren	Er is een vrij uitgebreide Jongeren Suriname Vrijwilligers Programma beschreven. Daarnaast zijn er buurtcentra waar jongeren hun vrije tijd positief kunnen doorbrengen en leerwerk-banken voor jongeren	Jeugdontwikkeling en participatie ruim aangehaald, met concrete acties zoals educatieve en recreatieve programma's, nationale talentenprogramma's, stimuleringsprogramma's voor ondernemerschap, technologie en leiderschap. Een 'Jongeren Welzijnsfonds' zal worden opgezet, gericht op mentale gezondheid en psychosociale begeleiding, gekoppeld aan preventieve programma's en laagdrempelige hulpverlening. Er zal ruimte worden gecreëerd voor maatschappelijke participatie, jeugdleiderschap en innovatie.	Binnen beleidsgebieden onderwijs, veiligheid, volksgezondheid, sport en recreatie, huisvesting, werkgelegenheid en ondernemerschap, zal er extra aandacht worden geschonken aan behoeften van jongeren. Zij worden betrokken bij de uitvoering van het jeugdbeleid. Daarnaast komen er voldoende mogelijkheden voor vertier, zinvolle vrijetijdsbesteding
17. Sport	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd	Er komt een langtermijn sportontwikkelingsplan en professionele begeleiding van talenten naar topprestaties. Sport- en Jeugdzaken wordt een eigen Ministerie, en er komt een sportwet, die de basis biedt voor een Nationaal Instituut voor Lichamelijke Opvoeding en Sport. Er komt evenredige aandacht voor de ontwikkeling van sport in de districten en extra voorzieningen voor sport in kansarme gebieden.

18. Cultuur	Cultuuronderwijs en Burgerschap zullen verplicht worden gesteld op alle onderwijsinstellingen. Er zal geïnvesteerd worden in onderwijs en cultuurprogramma's die de kennis van en trots op onze nationale identiteit bevorderen. Een Nationaal Cultuurprogramma, ondersteund met een Cultuurfonds, zal worden gelanceerd. Binnen de Inheemse- en Tribale gemeenschappen zal dit Cultuurprogramma o.a. ondersteuning bieden aan organisaties en activiteiten voor taal- en cultuurbehoud.	Culturele rijkdom beschermen en benutten; jongeren voorzien van middelen om te slagen; talentontwikkeling: sport, cultuur en creatieve industrieën bevorderen als middel voor sociale vooruitgang.	De economische potentie van de rijke Surinaamse cultuur moet volledig worden benut. Dit door o.a. het promoten van cultureel erfgoed en ecotoerisme, en ondersteuning en belastingvoordelen voor culturele ondernemers en kunstinstellingen. Er komen beurzen en subsidies aan jongeren met talent in kunst, theater en muziek, en culturele bewustwording en vorming op school. Tradities, brede kunstvormen inclusief het materieel erfgoed worden ingevoerd in het nationaal curriculum en komen tot uiting in educatieve programma's.
19. Buurt- en gemeenschapsontwikkeling	Nadruk leggen op het versterken van de gemeenschappen in het zelf exploiteren van de in de leef- en woonomgeving aanwezige hulpbronnen en economische ontwikkelingsmogelijkheden	Inzetten op gemeenschapsprojecten, maatschappelijke initiatieven, buurtverenigingen en buurtcentra om sociale cohesie en participatie te bevorderen.	Buurtcentra moeten onder leiding van gekwalificeerd en gedisciplineerd kader in met name kansarme buurten. Verder worden er community-gebaseerde milieuprojecten uitgevoerd, en worden samengewerkt met lokale gemeenschappen voor ecotoerisme en kleinschalige landbouw.
	OPTSU	PL	VHP
Onderwijs			
1. Investeren in onderwijs binnenland	Bigi Sma Skoro en SAO worden landelijk én online opleidingen. Er komen Onderwijscentra in de districten (focus landbouw en toerisme)	Er komt gratis onderwijs overal en op alle niveaus, en bevoegde en bekwame leerkrachten in districten en binnenland. De woon- en leefomgeving van leerkrachten in districten en het binnenland zullen worden geëvalueerd	Afwezig / niet genoemd

		en bijgesteld. Studiefinanciering wordt uitgebreid, en e-learning ingezet voor opleiding van leerkrachten.	
2. Pedagogisch onderwijs moderniseren	Afwezig / niet genoemd	Instellen van een Academische Lerarenopleiding: positie van de opleiding en leerkrachten, curriculum, met name de positie van de opleiding, wetgeving. E-learning voor opleiding leerkrachten	Afwezig / niet genoemd
3. 21 st century skills integreren	Afwezig / niet genoemd	Geen expliciete vermelding van 21st century skills, wel van e-learning en het aanleren van ondernemersvaardigheden.	Onderwijs moet flexibel en toekomstgericht zijn, met daarbinnen aandacht voor technologische vaardigheden en digitale geletterdheid.
4. Investeren in praktijkgericht onderwijs (vocational schools)	Bigi Sma skoro en SAO worden landelijk én er komen online opleidingen, naast verkorte MBO-opleidingen en speciale opleidingsinstituten voor Oil & Gas	De volgende sectoren worden toegevoegd aan het beroepsonderwijs: milieu, bosbouw en mijnbouw. Er komt een stagecentrale, en een samenwerking tussen ministeries en ondernemers om snel te reageren op veranderende eisen van de arbeidsmarkt.	Ontwikkeling van vakgerichte opleidingen in de diverse sectoren
Drop out programma's	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd
5. Anders	Onderwijs moet gekoppeld worden aan nationale doelen. Er komen ouder- en studentencommissies op school, en schoolgebouwen worden ruimer ingezet.		Stimulering van studiebeurzen en studiefinanciering, o.a. middels partnerschap tussen overheid en bedrijfsleven.
Sociaal beleid			
6. Hervorming van het sociaal (uitkeringen)stelsel	Het zogeheten 'Gezinssubsidie' zal worden ingesteld. Hoewel niet expliciet genoemd, heeft deze de vorm van Conditional Cash Transfers. Er komt	Afwezig / niet genoemd	Instellen van een Onderraad voor Sociaal Beleid en een commissie voor armoedebestrijding. Sociale programma's efficiënter richten op

	een digitaal systeem maken om de Gezinssubsidie goed te regelen; subsidie voor openbaar vervoer voor kwetsbare groepen.		ondersteuning van specifieke groepen zoals ouderen en jongeren, en mensen met een beperking.
7. Opschoning bestanden	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd
8. Armoedebestrijding/ sociale zekerheid	Geen expliciete armoedebestrijdingsprogramma's, maar wel enigszins ondervangen door de invoering van Gezinssubsidie.	Afwezig / niet genoemd	Versterking van het sociaal beleid, met nadruk op armoedebestrijding en ondersteuning van zwakkere huishoudens.. Instellen van een Onderraad voor Sociaal Beleid en een commissie voor armoedebestrijding.
Gezondheidszorg			
9. Toegang (fysiek en financieel) & kwaliteit verbeteren	Goede, betaalbare zorg is een beleidsdoel. Maatregelen zijn: betere beloning zorgpersoneel, HBO-opgeleide zorgteams, en wijkklinieken opzetten & uitbreiden met andere diensten. Het basiszorgsysteem zal worden geëvalueerd en bijgesteld.	Kwalitatief goede, betaalbare, gelijkwaardige en toegankelijke zorg voor alle Surinamers in stad, district en binnenland als doel. Geen concrete acties	. Het oprichten van een Zorgautoriteit om de markt te reguleren en ervoor te zorgen dat zorginstellingen zich richten op hun kernspecialisaties
10. Meer preventie	Eerstelijns- en preventieve zorg wordt gereorganiseerd, en de diensten van wijkklinieken uitgebreid: tandzorg, verloskundigen en opvoedingsbegeleiding komen erbij.	Gezondheidszorg moet meer preventief. Dit bereiken door meer toegankelijkheid en betaalbaarheid (geen concrete acties)	Meer accent op preventieve gezondheid, waarbij een ministerie overkoepelend beleid gevolgd zal worden. Het promoten van een gezonde levensstijl, en het opzetten en uitbreiden van moeder- en kindzorg.
11. Anders			Aandacht voor opleidingen, kwaliteitscontrole, dataverzameling en digitalisering.
Huisvesting			

12. Sociale woningbouw & betaalbare huisvesting	Woningcorporaties worden gestimuleerd om betaalbare huur-en koopopties te bieden voor starters, gezinnen en ouderen. Er komen speciale zorgwoningen en begeleid wonen.	Huisvesting voor elke burger als speerpunt, geen concrete acties	Landelijk bouwrijp maken van 10.000 percelen en bouwen van 5.000 huizen/appartementen
13. Infrastructuur voor (sociale) huisvesting	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd	Verbetering van de ruimtelijke ordening en het handhaven van regelgeving voor een betere woon, werk- en productieomgeving.
14. Andere thema's			
15. Jeugd/ jongeren	Reorganisatie jeugdzorg	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd
16. Sport	Slechts algemene bewoordingen: bewegen en sporten in de buurten wordt gestimuleerd. Sport moet deel zijn van een levensstijl, en topsporters worden gekweekt.	Concrete acties opgenomen, zoals functionele, goede en duurzame sportinfrastructuur aanleggen, stimuleren en ondersteunen van buurtsport verenigingen, openbare ruimten die meer beweegvriendelijk zijn en sportaccommodaties.	Afwezig / niet genoemd
17. Cultuur	Kunst en cultuur door nationale participatie en het creëren van een sterke culturele sector. Geen concrete acties.	Afwezig / niet genoemd	Versterking van de cultuursector via cultuureducatie, aanleren van Basic Live Skills, ondersteuning kunstenaars en bevordering museumwezen.
18. Buurt- en gemeenschapontwikkeling	Het instellen en ondersteunen van buurtcommissies en buurtnetwerken. Scholen worden ook onderdeel van een netwerk voor veiligheid in buurten.	Slechts vermelding van buurtsportverenigingen	Versterken van buurten en bevordering buurtwerk voor sociale cohesie, aanpak sociale problemen, en het bijbrengen van basic life skills en andere vaardigheden. Er komt speciale aandacht voor veiligheid in buurten, inclusief verstoring van de openbare orde en geluidsoverlast.

	A-20	ABOP	BEP	DA-91	NDP	NPS	OPTSU	PL	VHP
1. Correcte definitie/benadering van duurzame ontwikkeling	Yellow	Yellow	Green	Green	Red	Red	Red	Red	Red
2. Natuur/Milieu is randvoorwaarde ontwikkeling mens & economie	Green	Red	Green	Green	Yellow	Red	Yellow	Yellow	Red
3. Beheer natuurlijke hulpbronnen	Red	Yellow	Green	Yellow	Yellow	Yellow	Yellow	Yellow	Yellow
4. Behoud van biodiversiteit	Yellow	Yellow	Yellow	Green	Yellow	Yellow	Yellow	Red	Red
5. Ruimtelijke ordening	Green	Yellow	Red	Red	Yellow	Yellow	Yellow	Yellow	Yellow
6. Natuur in economische ontwikkeling (land en zeegebruikssectoren)	Red	Yellow	Red	Green	Yellow	Red	Red	Red	Red
7. Environm. justice (vb boeren Weg naar Zee, ITP& kwik, voedselzekerheid)	Red	Yellow	Yellow	Yellow	Yellow	Red	Red	Red	Red
8. Belangrijkste issues (kwik, bosbehoud, vuilverwerking, water, kustbesch.)	Yellow	Yellow	Green	Yellow	Green	Yellow	Yellow	Yellow	Yellow

Samenvatting Gezonde Leefomgeving en Natuur per partij

A20

Milieu staat als 1 van de 4 kernelementen in de visie voor ontwikkeling figuur (pg 8), maar de genoemde kwesties zijn globaal. Hier en daar in het programma worden enkele issues aangehaald, zoals kwikvervuiling, afvalbeheer, zeespiegelstijging, bescherming van het bos, maar de ernst, urgentie, omvang, impact en de integraal onderbouwde key issues in het programma ontbreken. In het hoofdstuk over milieu en natuur staat vrij algemene informatie.

Er is geen expliciete, eenduidige definitie gegeven over duurzame ontwikkeling. Het gronduitgiftebeleid wordt genoemd maar niet voor o.a. hout en goud concessies en conflict met de collectieve rechten van inheemse en tribale volkeren. Verbanden worden gelegd tussen onderwijs en duurzame ontwikkeling in het kader van olie exploitatie, en tussen gezondheid en milieu als een holistische benadering voor gezondheid, waarbij burgers 'leven in een gezond milieu'. Ruimtelijke ordening, wordt gezien als basis voor 'lange termijn slimme en duurzame ontwikkeling', maar dit is niet toegelicht.

Er is een relatief uitgebreid deel over agrarische ontwikkeling, waarbij ook milieuregels worden aangehaald. De economische potentie van zoetwater voorraden wordt ook aangehaald, maar er wordt niets gezegd over de realiteit van huidige waterkwaliteit in veel van onze oppervlaktewateren en de risico's voor oppervlaktewater die gepaard gaan met overstromingen in bewoonde gebieden (bijv. plekken met septic tanks e.d.).

ABOP

Er is geen expliciete definitie van duurzame ontwikkeling, wel een beschrijving, maar die is vrij algemeen. Er wordt gesproken over groene economie en het bevorderen van duurzaamheid zonder uitleg van wat deze begrippen betekenen. Duurzaam beheer en verantwoord beheer worden genoemd en bij de standpunten worden beloftes/wensen opgesomd voor strenge wetten, milieuvriendelijke exploitatie, transparantie inkomsten, betrekken gemeenschappen, monitoring, herstelprogramma's.

Onder infrastructuur worden groene ruimten en stadsontwikkeling genoemd en ook regionale ontwikkeling en toerisme, maar bescherming van natuur- en landbouwgebieden, decentralisatie, duurzame landbouw, circulaire economie en herstel van aangetaste natuurgebieden zijn niet uitgewerkt. Verantwoorde mijnbouwtechnieken komen niet aan de orde.

BEP

Het partijprogramma gaat uitgebreid in op duurzame ontwikkeling en vindt dat de mensenrechtenbenadering, rechtvaardige verdeling van voordelen en opbrengsten, de rechtvaardige overdracht van technologie en capaciteitsversterking o.a. basisprincipes zijn voor het formuleren van een aangepast milieubeleid. Ook wil men dat het beleid van Suriname met betrekking tot mondiale milieuvraagstukken zoals klimaatverandering, biodiversiteit, schoon drinkwater en ongerepte bossen wordt geëvalueerd. Milieubescherming wordt expliciet genoemd als een publieke uitgave

die gedekt moet zijn door belastingen. Grootsschalige kaalkap wordt nadrukkelijk van de hand gewezen, terwijl carbonhandel, compensatie van carbonemissies (REDD+), 'schone ontwikkelings-mechanismen' (CDM's) en de overdracht van technologie en capaciteitsversterking in het kader van klimaatverandering grondig bestudeerd moeten worden en voordeel moeten bieden aan de mensen die de bossen eeuwenlang hebben beschermd. Wat vuilverwerking betreft vindt men dat grofvuil en allerhande vuil opslagplaatsen moeten worden opgeruimd. Het programma geeft niet concreet aan hoe de geïdentificeerde problematiek zal worden aangepakt.

DA91

Het woord 'duurzaam' komt vaak voor, maar er is geen definitie gegeven. De partij noemt het implementeren van een Groene Strategie, waarbij de nationale spelers gestimuleerd moeten worden om strategische partnerschappen aan te gaan met andere landen, organisaties en internationale instituten. De erkenning van de grondenrechten van inheemsen en tribale volkeren is ook een bevestiging van andere rechten.

NDP

Duurzame groei, duurzame ontwikkeling, duurzame sectoren worden vaak genoemd zonder duidelijke definitie van het woord 'duurzaam'. Er wordt gehint naar sociale, economische en milieu aspecten maar niet expliciet. Milieu en natuur worden wel erkend als belangrijk voor het beschermen van natuurlijke hulpbronnen, maar slechts op 1 plek als een soort randvoorwaarde voor ontwikkeling en in verband gebracht met strenge regulering (in het geval van houtkap en mijnbouw). Er is niet ingegaan op relevante aspecten voor beheer van natuurlijke hulpbronnen. Behoud van de biodiversiteit wordt genoemd in het kader van visgronden en visquota's in de visserijsector, van traditionele landbouw (hoewel het verband hier niet direct duidelijk is en wat hier precies wordt verstaan onder biodiversiteit), bescherming van natuurgebieden, en samenwerking met internationale milieu organisaties. Het viel wel op dat 1 van de beleidsmaatregelen over visquota's aansluit op de targets in het nationale biodiversiteits-actieplan.

Er is een visie voor ruimtelijke ordening en naleving van ruimtelijke ordeningswetten is aangehaald zonder dat het duidelijk is om welke wetten het gaat. De aandacht voor het milieu in land en zeegebruikssectoren in de meeste gevallen beperkt tot 'milieu regels' in de visserij, olie sector, mijnbouw. *Environmental justice* wordt alleen genoemd in het kader van toegang tot schoon drinkwater in alle districten. Kustbescherming, klimaatverandering en klimaatadaptatie, en verschillende componenten van afvalbeheer (verwerking, scheiding en recycling) worden aangehaald. Hernieuwbare energie wordt op meerdere plekken genoemd, en ook groene ruimtes in stadsplanning. Hoewel beperkt, worden carbon credits wel aangehaald voor het genereren van inkomsten.

NPS

Er is geen definitie gegeven over duurzame ontwikkeling, alleen genoemd dat de NPS zich richt op duurzame ontwikkeling en inclusieve economische groei. Milieu wordt gezien als een van de vele aandachtspunten in het kader van de 4 hoofdlijnen van het programma. Indirect voor het stimuleren van niet-extractieve sectoren wordt een fiscale beleidsmaatregel voorgesteld (lagere inkomsten-belasting). Verder zijn er geen concrete beleidsmaatregelen, maar er wordt wel gesproken over de bauxietindustrie en andere grootsschalige plannen i.h.k.v. exploitatie van

natuurlijke hulpbronnen en een 'verantwoorde benutting' zonder concrete uitwerking en voorzorgs-maatregelen tegen negatieve effecten. Gestructureerde wijken en ruimtelijke planning wordt aangehaald, en ordelijke ontwikkeling in urbane gebieden, herinrichting van zones in Paramaribo, maar geen specifiek beleid of acties.

PL

Er is een algemene erkenning dat een gezond milieu en gezonde leefomgeving een randvoorwaarde is voor de ontwikkeling zowel voor mens als economie maar deze erkenning wordt niet vertaald in concrete acties. Het belang van een duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen en "duurzame economische en sociale ontwikkeling" ten behoeve van milieubescherming worden benadrukt, maar het is niet voldoende uitgewerkt en ook hier zijn er geen concrete acties. Het belang van ruimtelijke ordening is goed belicht, maar onvoldoende uitgewerkt. Belangrijke milieu issues zoals klimaatverandering, bosbehoud, afvalbeheer (verbeterd vuilverwerking) en kwikvervuiling worden zeer algemeen belicht zonder concrete acties.

VHP

In de benadering van duurzame ontwikkeling ontbreken aspecten gerelateerd aan sociale rechtvaardigheid en gelijkwaardigheid, en economische ontwikkeling. Bij acties voor beheer van natuurlijke hulpbronnen worden opgesomd het vergroten van inkomsten uit de sector, transparante uitgifte van vergunningen, integratie SDG's over duurzame consumptie en productie en klimaatverandering in de mijnbouw. Maar nergens is er een onderbouwing of uitwerking, noch concrete acties. Wat de biodiversiteit betreft is alleen een belofte dat de biodiversiteit behouden moet worden. Onder het kopje ruimtelijke ordening gaat het met name over infrastructurele werken. Het milieu heeft alleen aandacht bij de exploitatie van natuurlijke hulpbronnen en milieuvriendelijke processen, maar er is geen onderbouwing en uitwerking. Klimaatverandering wordt hier en daar genoemd en ook dat er milieuregels moeten zijn voor bodem-, water- en luchtvervuiling.

Vragenlijst Gezonde Leefomgeving en Natuur

	A20	ABOP	BEP
1. Correcte definitie/benadering van duurzame ontwikkeling	De verschillende elementen van het concept duurzame ontwikkeling komen wel aan de orde, maar geen expliciete, eenduidige definitie.	Geen expliciete definitie, wel een beschrijving, maar die is vrij algemeen. Sociale aspecten ontbreken.	Er wordt er uitgebreid ingegaan op duurzame ontwikkeling.
2. Erkenning dat een gezond(e) natuur/milieu/ gezonde leefomgeving randvoorwaarde is voor ontwikkeling van mens en economie, er zijn concrete acties.	Er wordt vaak benadrukt dat economische ontwikkeling niet ten koste mag gaan van de natuur. Bij sommige onderdelen van het programma komt soms vooral het gebruiksaspect van de natuur voor 'duurzame economische ontwikkeling' naar voren.	Afwezig / niet genoemd	Milieu is duidelijk gedefinieerd.
3. Beheer natuurlijke hulpbronnen	Afwezig / niet genoemd. Er wordt vrijwel niets gezegd over het beheer van natuurlijke (minerale en niet minerale) hulpbronnen. In het kader van goed bestuur en transparantie wordt ingegaan op gronduitgifte beleid, maar niet voor o.a. hout en goud concessies en conflict met de collectieve rechten van inheemse en tribale volkeren.	Er wordt genoemd: duurzaam beheer en verantwoord beheer, en bij de standpunten worden beloftes/wensen opgesomd voor strenge wetten, milieuvriendelijke exploitatie, etc. De vertaalslag van de 'standpunten' naar concrete beleidsacties ontbreekt; net als zaken over vergunning uitgifte en coördinatie van beleid tussen extractieve sectoren.	Er zijn concrete acties genoemd, waaronder: - Actualiseren en implementeren van de Milieuwet - Ontwikkelen van lokale beheersstructuren voor drinkwatervoorziening - Reguleren van gemeenschapsbossen - Carbon trade onderhandelingen - Collectieve grondenrechten en FPIC
4. Behoud van biodiversiteit	Biodiversiteit wordt hier en daar aangehaald, dat erop gelet moet worden bij ontsluiting van het binnenland (alleen selecte gebieden ter bevordering van ontwikkeling, de	Bescherming als argument (beheer van natuurlijke hulpbronnen) en als doel (middels uitbreiden beschermde gebieden, en investeren van opbrengsten via carbon credits).	Evalueren van het beleid van Suriname met betrekking tot mondiale milieuvraagstukken zoals klimaatverandering, biodiversiteit etc, maar geen maatregelen verder

	rest moet beschermd blijven) en i.h.k.v. traditionele geneeskunde en medicinale planten. Maar geen concrete acties.	Conceptwet natuurbeheer wordt nergens genoemd.	
5. Ruimtelijke ordening	Er is een aparte sectie (2.4) specifiek over ruimtelijke ordening waar i.t.t. sommige andere programma's niet alleen over infrastructuur wordt gesproken, en het wordt gezien als basis voor 'lange termijn slimme en duurzame ontwikkeling'. Er worden 5 speerpunten aangekondigd, maar alleen een Wet ruimtelijke ordening wordt genoemd, de vier andere speerpunten zijn verloren?	Wordt genoemd met Regionale ontwikkeling en toerisme. Maar er wordt onder dat kopje weinig over gezegd o.a bestemmingsplannen, infrastructuur, en beschermen natuur en landbouwgebieden, decentralisatie). Onder infrastructuur worden wel groene ruimten en stadsontwikkeling genoemd. Niets is uitgewerkt	Afwezig / niet genoemd
6. Natuur in economische ontwikkeling (land en zeegebruikssectoren)	Er is niet echt een sectorale benadering, en de agrarische en toerisme sectoren worden in het programma gezien als 'groene' sectoren waarin geïnvesteerd moet worden. Agrarische ontwikkeling: milieuregels worden aangehaald. Toerisme sector: focus op afvalbeheer en recycling, en herstel van beschadigde natuurgebieden. De economische potentie van zoetwater voorraden wordt ook aangehaald, maar er wordt niets gezegd over de realiteit en bedreigingen van huidige waterkwaliteit in veel van onze oppervlaktewateren (rivieren, kreken, etc). Olie exploitatie en mijnbouw: milieuregels en restricties	Beperkt tot het noemen van zaken zoals duurzame landbouw, circulaire economie en herstel van aangetaste natuurgebieden. Maar niet over verantwoorde mijnbouw technieken. Geen uitwerking in concrete acties van het bovenstaande.	Afwezig / niet genoemd

	moeten gelden en worden gehandhaafd.		
7. Environmental justice (v.b boeren te Weg naar Zee, ITP en kwik, bos; vissers aan de kust, voedselzekerheid van ITP's)	Afwezig / niet genoemd De milieukwesties zoals kwik, voedselzekerheid en schoon drinkwater worden wel aangehaald, maar de link naar ongelijkheid in hoe mensen erdoor worden geïmpact en (niet) geholpen wordt niet gelegd.	Toegang tot schoon drinkwater als fundamenteel recht waarborgen door infrastructuur en waterbronnen te beschermen. Concrete beleidsmaatregelen ontbreken.	Terug te vinden in uitgangspunten zoals de mensenrechtenbenadering, rechtvaardige verdeling van voordelen en opbrengsten, de rechtvaardige overdracht van technologie en capaciteitsversterking voor milieubeleid, maar niet concreet
8. Belangrijkste milieu issues zoals kwik, bosbehoud, vuilverwerking, water, kustbescherming	Milieu staat als 1 van de 4 kernelementen in de visie voor ontwikkeling figuur (pg 8), maar de genoemde kwesties zijn globaal. Hier en daar in het programma worden enkele issues aangehaald, zoals kwikvervuiling, afvalbeheer, zeespiegelstijging, bescherming van het bos, maar onvoldoende (ernst, urgentie, omvang, impact) en integraal onderbouwde key issues in het programma,	Afvalbeheer, klimaatverandering. Geen concrete uitwerking	Grofvuil, de uitstoot van broeikasgassen, vuilopslag. Er is veel aandacht voor milieuvriendelijke goudwinning.
9. anders nl (vul in bij comments)	Verbanden worden gelegd tussen onderwijs en duurzame ontwikkeling (wel alleen in het kader van olie exploitatie), en tussen gezondheid en milieu als een holistische benadering voor gezondheid waarbij burgers 'leven in een gezond milieu'.	Afwezig / niet genoemd	Algemeen commentaar: het programma is meer een opsomming van punten dan dat er concreet wordt aangegeven hoe de problematiek zal worden aangepakt.

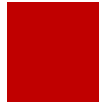
	DA91	NDP	NPS
1. Correcte definitie/benadering van duurzame ontwikkeling	In het gehele document wordt vanaf de missie, wel 60 keer gesproken over 'duurzaam'.	Duurzame groei, duurzame ontwikkeling, duurzame sectoren, 'duurzaam' / 'duurzame' worden 115 keer genoemd in het document, zonder duidelijke definitie. Er wordt gehint naar sociale, economische en milieuaspecten maar niet expliciet.	Er wordt geen definitie of uitleg gegeven. Alleen dat de NPS zich richt op duurzame ontwikkeling en inclusieve economische groei, waarbij kernbegrippen milieu, onderwijs, gezondheidszorg, infrastructuur en goed bestuur worden opgesomd.
2. Erkenning dat een gezond(e) natuur/milieu/ gezonde leefomgeving randvoorwaarde is voor ontwikkeling van mens en economie, er zijn concrete acties.	Het integreren van infrastructuurontwikkeling met oog voor natuurbescherming en klimaatadaptatie. Bescherming van natuurgebieden: Strikte regelgeving tegen en handhaving van wetgeving tegen illegale houtkap en mijnbouw. Export van rond hout zal gestopt worden.	Milieu en natuur worden wel erkend als belangrijk voor het beschermen van natuurlijke hulpbronnen, maar slechts op 1 plek als een soort randvoorwaarde voor ontwikkeling.	Milieu wordt gezien als 1 van de vele aandachtspunten in het kader van 4 hoofdlijnen van het programma (sociale, economische, ethische en culturele), maar niet in relatie gebracht met ontwikkeling van mens en economie.
3. Beheer natuurlijke hulpbronnen	Beheer van natuurlijke hulpbronnen zoals bossen, water en biodiversiteit wordt wel meermalen genoemd, maar er is slechts 1 concrete actie, namelijk educatieve initiatieven.	Het wordt slechts genoemd en in verband gebracht met strenge regulering (in het geval van houtkap en mijnbouw), maar verder wordt er niet ingegaan op relevante aspecten voor beheer van natuurlijke hulpbronnen.	Indirect voor het stimuleren van niet-extractieve sectoren wordt een fiscale beleidsmaatregel voorgesteld (lagere inkomstenbelasting). Verder geen concrete beleidsmaatregelen, maar er wordt wel gesproken over de bauxietindustrie en andere grootschalige plannen inhk van exploitatie van <i>natural resources</i> , en 'verantwoorde benutting' zonder concrete uitwerking en voorzorgsmaatregelen tegen negatieve effecten.
4. Behoud van biodiversiteit	Stimuleren van verantwoord beheren van natuurlijke hulpbronnen zoals bossen, water en biodiversiteit.	Wordt genoemd in het kader van visgronden en visquota's in de visserijsector, van traditionele	Behoud/bescherming alleen genoemd, niet concreet uitgewerkt. .

	Hieronder valt ook gepaste educatieve initiatieven om burgers van alle leeftijden bewust te maken van hoe om te gaan met onze bossen en andere natuurlijke hulpbronnen.	landbouw (hoewel het verband hier niet direct duidelijk is en wat precies wordt verstaan onder biodiversiteit hier), bescherming van natuurgebieden, en samenwerking met internationale milieuorganisaties.	
5. Ruimtelijke ordening	Afwezig / niet genoemd	Ruimtelijke ordening wordt genoemd als 1 van de pijlers onder het kopje woningbouw en gronduitgifte. Maar op de meeste plekken in het programma wordt vooral de nadruk gelegd op infrastructuur. Verder wordt wel een visie gegeven voor ruimtelijke ordening, en is het naleven van ruimtelijke ordeningswetten aangehaald zonder dat het duidelijk is om welke (nog niet bestaande?) wetten het gaat.	Gestructureerde wijken en ruimtelijke planning wordt aangehaald, en ordelijke ontwikkeling in urbane gebieden, herinrichting van zones in Paramaribo. Geen specifiek beleid of acties.
6. Natuur in economische ontwikkeling (land en zeegebruikssectoren)	Afwezig / niet genoemd	Aandacht voor het milieu in land en zeegebruiks-sectoren is zeer oppervlakkig, en in de meeste gevallen beperkt tot 'milieuregels' in de visserij, oliesector, mijnbouw. Voor toerisme wordt er wel 'milieuvriendelijke accommodaties' en 'duurzame excursies' genoemd, maar zonder verdere uitleg wat hieronder wordt verstaan. Over het algemeen wordt 'milieuvriendelijk' gebruikt als begrip zonder verdere toelichting of concrete specificatie.	In de landbouw (waterbeheer, biologische bestrijding), maar monitoren van insecticiden niveaus ontbreekt (en concrete maatregelen). In de visserij wordt gesproken over verantwoorde vangst zonder overbevissing, maar er wordt geen rekening gehouden met reeds bestaande overbevissing.
7. Environmental justice (v.b boeren te Weg naar Zee, ITP en kwik, bos; vissers aan de kust, voedselzekerheid van ITP's)	Afwezig / niet genoemd Erkenning van grondenrechten en sociale onrechtvaardigheid zijn wel aangehaald, maar niet in het kader van environmental justice.	<i>Environmental justice</i> komt enkel aan de orde (genoemd) in het kader van toegang tot schoon drinkwater in alle districten.	Afwezig / niet genoemd

8. Belangrijkste milieu issues zoals kwik, bosbehoud, vuilverwerking, water, kustbescherming	Milieuregels naleven: Strenge regels tegen vervuiling en schade aan het milieu. Deze zullen onderdeel moeten zijn van alle contracten nationaal en internationaal. Milieuregulering mijnbouw en bosbouw.	Niet heel uitgebreid, maar kustbescherming wordt aangehaald, klimaatverandering en klimaatadaptatie, en verschillende componenten van afvalbeheer (verwerking, scheiding en recycling).	Kwikvervuiling, schadelijke stoffen in de goudwinning, “groene technologie” (definitie ontbreekt), ontbossing, mijnbouw en rehabilitatie, pesticide gebruik, klimaatverandering en natuurrampen.
9. anders nl (vul in bij comments)		Hernieuwbare energie wordt op meerdere plekken genoemd. Er groene ruimtes in stadsplanning is aangehaald. En meest opvallende, maar zeer beperkt (enkel opgesomd) is <i>carbon credits</i> voor het genereren van inkomsten.	
	OPTSU	PL	VHP
1. Correcte definitie/benadering van duurzame ontwikkeling	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd	Aspecten gerelateerd aan sociale rechtvaardigheid en gelijkwaardigheid, en economische ontwikkeling ontbreken.
2. Erkenning dat een gezond(e) natuur/milieu/ gezonde leefomgeving randvoorwaarde is voor ontwikkeling van mens en economie, er zijn concrete acties.	Geen erkenning, maar er wordt beloofd dat bossen, rivieren en dieren beschermd worden, en dat mijnbouw aangepakt wordt door schadevermindering en herstel.	Wordt expliciet erkend in lid 4.1 Natuur en 4.2 Milieu maar deze erkenning wordt niet vertaald in concrete acties..	Afwezig / niet genoemd
3. Beheer natuurlijke hulpbronnen	Alleen de oliesector is uitgewerkt: inkomsten, jobs en opleidingen, en infrastructurele ontwikkeling; local content wetgeving, transparantie van contracten	In lid 4.3 wordt het belang van duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen en “duurzame economische en sociale ontwikkeling” ten behoeve van milieubescherming benadrukt maar het is niet voldoende uitgewerkt en er zijn geen concrete acties.	Inkomsten vergroten uit de sector, Transparante uitgifte vergunningen, integratie SDG's over duurzame consumptie en productie en klimaatverandering in de mijnbouw; zijn enkele zaken die worden genoemd. Geen onderbouwing, uitwerking of concrete acties.

4. Behoud van biodiversiteit	In het kader van dierenbescherming wordt biodiversiteit genoemd (tegengaan dierenmishandeling, stroperij, illegale handel). Verder geen concrete acties.	Afwezig / niet genoemd	Er wordt alleen een belofte gemaakt dat biodiversiteit behouden moet worden, geen acties.
5. Ruimtelijke ordening	Ruimtelijke ordening wordt alleen even genoemd in het kader van bestemmingsplannen (landbouw, woningbouw), maar zonder verdere uitwerking.	In lid 4.4 en 4.6 wordt het belang van ruimtelijke ordening goed belicht maar niet voldoende uitgewerkt, er zijn geen concrete acties.	Er is een kopje ruimtelijke ordening, maar de inhoud gaat m.n over infrastructurele werken. Er wordt verder alleen beloofd dat ruimtelijke ordening in woon, werk en productiegebieden verbeterd moet worden.
6. Natuur in economische ontwikkeling (land en zeegebruikssectoren)	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd Geen aandacht voor milieu onder andere land- en zeegebruikssectoren (als die überhaupt worden genoemd), dan bij de exploitatie van natuurlijke hulpbronnen
7. Environmental justice (v.b boeren te Weg naar Zee, ITP en kwik, bos; vissers aan de kust, voedselzekerheid van ITP's)	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd
8. Belangrijkste milieu issues zoals kwik, bosbehoud, vuilverwerking, water, kustbescherming	Verminderen mijnbouwschade en herstel; bossen beschermen; afvalbeheer	In lid 4.1, 4.2, 4.3 en 4.7 worden belangrijke milieu issues zoals klimaatverandering, bosbehoud, afvalbeheer (verbeterd vuilverwerking) en kwikvervuiling belicht maar het is zeer algemeen en niet voldoende uitgewerkt.	Klimaatverandering wordt hier en daar genoemd. En milieuregels voor bodem, water en luchtvervuiling. Ook hier, belofte formulering, geen onderbouwing, geen uitwerking.
9. anders nl (vul in bij comments)	Voorlichting en educatie voor een mindshift ("groene mensen")		Milieuvriendelijke industriële processen. Zonder onderbouwing en uitwerking.

8 Hervorming Overheid / (Public Sector Reform)

	A-20	ABOP	BEP	DA-91	NDP	NPS	OPTSU	PL	VHP
Personeel (Modernisering Personeelwet, Transparant benoemings/personeelsbeleid; Performance meting)									
Heldere, rechtvaardige plannen inkrimping ambtenarenapparaat									
Rationalisatie overheidsapparaat /stroomlijnen/ herorganisatie ministeries/diensten									

Samenvatting Hervorming Overheid per partij

A20

Benoemingen op basis van partijloyaliteit wordt genoemd als groot probleem maar er is geen duidelijke systematische aanpak personeelsbeleid of aanpassing personeelwet. Inkrimpen van het ambtenarenapparaat wordt gekoppeld aan het stimuleren van ondernemerschap en verbeteren van arbeidsvoorwaarden. Er zijn concrete en heldere stappen genoemd. Rationalisatie van het apparaat wordt wel genoemd, maar er zijn geen concrete acties.

ABOP

Dit verkiezingsprogramma heeft geen maatregelen voor rationalisatie van het overheidsapparaat, transparantie in benoemingen, prestatie-indicatoren, modernisering van de Personeelwet, of andere maatregelen die bijdragen aan de hervorming van de overheid.

BEP

Public sector reform wordt niet genoemd, behalve dat 'het overheidsapparaat zal worden hervormd waarbij iedere ambtenaar, ongeacht politieke overtuiging, een eerlijke kans krijgt om zich dienstbaar te maken aan het land en volk.'

DA91

Aandacht voor tegengaan oneigenlijke benoemingen van partijloyalisten, maar geen specifieke maatregelen voor benoemingsbeleid, personeelwet of andere personele zaken, behalve profielen voor selectie alle openbare ambten. Inkrimpen en rationaliseren van het ambtenarenbestand komen niet aan de orde.

NDP

De NDP heeft geen maatregelen voor inkrimping / rationalisatie van het overheidapparaat, verbeteren van het personeelsbeleid, of transparantie in benoemingen. Er zijn wel diverse maatregelen opgesomd voor versterking van controle, planning en oversight staatinstituten.

NPS

Het wervingsbeleid zal transparanter geschieden, waarbij als enige concrete actie is opgenomen het publiceren van vacatures. Hoewel er acties zijn voor meer capaciteit van het overheidsapparaat, is er geen aandacht voor echte rationalisatie of sanering ervan.

OPTSU

Sanering slechts geïmpliceerd op 1 plek, namelijk het 'klaarmaken van ambtenaren voor kansen binnen en buiten de overheid'. Er is wel aandacht voor een betere dienstverlening door de overheid, maar niet voor rationalisatie van het apparaat.

PL

Dit is de enige partij die aangeeft de Personeelswet te zullen herzien en naleven, hoewel verdere uitwerking ontbreekt. Het maken van profielschetsen voor hoge ambtsdragers, en de noodzaak voor reorganisatie en hervorming van het overheidsapparaat worden wel genoemd maar niet nader uitgewerkt. Gezien de rol van PL bij het Ministerie van Binnenlandse Zaken, is het merkwaardig dat inkrimping van het ambtenarenapparaat niet wordt genoemd.

VHP

Er zijn geen maatregelen opgenomen over het personeelsbeleid of personeelswet van de overheid, noch over inkrimping of rationalisatie van het overheidsapparaat. Modernisering van de publieke sector is beperkt tot digitaliseren van overheidsdiensten.

Vragenlijst Hervorming Publieke Sector			
	A20	ABOP	BEP
Personeel (Modernisering Personeelwet, Transparant benoemings/personeelsbeleid; Performance meting)	Benoemingen op basis van partijloyaliteit wordt genoemd als groot probleem maar geen duidelijke systematische aanpak personeelsbeleid of aanpassing personeelwet	Afwezig/ niet gevonden	Niet genoemd, behalve dat 'het overheidsapparaat zal worden hervormd waarbij iedere ambtenaar, ongeacht politieke overtuiging, een eerlijke kans krijgt om zich dienstbaar te maken aan het land en volk.' Dit is de enige keer dat hervorming van het apparaat ter sprake komt. Er is in het programma wel aandacht voor decentralisatie, maar dat is niet hetzelfde.
Heldere, rechtvaardige plannen inkrimping ambtenarenapparaat	Sanering ambtenarenapparaat gekoppeld aan stimuleren van ondernemerschap en verbeteren van arbeidsvoorwaarden. Er zijn concrete en heldere stappen genoemd.	Afwezig/ niet gevonden	Afwezig/ niet gevonden
Rationalisatie overheidsapparaat (stroomlijnen/herorganiseren overheidslichamen en - diensten (taken ministeries)	Genoemd, zonder uitwerking; weer verwezen naar het 'technisch kabinet. Het blijft vaag.	Moderniseren van overheidsdiensten middels digitalisering, gekoppeld aan SDG16 (efficiënte overheid)	Afwezig/ niet gevonden
	DA 91	NDP	NPS
Personeel (Modernisering Personeelwet, Transparant benoemings/personeelsbeleid; Performance meting)	Aandacht voor tegengaan oneigenlijke benoemingen van partijloyalisten, maar geen specifieke maatregelen voor benoemingsbeleid, personeelwet of andere personele	Afwezig/ niet gevonden	Slechts de gemeenplaats dat het benoemingsbeleid wordt aangepast volgens de principes van behoorlijk bestuur. Vacatures en openbare aanbestedingen worden

	zaken, behalve profielen voor selectie alle openbare ambten		(transparent) opengesteld voor iedereen.
Heldere, rechtvaardige plannen inkrimping ambtenarenapparaat	Afwezig/ niet gevonden	Afwezig/ niet gevonden	Afwezig/ niet gevonden
Rationalisatie overheidsapparaat (stroomlijnen/herorganiseren overheidslichamen en - diensten (taken ministeries)	Enkele aanverwante acties genoemd zoals digitale transformatie van overheidsdiensten, maar niet de echte herziening van de taakstellingen en stroomlijning daarvan.	Afwezig/ niet gevonden	Hoewel de NPS aangeeft dat wat moet veranderen (oa. Planningsvermogen, uitvoeringscapaciteit, professionaliseren op alle niveaus, etc) is geen echte aandacht voor echte rationalisatie van het apparaat
	OPTSU	PL	VHP
Personeel (Modernisering Personeelwet, Transparant benoemings/personeelsbeleid; Performance meting)	Afwezig/ niet gevonden	Volgende actiepunten genoemd, maar niet nader uitgewerkt: Herziening en naleving Personeelwet Profielschetsen voor hoge ambtsdragers (President, VP, Ministers, Volksvertegenwoordigers)	Afwezig/ niet gevonden
Heldere, rechtvaardige plannen inkrimping ambtenarenapparaat	Ambtenaren klaarmaken voor kansen binnen en buiten de overheid.	Niet genoemd, merkwaardig gezien rol PL op het Min. Biza i.h.k.v. herregistratie ambtenaren in deze regeringsperiode. Maar ook niet zo merkwaardig want programma 2025-2030 een bijna exacte kopie 2020-2025	Afwezig/ niet gevonden
Rationalisatie overheidsapparaat (stroomlijnen/herorganiseren overheidslichamen en - diensten (taken ministeries)	Genoemd dedigitaliseerde, servicegerichte overheid; bijscholing, nieuwe diensten, maar niet rationalisatie overheidsapparaat	Noodzaak voor reorganisatie en hervorming van het overheidsapparaat wordt genoemd maar niet verder uitgewerkt	Digitaliseren overheidsdiensten en technologie voor modernisering van de publieke sector, maar dat is niet rationalisatie

9 Financieel Economisch

Fiscaal	A-20	ABOP	BEP	DA-91	NDP	NPS	OPTSU	PL	VHP
1. Hervorming belastingen (incl. aanpassing schijven)	Red	Red	Yellow	Yellow	Green	Green	Red	Red	Yellow
2. Wet Onroerendgoedbelasting, en inning andere vermogensbelastingen	Red	Red	Green	Green	Red	Red	Red	Yellow	Red
3. Belastingdienst Versterken	Green	Red	Yellow	Red	Red	Green	Red	Red	Yellow
4. Informele sector formaliseren	Yellow	Red	Yellow	Red	Red	Yellow	Red	Red	Yellow
Staatsschuld									
5. Correcte cijfers en ontwikkelingen staatsschuld	Green	Red	Red	Red	Red	Red	Red	Red	Red
6. Realistisch en haalbaar plan voor aflossing van de staatsschuld	Red	Yellow	Red	Green	Yellow	Red	Red	Red	Red
7. Duidelijk plan opvang gevolgen staatsschuld op meest kwetsbaren	Red	Red	Red	Red	Red	Red	Red	Red	Red
8. Duidelijk plan voor beheer van de olie-inkomsten	Red	Green	Red	Green	Red	Yellow	Red	Red	Red
9. Aandacht Money Laundering en Terrorismefinanciering	Red	Red	Red	Red	Yellow	Red	Red	Red	Red
Begroting									
10. Realistische schatting besteedbaar nationaal inkomen	Green	Red	Red	Red	Red	Red	Red	Red	Red
11. Schatting kosten/doorberekening van het verkiezingsprogramma	Red	Red	Red	Green	Red	Red	Red	Red	Red

Samenvatting Financieel Economisch per Partij

A20

Het partijprogramma heeft veel aandacht voor belastingen, zoals de versterking van de belastingdienst en de invoering van een aantal belastingvoordelen. Verder worden extra bonussen en belastingvoordelen genoemd voor professionals die ervoor kiezen om in Suriname te blijven of terug te keren, maar wie dergelijke professionals zijn en waar de grens wordt gelegd is niet genoemd.

Voor wat de olie- en gassector betreft, de verantwoordelijkheid voor het formuleren van strategisch beleid voor het beheer van de olie- en gasopbrengsten zal liggen bij het technisch kabinet, terwijl een Sovereign Wealth Fund (SWF) wordt genoemd als een fonds dat olie-inkomsten beheert en investeert in andere sectoren, zoals onderwijs, infrastructuur en technologie. Het is onduidelijk of dit anders is dan het reeds bestaande Spaar en Stabilisatiefonds.

ABOP

Het partijprogramma noemt belastingvoordelen ('fiscale prikkels') als incentives voor buitenlandse investeringen en voor de techsector, maar algemene hervorming van het belastingstelsel en andere aanpassingen van belastingen worden niet genoemd, noch de versterking van de belastingdienst. Voor wat de staatsschuld betreft worden 'hoge schulden' genoemd, maar niet wat daarmee moet gebeuren. Er is ook geen koppeling gemaakt tussen de staatsschuld en de impact op het sociaal beleid in het algemeen en op de meest kwetsbare groepen in de samenleving. Voor beheer van de te verwachten olie-inkomsten wordt de oprichting van een Onafhankelijk Staatsfonds genoemd. Het is niet duidelijk of dit hetzelfde is als het bestaande Spaar- en Stabilisatiefonds. De partij wil dat een deel van de inkomsten uit olie- en gaswinning aangewend moet worden om de staatsschuld af te lossen.

Er zijn weinig concrete begrotings-grondslagen, plannen of duidelijke maatregelen in het programma die kunnen aanduiden hoe genoemde activiteiten worden uitgevoerd.

BEP

De partij heeft aandacht voor de belastingen en vindt dat er een herevaluatie van de Dienst der Belastingen nodig is voor het kunnen nemen van inkomstenverhogende maatregelen en het zichtbaar maken van informele ambachten. Er is een fiscaal beleid ('Belastingplan') m.b.t. lastenverlichting, belastingvereenvoudiging en bestrijding van ontduiking. Het plan is ambitieus met realistische besparingsposten.

Er zijn ook voornemens voor het aanpassen van de belastingvrije grens voor bedrijfsinvesteringen, hoewel er geen maatregelen voor loontrekkers worden genoemd. In feite wil de partij het totale belastingregiem aan een ingrijpende herziening en modernisering onderwerpen, inclusief wetgeving, processen en organisatie, maar men heeft niet nader gespecificeerd hoe dat zal gebeuren.

Wat de olie- en gasindustrie betreft, is alleen aangegeven dat deze wettelijk beschermd moet worden en dat het Planbureau een rol krijgt in het aanwenden van de inkomsten uit deze sector ten behoeve van de nationale ontwikkeling. Vermindering van schulden via inkomstenverhoging en uitgavenbeheersing wordt genoemd. De aflossingen zullen moeten komen door belastingheffing (o.a. op 'Onverklaarde Weelde'), uitgavenreductie en herinvesteringen van besparingen.

DA91

Volgens het partijprogramma moet BTW/OB gemoderniseerd en uitgebreid worden en in lijn worden gebracht met internationale systemen. Verder wordt vermeld dat er 1 (niet-progressief) tarief van 15-20% voor alle loongroepen wordt ingevoerd, maar er zijn geen andere fiscale maatregelen voor loontrekkers genoemd. Vermogensbelasting zal worden afgeschaft en in plaats daarvan wordt een zogeheten 'Belasting Onverklaarde Weelde' ingevoerd om verzwegen inkomsten en opgebouwd vermogen via fiscale weg te kunnen afroemen.

De partij geeft aan dat er nu onderzocht wordt wat de uitstaande schulden zijn, maar noemt toch enkele concrete maatregelen: bezuinigingen, onderhandelen met schuldeisers, aanwenden van olie-inkomsten, het verhogen van belastinginkomsten. Aan een deel van deze maatregelen zijn wel bedragen aan gekoppeld in het document.

Wat de verwachte inkomsten uit de olie- en gassector betreft noemt de partij expliciet deskundig, eerlijk en verantwoord beheer van inkomsten en het instellen van een Sovereign Wealth Fund; waarbij specifieke details duidelijk zijn uitgewerkt in het document, het instellen van ten minste 2 revolving funds: 1 voor huisvesting en 1 voor exportgericht ondernemerschap.

NDP

Volgens de partij is belastinghervorming een dringend actiepunt, waaronder de invoering van een progressieve belastingstructuur, meer effectieve inning, versimpelen van het belastingstelsel en stimuleren van ondernemingen met belastingvoordelen. Er wordt (onterecht) aangegeven dat de buitenlandse schulden niet worden afgelost en het land in default is. Anderzijds wordt wel aangegeven dat investeringen worden belemmerd door de hoge staatsschuld en dat de financiële ruimte van de overheid daardoor beperkt blijft. Er worden echter geen cijfers of actuele ontwikkelingen gepresenteerd.

Concreet genoemde elementen van een nog te formuleren plan voor het beheersen van schulden zijn het hervormen van schuldstructuren, zoeken naar betere leningsvoorwaarden en een strikte controle op staatsuitgaven. Het verantwoorde beheer van olie-inkomsten voor de nationale ontwikkeling is wel genoemd, maar niet verder uitgewerkt.

De partij pleit verder voor strengere controle op belastingontduiking en witwaspraktijken zonder dit uit te werken. Kostenramingen en investeringsprojecten (2025–2030) met een fase-indeling en bedragen zijn wel opgenomen. Het begrotingstekort is geraamd op \$1 miljard en concrete compenserende maatregelen zijn voorgesteld.

NPS

Een rechtvaardig en transparant systeem wordt genoemd, dat zal moeten zorgen voor het stimuleren van de nationale productie, terwijl er belastingvoordelen zullen moeten komen voor bedrijven, en een verlaging van inkomstenbelasting in de niet-extractieve sectoren. Verder pleit men voor verbeterde uitvoering van het BTW-beleid, maar noemt geen maatregelen voor loontrekkers. Wat expliciet wordt genoemd als maatregel voor verbetering van het belastingstelsel, en uitgewerkt in 3 aandachtspunten, is verbeterde inning, aanscherping repressieve maatregelen, en transformatie naar een belastingautoriteit.

Het formaliseren van de informele sector wordt als voornemen genoemd, maar er is geen gericht programma hiervoor, hoewel de nadruk wel wordt gelegd op de informele goudsector.

OPTSU

Het partijprogramma noemt geen hervormingen van het belastingstelsel of de belastingdienst, noch de invoering of aanpassing van belastingen, maar vindt wel dat verantwoording en transparantie in de besteding belastinggeld nodig is. Hiervoor is verder geen expliciet of concreet fiscaal beleid of plan uitgewerkt. Er zijn wel plannen voor bestemming van de olieinkomsten, maar de sectoren worden niet genoemd. Er wordt sterk ingezet op het opzetten en stimuleren van een nieuwe sector, de zogeheten internationale dienstverlening, w.o. financiële diensten, luchtvaart- en havendiensten.

PL

Het programma geeft wel aandacht er belastingvoordelen voor investeerders en ondernemers moeten komen, maar niet hoe dit moet worden gerealiseerd. Verder worden als concrete belastingregels genoemd de vaststelling van de ondergrens voor vermogensbelasting, de spaartegoeden en het innen van huurwaardebelasting voor efficiënt en effectief inzetten van grond. Er is wel aangegeven dat een deel van de inkomsten uit de gas- en oliesector gebruikt zal worden voor een investeringsfonds, maar er is verder geen plan uitgewerkt voor het beheer van de inkomsten.

VHP

Volgens de partij zijn fiscale maatregelen bedoeld om inkomsten van de Staat te verhogen en buitenlandse investeerders aan te trekken. Internationale belastingverdragen zullen daarom moeten worden getekend. De versterking van de belastingdienst en douane zijn genoemd, maar niet verder uitgewerkt wat en hoe moet gebeuren voor een dergelijke versterking.

Voor wat de inkomsten uit de olie- en gassector betreft, er worden wel prioriteiten voor besteding naar sector aangegeven, maar niet voor beheer.

Vragenlijst Financieel Economisch			
	A20	ABOP	BEP
Fiscaal			
1. Hervorming belastingstelsel algemeen, aanpassing van loonbelasting- belastingschijven en verhoging van belastingvrije som; vermindering belasting op overwerk	Veel belastingvoordelen worden uitgedeeld zoals: Verlaging of tijdelijke afschaffing van de BTW op eerste levensbehoeften; Tijdelijk belastingkortingen voor specifieke starters in het micro- en kleinbedrijf; voor bedrijven die investeren in werkgelegenheid; actieve landbouwers; bedrijven en huishoudens die energiebesparende technologieën gebruiken. Omdat er geen onderbouwing met cijfers is om aan te geven hoeveel deze maatregelen de Staat zullen kosten lijken ze niet realistisch.	Afwezig / Niet genoemd	Ingrijpende herziening cq modernisering van het belastingregime (inclusief wetgeving, processen en organisatie) is genoemd, maar niet nader gespecificeerd. Voornemen voor aanpassen van de belastingvrije grens is uitsluitend voor bedrijfsinvesteringen. Geen maatregelen voor loontrekkers
2. Wet Onroerendgoedbelasting, en inning andere vermogensbelastingen	Afwezig / Niet genoemd	Afwezig / Niet genoemd	Introductie van onroerend goed belasting wel als actie genoemd (geen andere vermogensbelastingen).
3. Belastingdienst hervormen	Versterken Belastingdienst genoemd; Digitalisering belastinginning	Afwezig / Niet genoemd	Herevaluatie van de Dienst der Belastingen genoemd, voor het kunnen nemen van inkomstenverhogende maatregelen. Dit is niet nader uitgewerkt.
4. Informele sector formaliseren (gericht programma)	Alleen genoemd bij eerlijke belastinginning, maar geen verdere uitwerking.	Afwezig / Niet genoemd	Het zichtbaar maken van informele ambachten door de Belastingdienst

			is wel genoemd, maar er is geen gericht programma.
Anders	Genoemd o.a. <i>Lagere invoerbelastingen voor importeurs die eerlijke prijzen hanteren.</i> Wat een eerlijke prijs is en hoe dit zal worden vormgegeven en gehandhaafd is niet duidelijk. <i>Extra bonussen en belastingvoordelen voor professionals die ervoor kiezen om in Suriname te blijven of terug te keren.</i> Niet aangegeven: wie is een professional, waar wordt de grens gelegd? Fiscale discipline wordt genoemd, als "Minder begrotingstekorten en een striktere controle op overheidsuitgaven", maar geen concrete maatregel om dit te realiseren	Belastingvoordelen ('fiscale prikkels') worden genoemd als incentives voor buitenlandse investeringen en voor de techsector. Dit is niet nader uitgewerkt.	Uitgebreid fiscaal beleid ('Belastingplan') m.b.t. lastenverlichting, belastingvereenvoudiging en bestrijding van ontduiking. Het is ambitieus met realistische besparingsposten; de daadwerkelijke realisatie is afhankelijk van institutionele capaciteit en naleving.
Staatsschuld			
5. Correcte cijfers en ontwikkelingen staatsschuld	Hoge schulden en kredietwaardigheid worden expliciet genoemd, evenals ondoorzichtigheid van leningen.	'Hoge schulden' genoemd, niets meer	Afwezig / Niet genoemd
6. Realistisch en haalbaar plan voor aflossing van de staatsschuld	Geen aflossingsstrategie per termijn benoemd	'Verstandig en duurzaam beleid' mbt leningen bij internationale instellingen; deel van de inkomsten uit olie & gas winning aangewend om de staatsschuld af te lossen- het zijn gemakzuchtige uitingen.	Afwezig / Niet genoemd
7. Duidelijk plan opvang gevolgen staatsschuld op meest kwetsbaren	Afwezig / Niet genoemd	Geen koppeling sociaal beleid met staatsschuld.	Afwezig / Niet genoemd

8. Duidelijk plan voor beheer van de olie-inkomsten	Er worden veel woorden gebruikt om aan te geven dat men wil komen tot “een rechtvaardige verdeling van inkomsten uit extractieve industrie (mijnbouw, etc.)”; dat er een “professioneel beheer van de inkomsten,” nodig zijn, maar er zijn weinig concrete plannen. Het technisch kabinet, krijgt de verantwoordelijkheid voor “strategisch beleid formuleren voor het beheer van de olie- en gasopbrengsten.” Een Sovereign Wealth Fund (SWF) wordt genoemd: Een fonds dat olie-inkomsten beheert en investeert in andere sectoren, zoals onderwijs, infrastructuur en technologie - het is onduidelijk of dit anders is dat het reeds bestaand Spaar en Stabilisatiefonds.	Oprichting van een Onafhankelijk Staatsfonds; Openbare rapportages; Toezicht door een onafhankelijke waakhond. Geen duidelijke maatregelen, en het bestaande SSF is onbenoemd.	Er wordt uitsluitend aangegeven dat de olie- en gasindustrie wettelijk beschermd zal worden, en dat het Planbureau een rol krijgt in het aanwenden van de inkomsten uit deze sector voor de nationale ontwikkeling.
9. Voorkoming/ bestrijding Money Laundering/Terrorismedfinanciering	Afwezig / Niet genoemd	Afwezig / Niet genoemd	Niet genoemd
Begroting			
10. Realistische schatting besteedbaar nationaal inkomen	Er worden MinFin cijfers van 2024 gebruikt. Er zijn ook schattingen van potentiële olie-inkomsten.	Afwezig / Niet genoemd	Schuldenreductie via inkomstenverhoging en uitgavenbeheersing is een beleidspunt. Aflossingen moeten komen door belastingheffing (o.a. op Onverklaarde Weelde), uitgavenreductie en herinvestering van besparingen. De haalbaarheid is afhankelijk van politieke daadkracht en structurele naleving van hervormingen.

11. Schatting kosten/doorberekening van het verkiezingsprogramma	Afwezig / Niet genoemd	Afwezig / Niet genoemd	Afwezig / Niet genoemd
Anders		Richtlijnen zijn algemeen geformuleerd; weinig concrete begrotingsgrondslagen of stappenplan	Afwezig / Niet genoemd
	DA91	NDP	NPS
Fiscaal			
Hervorming belastingstelsel algemeen, aanpassing van loonbelasting-belastingschijven en verhoging van belastingvrije som; vermindering belasting op overwerk	BTW/OB moderniseren, uitbreiden en in lijn brengen met internationale systemen. Er zal 1 (niet-progressieve) tarief van 15-20% voor alle loongroepen worden ingevoerd. Geen andere fiscale maatregelen voor loontrekkers genoemd.	Belastinghervorming is een dringend actiepunt, waaronder de invoering van een progressieve belastingstructuur, meer effectieve inning, versimpelen van het belastingstelsel, en stimuleren van ondernemingen middels belastingvoordelen	Een rechtvaardig en transparant systeem moet zorgen voor stimulering van nationale productie. Er zullen belastingvoordelen komen voor bedrijven, en verlaging van inkomstenbelasting in de niet-extractieve sectoren. Er komt een verbeterde uitvoering van het BTW-beleid. Er zijn geen expliciete maatregelen voor loontrekkers.
Wet Onroerendgoedbelasting, en inning andere vermogensbelastingen	Vermogensbelasting wordt afgeschaft, maar in de plaats daarvan wordt een zogeheten 'Belasting Onverklaarde Weelde' ingevoerd, om verzwegen inkomsten en opgebouwd vermogen via fiscale weg te kunnen afkomen. .	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd
Belastingdienst	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd	Expliciet genoemd als maatregel, en uitgewerkt in 3 aandachtspunten (verbeterde inning, aanscherping repressieve maatregelen, en transformatie naar belastingautoriteit).
Informele sector formaliseren (gericht programma)	Afwezig / niet genoemd	Niet expliciet gevonden, wel aangegeven dat formele	Wel als voornemen, niet als gericht programma. Er is speciale nadruk op de

		werkgelegenheid gestimuleerd zal worden	informele goudsector, en de link is gemaakt met AML/CFT.
Anders			
Staatsschuld			
Correcte cijfers en ontwikkelingen staatsschuld	De partij geeft aan dat er nu onderzocht wordt wat de uitstaande schulden zijn.	Er wordt (onterecht) aangegeven dat buitenlandse schulden niet worden afgelost en het land in default is. Anderzijds wordt wel aangegeven dat de hoge staatsschuld investeringen belemmert en financiële ruimte van de overheid beperkt. Er worden geen cijfers of actuele ontwikkelingen gepresenteerd.	Afwezig / niet genoemd
Realistisch en haalbaar plan voor aflossing van de staatsschuld	Het plan noemt enkele concrete maatregelen: bezuinigingen, onderhandelen met schuldeisers, aanwenden van olie-inkomsten, het verhogen van belastinginkomsten. Aan een deel van deze maatregelen zijn wel bedragen aan gekoppeld in het document.	Er wordt aangegeven dat het schuldbeheerplan (met afbouwdoelstellingen) nog zal worden geformuleerd. Enige concreet genoemde elementen zijn het hervormen van schuldstructuren, zoeken naar betere leningsvoorwaarden, en strikte controle op staatsuitgaven.	Afwezig / niet genoemd
Duidelijk plan opvang gevolgen staatsschuld op meest kwetsbaren	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd
Duidelijk plan voor beheer van de olie-inkomsten	- Deskundig, eerlijk en verantwoord beheer van inkomsten expliciet gesteld - Instellen van een Sovereign Wealth Fund; waarbij specifieke details duidelijk zijn uitgewerkt in het document	Verantwoord beheer van olie-inkomsten voor nationale ontwikkeling wordt wel genoemd, maar niet uitgewerkt.	Bewoordingen als: transparant beheer, strategisch gebruik en oprichting van toekomstfonds. Conceptueel sterk, maar uitvoering en wetgeving zijn niet uitgewerkt.

	Instellen van ten minste 2 revolving funds: 1 voor huisvesting en 1 voor exportgericht ondernemerschap		
Voorkoming/ bestrijding Money Laundering/Terrorismedfinanciering	Afwezig / niet genoemd	Strengere controle op belastingontduiking en witwaspraktijken is genoemd als maatregel, maar niet nader uitgewerkt. CFT helemaal niet genoemd	Afwezig / niet genoemd
Begroting			
Realistische schatting besteedbaar nationaal inkomen	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd
Schatting kosten/doorberekening van het verkiezingsprogramma	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd
Anders	Er zijn kostenramingen en investeringsprojecten (2025–2030) met een fase-indeling en bedragen. Het begrotingstekort is geraamd op \$1 miljard, maar concrete compenserende maatregelen zijn voorgesteld	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd
	OPTSU	PL	VHP
Fiscaal			
1. Hervorming belastingstelsel algemeen, aanpassing van loonbelasting- belastingen en verhoging van belastingvrije som; vermindering belasting op overwerk	Afwezig / niet genoemd	Belastingvoordelen voor investeerders en ondernemers	Fiscale maatregelen zijn bedoeld om inkomsten van de Staat te verhogen en buitenlandse investeerders aan te trekken. Internationale belastingverdragen zullen worden getekend
2. Wet Onroerendgoedbelasting, en inning andere vermogensbelastingen	Afwezig / niet genoemd	Vaststelling ondergrens vermogensbelasting spaartegoeden, en innen van huurwaardebelasting voor efficiënt en effectief inzetten van grond	Afwezig / niet genoemd

3. Belastingdienst	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd	Versterking van de belastingdienst en douane zijn genoemd, maar niet uitgewerkt
4. Informele sector formaliseren (gericht programma)	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd	Uitsluitend genoemd (in het kader van de formalisatie van informele kleinschalige mijnbouw), maar niet nader uitgewerkt in een programma
Anders	Verantwoording en transparantie in besteding belastinggeld genoemd, maar geen expliciet / concreet fiscaal beleid.		
Staatsschuld			
5. Correcte cijfers en ontwikkelingen staatsschuld	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd
6. Realistisch en haalbaar plan voor aflossing van de staatsschuld	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd
7. Duidelijk plan opvang gevolgen staatsschuld op meest kwetsbaren	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd
8. Duidelijk plan voor beheer van de olie-inkomsten	Wel plannen voor bestemming van de inkomsten (welke sectoren), maar geen plan over het beheer, anders dan aan te geven dat contracten openbaar moeten zijn.	Er is aangegeven dat een deel van de inkomsten gebruikt zal worden voor een investeringsfonds, maar geen plan voor beheer van de inkomsten.	Wel prioriteiten voor besteding naar sector, maar niet voor beheer
9. Voorkoming/ bestrijding Money Laundering/Terrorismedinanciering	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd	Uitsluitend (bijna terloops) genoemd, niet nader uitgewerkt
Begroting			
10. Realistische schatting besteedbaar nationaal inkomen	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd
11. Schatting kosten/doorberekening van het verkiezingsprogramma	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd

	A-20	ABOP	BEP	DA-91	NDP	NPS	OPTSU	PL	VHP
1. Duidelijk plan voor nationaal overleg besteding van inkomsten	Yellow	Red	Red	Red	Red	Red	Yellow	Red	Red
2. Het beheer van de olie-inkomsten is corruptie-ongevoelig	Red	Red	Red	Green	Red	Red	Red	Red	Red
3. Olie inkomsten worden niet als DE oplossing voor alles gezien	Red	Red	Red	Yellow	Green	Red	Red	Red	Red
4. Duidelijke keuzes voor investeringen in andere sectoren	Green	Green	Red	Yellow	Yellow	Green	Green	Green	Yellow
5. Geen gratis en snelle 'cadeautjes' met olie-moni	Red	Green	Red	Green	Green	Red	Red	Red	Green
6. Rekening gehouden met Dutch disease en Resource curse	Yellow	Red	Red	Yellow	Red	Red	Red	Red	Red
7. Duidelijke criteria voor investeringen van de inkomsten	Red	Red	Red	Red	Red	Red	Red	Red	Red
8. Bemensing en operationalisering van Spaar en Stabilisatiefonds	Yellow	Yellow	Red	Red	Yellow	Yellow	Red	Red	Red

Samenvatting Ontwikkelingen Offshore Oil & Gas per partij

A20

A20 benoemt de problematiek van Dutch Disease, en geeft aan dat een technisch kabinet een plan moet formuleren over de besteding van de inkomsten uit de offshore olie en gas. Tegelijkertijd, heeft de partij naast een Spaar- en Stabilisatiefonds, ook andere fondsen (met bestemmingen) reeds voorgesteld, waarvan een deel bestemd moet worden voor sociale voorzieningen. De aanvullende fondsen staan haaks op de doelen van een Spaar- en Stabilisatiefonds, dat juist is bedoeld om excessieve consumptieve uitgaven in te perken, en de opbrengsten een economisch stabiliserend werking te laten hebben voor de toekomst, na de olie- en gaswinning.

ABOP

ABOP heeft geen duidelijk plan of bestemming aangegeven voor de olie-inkomsten, maar benoemt wel diverse sectoren waarin er geïnvesteerd moet worden. De partij stelt een Onafhankelijk Spaarfonds voor in plaats van een Spaar- en Stabilisatiefonds, maar het doel van dat fonds is vaag.

BEP

Het Planbureau zal worden belast met het maken van een plan voor de besteding van de inkomsten uit olie en gas. Olie-inkomsten worden niet gezien als DE oplossing voor alle problemen, en de partij heeft in het programma aan te zullen investeren in kleine en middelgrote ondernemingen in diverse andere sectoren. Opvallend genoeg is er geen vermelding van het Spaar- en Stabilisatiefonds.

DA91

De partij heeft een duidelijke visie over deze opkomende sector. Er wordt gesproken over wetgeving voor Local Content, publiek-private samenwerking, en de herziening van de wet Spaar- en Stabilisatiefonds, waarbij o.a. slechts een deel naar de reguliere begroting mag. Er zijn concrete sectoren geïdentificeerd daarin geïnvesteerd moet worden met de olie- en gasopbrengsten (waaronder gezondheidszorg, veiligheid, en groene energie). Daarnaast worden er nog minimaal 9 andere fondsen opgericht.

NDP

De NDP heeft geen expliciet plan voor beheer of besteding van de olie- en gasinkomsten, maar stelt economische diversifiëring als doel. Het Spaar- en Stabilisatiefonds wordt wel genoemd, hoewel de investeringen die worden genoemd en de manier waarop de investeringen zullen worden gedaan, impliciet haaks lijkt te staan op het doel van het fonds.

NPS

De NPS besteedt weinig aandacht aan deze sector in het programma. Er is geen plan voor besteding of beheer van de inkomsten, en geen vermelding van het Spaar- en Stabilisatiefonds. Inkomsten zullen worden gespaard ipv ingezet als stabiliserende factor, wat volgens de literatuur onwijs is voor een arm land in crisis.

OPTSU

De partij presenteert een probleemanalyse voor de sector, maar poneert oplossingen die niet daarop aansluiten, zoals Local Content Wetgeving. Er is geen duidelijke keus voor investeringen in andere sectoren, of hoe de inkomsten beheerd zullen worden.

PL

Dit thema is niet zichtbaar in het verkiezingsprogramma van de PL.

VHP

Dit thema is weinig zichtbaar in het verkiezingsprogramma van de VHP. Er is geen expliciet plan voor beheer en besteding van de inkomsten, hoewel het programma wel aangeeft dat investering en gedaan moeten worden in landbouw, toerisme en een Klimaatfonds.

Vragenlijst Ontwikkelingen Offshore Olie en Gas			
	A20	ABOP	BEP
1. Er is een duidelijk plan voor nationaal overleg over de besteding van inkomsten	Een technisch kabinet moet het plan formuleren, maar er wordt vooraf gesteld dat sociale voorzieningen gefinancierd moeten worden met een eindige bron. Dit is onwijs.	Afwezig /niet genoemd	Het Planbureau wordt genoemd in het komen tot een plan
2. Het beheer van de olie-inkomsten is corruptie-ongevoelig	De partij neemt aan dat het versterken van instituten automatisch leidt tot vermindering van corruptie bij grote geldstromen. Dit kan waar zijn binnen de instituten. Echter is er geen aandacht voor de geldstromen van en naar de instituten, waar in de huidige voorstellen er veel ruimte is om geld om te sluizen.	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd
3. Olie inkomsten worden niet als DE oplossing voor alle problemen gezien (ze vervangen bijv niet de noodzaak voor betere belastinginning, etc)	Investerings in menselijk kapitaal en technologie in verschillende sectoren wordt eerder gezien als de oplossing voor veel problemen.	Afwezig / niet genoemd	Decentralisatie en spreiding van welvaart en toegang tot overheidsdiensten is de focus van de partij. Olie-inkomsten worden haast niet vermeld.
4. Duidelijke keuzes aanwezig voor investeringen in andere sectoren	Afwezig / niet genoemd	In ieder hoofdstuk wordt aangegeven dat er in de betreffende sector geïnvesteerd moet worden. Er wordt echter niet aangegeven hoeveel, hoe etc.	De partij ziet graag investeringen voor kleine en middelgrote ondernemingen in verschillende sectoren (oa mijnbouw, industrie, landbouw, toerisme etc)

5. Geen gratis en snelle 'cadeautjes' met olie-moni	Er zijn geen cadeautjes opgenomen, maar de voorgestelde structuur biedt wel de mogelijkheid om dat te doen.	Wordt wel rekening mee gehouden, maar technisch gezien mogen operationele kosten niet door een eindige financiële bron te worden bekostigd. In de tekst is er geen rekening gehouden met het eindige karakter van oliegeld.	Afwezig / niet genoemd
6. Er wordt rekening gehouden met Dutch disease en Resource curse	Dutch Disease wordt genoemd maar er wordt niet gekeken naar o.a. de absorptiecapaciteit van de economie. Hierdoor zal het voorgestelde investeringsfonds indirect de effecten van Dutch Disease versterken en zorgen voor een verhoogde inflatie.	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd
7. Er zijn duidelijke criteria voor investeringen van de inkomsten (keuze/criteria voor beleggingen)	Alle verschillende fondsen die zijn genoemd horen voor individuele efficiëntie verschillende criteria te hebben. De totale individuele handelingen van de fondsen zal leiden tot een inefficiëntie van het totale systeem van fondsen.	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd
8. Bemensing en operationalisering van het Spaar en Stabilisatiefonds is genoemd	Het versterken van het spaar en stabilisatiefonds is genoemd, maar de aanvullende fondsen staan haaks op de doelen van het spaar en stabilisatiefonds.	Een Onafhankelijk Staatsfonds ipv een Spaar- en Stabilisatiefonds, maar het doel van dat fonds is vaag. Sparen is een doel, maar de typen investeringen die gedaan zullen worden zijn onduidelijk. Lokale investeringen hebben namelijk een ander doel en effect op de economie dan buitenlandse investeringen.	Afwezig / niet genoemd
	DA91	NDP	NPS

1. Er is een duidelijk plan voor nationaal overleg over de besteding van inkomsten	Geen direct nationaal overleg olie- en gassector. Publiek-Private partnerschappen. Wet Local Content en beleid gericht op lokale participatie, werkgelegenheid en ondernemerschap.	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd
2. Het beheer van de olie-inkomsten is corruptie-ongevoelig	Herziening wet Spaar en Stabilisatie Fonds. Diverse anticorruptie maatregelen, maar niet aangegeven hoe die zullen worden toegepast bij het beheer van de olie-inkomsten. Maatregelen zijn: Wet Openbaarheid van Bestuur en instelling van Ombudspersoon, Wetgeving voor klokkenluidersbescherming. Anti-corruptie tribunalen, Anti-Corruptie Instituut en nationaal integriteitsplan. CLAD wordt een onafhankelijk instituut.	Afwezig / niet genoemd	Inkomsten zullen worden gespaard ipv een stabiliserende werking te hebben. Volgens de literatuur is dit onwijs voor een arm land in crisis en geschatte reserves van minder dan 50 jaar.
3. Olie-inkomsten worden niet als DE oplossing voor alle problemen gezien (ze vervangen bijv niet de noodzaak voor betere belastinginning, etc)	Uit de verdiensten van de beleggingen van het Spaar en Stabilisatie Fonds mag slechts een deel (volgens een vast percentage) naar de reguliere begroting.	De partij geeft expliciet aan dat er een diversificatie van de economie moet komen en minder afhankelijkheid moet zijn van olie en mijnbouw.	De partij wil de belastingdienst in zijn geheel versterken.
4. Duidelijke keuzes aanwezig voor investeringen in andere sectoren	Investering van inkomsten uit olie- en gassector in gezondheidszorg, onderwijs, veiligheid, groene energie. Kruisbestuiving naar andere sectoren, zoals technologie, logistiek en dienstverlening.	Landbouw, visserij, toerisme en ICT worden genoemd, maar er is geen analyse of beredenering hieraan verbonden.	Economische diversificatie wordt genoemd in de standpunten.
5. Geen gratis en snelle 'cadeautjes' met olie-moni	Oprichting van minimaal 9 fondsen, die evt als vormen van subsidie beschouwd kunnen worden	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd

6. Er wordt rekening gehouden met Dutch disease en Resource curse	Local Content wetgeving. Resource curse wordt niet specifiek benoemd, wel grote nadruk op goed bestuur, transparantie en wetgeving, maar zonder duidelijke uitwerking van inspraak en betrokkenheid van totale samenleving.	Dutch disease en resource curse komen niet aan de orde	Afwezig / niet genoemd
7. Er zijn duidelijke criteria voor investeringen van de inkomsten (keuze/criteria voor beleggingen)	Er zijn wel prioriteitssectoren genoemd, maar geen criteria.	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd
8. Bemensing en operationalisering van het Spaar en Stabilisatiefonds is genoemd	Niet aangegeven hoe het fonds wordt geoperationaliseerd.	Het wordt benoemd, hoewel de investeringen die worden genoemd en de manier waarop de investeringen zullen worden gedaan, impliciet haaks lijkt te staan op het doel van het fonds.	Afwezig / niet genoemd
Anders nl	Als onderdeel van alle nationale en internationale contracten, strenge regels tegen milieuvervuiling en - schade en openbaar maken van overheidscontracten en financiële transacties.	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd
	OPTSU	PL	VHP
1. Er is een duidelijk plan voor nationaal overleg over de besteding van inkomsten	De probleemanalyse start goed maar de oplossing staat los van het geconstateerde probleem. Local Content wetgeving is nodig, maar is niet de oplossing voor het totale planningsproces.	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd
2. Het beheer van de olie-inkomsten is corruptie-ongevoelig	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd
3. Olie inkomsten worden niet als DE oplossing voor alle problemen gezien (ze vervangen bijv niet de	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd

noodzaak voor betere belastinginning, etc)			
4. Duidelijke keuzes aanwezig voor investeringen in andere sectoren	De negatieve effecten van olie en gas op de economie - die waarschijnlijk versterkt zullen worden met enkele genoemde maatregelen - zullen de diversificatie van de economie echter bemoeilijken.	De partij lijkt zich sterk te maken voor agrarische producten.	Landbouw en toerisme worden expliciet genoemd, alsook investeren in een Klimaatfonds. Er is geen onderbouwing hiervoor.
5. Geen gratis en snelle 'cadeautjes' met olie-moni	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd
6. Er wordt rekening gehouden met Dutch disease en Resource curse	Niet genoemd, maar de genoemde olie- en gasmaatregelen zullen hoogstwaarschijnlijk leiden tot Dutch Disease.	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd
7. Er zijn duidelijke criteria voor investeringen van de inkomsten (keuze/criteria voor beleggingen)	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd
8. Bemensing en operationalisering van het Spaar en Stabilisatiefonds is genoemd	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd	Afwezig / niet genoemd